

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΙΩΒΗΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΝΩΧ*

Υ Π Ο

ΣΑΒΒΑ ΧΡ. ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Σημείωσις : Τὰ Σχόλια εἰς τὰ κείμενα τοῦ παρόντος τόμου δὲν ἀναφέρονται εἰς γλωσσικὰς ἀλλὰ κυρίως εἰς πραγματικὰς, καὶ μάλιστα θεολογικοῦ χαρακτῆρος παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ μηνύματος τῶν ἀποκρύφων τούτων κειμένων καὶ τῆς σχέσεώς των πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην καθόλου. Αἱ ἐκδοτικαὶ δυσχέρειαι τῆς σήμερον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσίς μας νὰ προσφερθοῦν εἰς τὸν Ἑλληνα σπουδαστὴν τῆς Θεολογίας καὶ τὸν ἐνδιαφερόμενον διανοούμενον τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς συγγραφεῖς τῶν Ἀποκρύφων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπιβάλλουν αὐτὴν τὴν λιτότητα. Θέματα ἀναλυόμενα ἢ ἐπαρκῶς θιγόμενα εἰς τὰ Εἰσαγωγικὰ δὲν θὰ ἐπαναληφθοῦν εἰς τὰ Σχόλια· μόνον ὁσάκις κρίνεται ἀναγκαῖον θὰ ἀναπτύσσωνται περαιτέρω. Περιττὸν καὶ νὰ σημειωθῇ ἡ ὀφειλὴ τῶν Σχολίων, πρὸς ἀκολουθοῦν, εἰς τὸ ἔργον προγενεστέρων σχολιαστῶν καὶ δὴ τοῦ Charles. "Ὅσα ἐκ τῶν Ἀποκρύφων τῆς Π.Δ. ἦσαν γνωστὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως ἔχουν σχολιασθῆ πλουσίως εἰς ποικίλας λατινικὰς ἐκδόσεις αὐτῶν μέχρι περιπτου τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ ἐποχὴ μας δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν πλοῦτον τῶν παραλλήλων καὶ τῶν παραπομπῶν. Ἡμεῖς ἐδῶ παραθέτομεν ἐκ τῶν παλαιότερων σχολιαστῶν, κυρίως δὲ ἐκ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Charles, ὅ,τι κρίνομεν σκόπιμον καὶ ἀναγκαῖον, ἐπιμένομεν ὅμως περισσότερο εἰς τὸν θεολογικὸν σχολιασμὸν τῶν κειμένων, συμφώνως πρὸς τὰ εἰδικώτερα διαφέροντα τῆς ἐποχῆς μας, εἰς τὸν θεματολογικὸν ἢ ἄλλον συσχετισμὸν αὐτῶν πρὸς τὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ πρὸς τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης. Εἰς κείμενα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ μεταφράσωμεν, ὡς π.χ. αἱ Διαθήκαι τῶν ΧΠ Πατριαρχῶν, ὅπου νομίζομεν ὅτι τὸ ἀπαιτοῦν καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀναγνώστου, ἀποδίδομεν τὴν ἔννοιαν λέξεων ἢ καὶ ὀλοκλήρων προτάσεων εἰς τὴν νέαν ἐλληνικὴν.

Ι Ω Β Η Λ Α Ι Α

Πρόλογος : Τὸ ἔργον ἀρχεται διὰ βραχέος προλόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ δίδεται περιληπτικῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Τὸ θέμα εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς Δημιουργίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ Νόμου εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπὶ τοῦ Σινᾶ. Ἐν τῇ ἐξιστορήσει ἐφαρμόζεται ὑπὸ τοῦ σ. χρονολογικὸν σύστημα, ἐν ᾧ δεσπάζει ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ. Οὕτω δηλοῦται ὄχι μόνον τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ἱστορίας ἀλλὰ καὶ ἡ πλήρης τοῦ Θεοῦ κυριαρχία ἐπ' αὐτῆς. "Ὅλα εἶναι ρυθμισμένα ὡς τὸ ὥρολόγιον. Ἡ διὰ τῆς ἀριθμολογίας δῆλωσις τῆς κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ γενικὸν ἰδίωμα τῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα δὲν εἶναι τι τὸ τυχαῖον καὶ χαῶδες, ἀλλὰ κυβερνῶνται ὑπὸ νόμων, ὅπως καὶ ἡ φύσις, καὶ κατατείνου πρὸς ἓνα σκοπὸν. Ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τὸ ὅτι παρ' Ἐνώχ τὸ βιβλίον περὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων (κεφ. 72-82) ἀκολουθοῦν τὰ ὁράματα περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου (κεφ. 83 ἐξ.) καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἑβδομάδων (κεφ. 93 ἐξ.). Περὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐποχῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ, βλ. καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης: "Υμνοὶ ΧΠ, 4-10. «Τὸ βιβλίον τῶν διαιρέσεων τῶν χρόνων κατὰ τὰ Ἰωβηλαῖα των καὶ κατὰ τὰς ἑβδομάδας των» ἀναφέ-

Εἰσαγωγαι καὶ κείμενα τῶν βιβλίων τούτων ἐδημοσιεύθησαν εἰς προηγούμενα τεύχη τῆς «Θεολογίας», τῶν ἐτῶν 1972, 1973 καὶ 1974.

ρεται «ἀναμφιβόλως», καθὼς σημειοῖ, ἐν τῷ Δαμασκηνῷ Κώδικι XVI, 3-4, καὶ ὁ μεταφραστής τοῦ Κώδικος εἰς τὰ ἑλληνικὰ καθηγ. Β. Βέλλας (σελ. 55). Τὰ Ἰωθηλαῖα ἔθεωροῦντο ὑπὸ τῆς κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ ὡς ἱερὸν βιβλίον. — Καὶ ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου περιγράφει τὰ ἔσχατα τῆς παρουσίας ἱστορικῆς σκηνῆς εἰς τρεῖς ἐπτάδας (7 σφραγίδες, 7 σάλπιγγες, 7 φιάλαι). Εἶναι ὅμως ἀξιοσημειωτόν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ περὶ ἱστορίας ἀντίληψις ἔμεινε γενικῶς ξένη πρὸς τὴν διὰ τοιοῦτου εἴδους ἀριθμολογικῶν συστημάτων ἔκφρασιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ὡς καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ τελικοῦ τῆς σκοποῦ. Ἐξηγηταὶ τινες (βλ. The Interpreter's Bible Commentary, vol. 11, σελ. 352-3) τὰ περὶ μύθων καὶ γενεαλογιῶν ἐν Α' Τιμοθ. 1,4· 4,7· Τιτ. 3,9 σχετίζουσιν πρὸς τὴν μιδρασιακὴν ἐξήγησιν ὡς ἡ τῆς Γενέσεως ὑπὸ τῶν Ἰωθηλαίων.

Κεφ. 1. Τὸ κεφ. τοῦτο εἰσάγει εἰς τὸ ὅλον βιβλίον καὶ φανερῶνει εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς τὰ κύρια ἐνδιαφέροντα τοῦ σ. Συνθέτει στοιχεῖα ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς Ἐξόδου (κεφ. 19· 24 κ.τ.λ.), τοῦ Δευτερονομίου καὶ τῶν Προφητικῶν ἔργων διὰ νὰ ἐπισημάνῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποσαφηνίσεως ἱστορικῶν γεγονότων ἀλλὰ καὶ προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ, τῶν δοθέντων εἰς τὸν Ἰσραὴλ κατὰ τὰς περιόδους τῆς Μαρτυρίας τῶν προπατόρων, καὶ τοῦ Νόμου ἐπὶ τοῦ Σινᾶ, ἀποβλέπει δὲ εἰς τὴν ἑναρξιν τῆς τελικῆς ἱστορικῆς περιόδου, τοῦ χρόνου δηλ. τῆς σωτηρίας καὶ ἀνακαινίσεως τῶν πάντων.

Στίχ. 1-18. Ὁ σ. τὸνίζει τὴν ἀποστασίαν καὶ τὸ σκληροτράχηλον τοῦ λαοῦ ἀφ' ἐνός, τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφ' ἑτέρου. Χρησιμοποιῶν τὴν γλῶσσαν τοῦ Δευτερον. περιγράφει τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπειλὴν νὰ ὀδηγήσῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὴν λησμοσύνην τοῦ Θεοῦ. Ἡ μετάνοια συνεπάγεται τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ σχέσεων. Ὅσα γράφει εἶναι τόσον ἐντέχνως διατυπωμένα, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ αἰωρῆται μετὰ τῆς κατὰ τὸν βον αἰῶνα τραγωδίας (βαβυλωνιακὴ κατὰκτησις καὶ αἰχμαλωσία) καὶ τῶν δραματικῶν γεγονότων τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος (προσπάθεια ἐξέλλητισμοῦ τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων καὶ ἰδίᾳ τῶν Σελευκιδῶν, Μακκαβαϊκὴ ἐξέγερσις, Ἀσμοναϊκὴ δυναστεία). Καθὼς σημειοῖ ὁ Gene Davenport (The Eschatology of the Book of Jubilies, Leiden, E. J. Brill, 1971, σελ. 29) περὶ τῆς ὄλης περικοπῆς 1,4β-26, ὁ σ. εἶναι ὡσὰν νὰ λέγῃ: αὐτοὶ οἱ στίχοι ἐγράφησαν δι' ἡμᾶς. Ἡ ἐξορία ἐπὶ τέλους λήγει. Ἄς ὁμολογήσωμεν τὴν ἐνοχὴν μας ὡς λαὸς καὶ ἔτσι ἄς καλωσορίσωμεν τὴν νέαν ἡμέραν.

Στίχ. 19-28. Ἐδῶ ἔχομεν τὴν μεσιτείαν τοῦ Μωϋσέως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Θεοῦ. Περὶ τοῦ Μωϋσέως ὡς μεσίτου βλ. καὶ Ἀνάληψις Μωϋσέως 1,14. Τὸ λεξιλόγιον εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῶν βιβλίων Ἐξοδ., Δευτ., Ἰερεμ., Ἰεζεκ., Ἡσαΐας. Ὅλως ἰδιαιτέρως δέον νὰ σημειωθοῦν τὰ περὶ ἐγκαινισμοῦ ἐν τῷ λαῷ καρδίας καθαρᾶς καὶ πνεύματος εὐθύτητος καὶ εὐσεβείας, περὶ ἀκροβυστίας τῆς καρδίας. Πρόκειται περὶ χαρισματικῆς — ἐσχατολογικῆς ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τὴν ὅποیان συναντῶμεν καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης (π.χ. Ἐγγ. Πειθαρχ. IV,21· Δαμ. Κ. II,12· Ὑμν. VII,6 ἐξ., κ.λ.π.). Τὰ ἱερὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. δέχονται ταύτην πραγματοποιηθεῖσαν διὰ τοῦ Ἰ.Χ. ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καρπὸς τῆς χαρισματικῆς ταύτης καθάρσεως καὶ ἐνδυναμώσεως τῆς καρδίας εἶναι ἡ σύστασις τῆς ἐσχατολογικῆς οἰκογενείας: «καὶ θὰ εἶμαι ὁ πατὴρ των καὶ αὐτοὶ θὰ εἶναι τέκνα μου... καὶ θὰ κατοικήσω μετ' αὐτῶν εἰς τοὺς αἰῶνας». Τὸ ὑπόβαθρον τῶν ἐννοιῶν τούτων εὐρητὰ ἐν Β' Βασ. 6,14· Δευτερ. 32,6· Ἦσ. 63,16· Ἰερ. 31,9. Ὁ Ἰσραὴλ εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ λόγῳ φυσικῆς καταγωγῆς του ἐκ τοῦ Ἰακώβ. Πρβλ. 19,29. Ἐπίσης Ἐξ. 4,22· Δευτερ. 14,1· Ἦσ. 43,6· Σοφ. Σειρ. 18,13· Ἰουδθ 9,4 κτλ. Ἐξ ἐπόψεως Κ.Δ. σκόπιμον εἶναι νὰ ἴδῃ τις τὰ ἐν στίχ. 19-28 ἐν σχέσει πρὸς τὴν πνευματολογία τοῦ Παύλου ἐν Ρωμ. κεφ. 8. Πρβλ. ἐπίσης Β' Κορ. 3,12-18· 6,18-7,1. — Ἐν στίχ. 20 ὁ Βελιάλ εἶναι παραλλαγὴ τοῦ Βελιάρ. Ἐν 15,33 μνημονεύονται καὶ «υἱοὶ Βελιάρ». Ἐν Ἐγγ. Πειθ. ἀναφέρεται ἀκράτος Βελιάλ, ἐν τῷ Βιβλίῳ τοῦ Πολέμου τῶν Τέκνων τοῦ Φωτὸς πρὸς τὰ Τέκνα τοῦ

Σκότους μνημονεύονται «κέρας τοῦ Βελιάλ» καὶ «κληρονομία τοῦ Βελιάλ» (1,5·6 κ.τ.λ.), πολλάκις δὲ καὶ ἐν τοῖς Ὑμνοῖς (II,22-25· IV,12). Ἐν Διαθ. XII Πατρ. ὁ Βελιάλ εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς ἀνομίας καὶ ὁ ὑπέρτατος ἀντίπαλος τοῦ Θεοῦ. «Ὅταν ὁ Σατάν, τοῦ ὁποῦ ἀρχικῶς τὸ ἔργον ἦτο νὰ παρουσιάσῃ τὸ κακόν, ἐταυτίσθη μετ' αὐτοῦ, ὄλιγον κατ' ὄλιγον κατέστη τὸ ἀντίστοιχον τοῦ Βελιάλ ὡς προσωποποίησης τῆς ἀναξιοτήτος. Ἐν τῇ Κ.Δ. ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἀντίπαλος τοῦ Χριστοῦ ἐν Β' Κορ. 6,15 «...τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελιάρ...;».— Ἐν στίχ. 26, ὡς καὶ ἐν στίχ. 4, τὸ ἔργον ὀνομάζεται καὶ Ἀποκάλυψις Μωϋσέως, ἀφοῦ κατὰ τὴν μορφήν ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν δοθεῖσαν εἰς τὸν Μωϋσέα ἐπὶ τοῦ Ὄρους Σινᾶ. Ὁ Θεὸς φανερώσει εἰς τὸν Μωϋσέα τὴν ἱστορίαν, παρελθόν καὶ μέλλον, διατάσσει δὲ ἓνα ἄγγελον τοῦ προσώπου νὰ ἐπιστατήσῃ κατὰ τὴν συγγραφὴν. Τὰ γραφόμενα ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις διακρίνονται τῶν γεγραμμένων «ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ Νόμου» (6,22), δηλ. τῆς Πεντατεύχου, ἡ ὁποία ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀγγέλου.— Ὑπὸ τὸν ἄγγελον τοῦ προσώπου ἐν στίχ. 27 ἐνοεῖ πιθανῶς τὸν Μιχαήλ. Πρβλ. Πράξ. 7,53 «ἐλάβετε τὸν Νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων», καὶ Γαλάτ. 3,19 «διαταγεῖς δι' ἀγγέλων». Μέχρις οὐ ἐκτίσθη τὸ ἄγιόν μου... εἰς τὸν αἰῶνα» πρβλ. Ἦσ. 63,9· Διαθ. Ἰούδα 25.— Ἐν στίχ. 29 φαίνεται ὅτι ὁ ἄγγελος συμβουλεύεται τὰς οὐρανίας «πλάκας» καὶ ὑπαγορεύει εἰς τὸν Μωϋσέα. Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῶν στίχ. 27-28· 29c ἐπισημαίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Davenport (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 31): ὁ σκοπὸς τοῦ σ. εἶναι «νὰ φέρῃ τὸ Ἰερὸν ἐντὸς τῆς ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς, νὰ προσθήσῃ τὴν ἔννοιαν τῆς νέας Δημιουργίας, ἐμμέσως δὲ νὰ ἀπορρίψῃ τοὺς διαδόχους τῶν Μακκαβαίων πολεμάρχους ὡς δῆθεν ἔργα τῶν Θεοῦ διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν μιᾶς νέας ἐποχῆς διὰ τὸν Ἰσραήλ. Ὅπως ὑπάρχουν ἱεροὶ χρόνοι, ὑπάρχουν καὶ ἱεροὶ τόποι». Περὶ ἀνακαινίσεως τῆς Δημιουργίας βλ. Ἦσ. 65,17· 66,22· Ἐνώχ 91,16· Β' Πέτρ. 3,13 «καινοὺς δὲ οὐρανούς καὶ καινὴν γῆν προσδοκῶμεν». Κατὰ τὸν Charles, ὁ σ. πιστεῖται εἰς τρεῖς ἀνακαινίσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ: μίαν κατὰ τὸν Κατακλισμόν, δευτέραν, ὅταν ὁ Θεὸς ἔθυσεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰακώβ τὰ θεμέλια τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, καὶ μίαν τρίτην — τελικὴν συνδεδεμένην μετὰ τοῦ μεσσιανικοῦ θυσιαστηρίου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐξ ἄλλου, καὶ ὁ Testuz, ὡς εἶδομεν, διακρίνει ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ σ. τῶν Ἰωβηλαίων τρεῖς περιόδους.

Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν θεμάτων τῆς Εἰσαγωγῆς ἐπαναλαμβάνονται καθ' ὅλην τὴν πορείαν τοῦ ἔργου, εὗρηνται δὲ καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θεολογίας. Π.χ. ἡ κοινότης, πρὸς τὴν ἀπευθύνονται τὰ Ἰωβηλαῖα («οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Ἰσραήλ» κατὰ τὸν στίχ. 29) διακρίνονται ἐν τῷ Δαμασκ. Κώδ. (IV, 2-3) τῶν λοιπῶν ὁμοφύλων των, οἱ ὁποῖοι κατεπάτησαν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ διέερρηξαν τὴν Διαθήκην (V, 11-VI,2), ἡμάρτησαν καὶ ἔφαγον αἷμα (III,6), παρημέλησαν τὸ Σάββατον καὶ τὰς ἐορτὰς διὰ τῆς χρήσεως ἐσφαλμένου ἡμερολογίου (III, 14) καὶ διέπραξαν ἀκαθαρσίαν (V, 6-15· VIII, 5-7). Εἰς ἀμφοτέρω τὰ κείμενα αὐτὰ γίνεται λόγος περὶ νέας διαθήκης (VIII, 21· XX, 12), αἰωνίας, ἥτις ἀπεκάλυψε τὰς διαπραχθεῖσας ὑπὸ τοῦ Ἰσραήλ ἀμαρτίας (III, 12-14).

Κεφ. 2. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἄρχεται ὁ σ. τῆς μιδρασικῆς (midrash) ἢ κηρυγματικῆς ἀποδόσεως τοῦ κειμένου τῆς Γενέσεως. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι διὰ τὸ κοινὸν μεταξὺ Βίβλου καὶ Ἰωβηλαίων ὕλικὸν δέον ὁ ἀναγνώστης νὰ καταφύγῃ εἰς σχετικὰ ὑπομνήματα τῶν ἱερῶν κειμένων, ὡς π.χ. τὰ παρ' ἡμῖν κυκλοφοροῦντα τοῦ Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου.— Τὰ ἐν στίχ. 2 περὶ πνευματῶν συνδεδεμένων μεθ' ὀρισμένων φυσικῶν φαινομένων πρβλ. Ἐνώχ 60,18· Ἀποκάλ. 4,5· καὶ 11,19· 16,18. Τυχχάνει χαρακτηριστικὴ ἡ διδασκαλία τοῦ σ. ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἐδημιούργησεν ἐπὶ τὰ μεγάλα ἔργα: τοὺς ἀνωτέρους οὐρανούς (ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ γραμματείᾳ οἱ οὐρανοὶ δὲν εἶναι ἓνας ἀλλὰ περισσότεροι. Βλ. καὶ Β' Κορ. 12,2 «ἕως τρίτου οὐρανοῦ»), τὴν γῆν, τὰ ὕδατα, ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, τὰς ἀβύσσους, τὸ σκότος, τὸ φῶς. Οἱ Βυζαντινοὶ Σύγγραφοι καὶ Κεδρηνοὶ παραδίδουν διαφόρως πᾶς τὴν ἀριθμῶσιν. Εἰς τὰ Λόγια Πατέρων (βλ. Ἀθαν. Χαστούπη, Κεφάλαια Πατέρων, Θεσσαλονίκη, 1961) ὁ R. Eliezer (III) ἀναβιβάζει τὰ ἔργα εἰς ὀκτώ, δεχό-

μενος τὸ tohu καὶ τὸ bohū ὡς δύο χωριστὰς ἀβύσσους. Ἡ διδασκαλία περὶ δημιουργίας τῶν Ἀγγέλων κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς δημιουργίας ἀποτελεῖ ἀνάπτυξιν τῆς λέξεως «πνεῦμα» ἐν Γεν. 1,2. Ὁ Φίλων (Νομ. Ἱερ. Ἀλληγ. 1,2) δέχεται τὴν δημιουργίαν τῶν ἀγγέλων κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, ἀν καὶ ἀριθμῆ καὶ αὐτὸς 7 ἔργα κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν (Περὶ Κατασκ. Κόσμου 1,7), ἐνῶ ἡ ταλμουδικὴ παράδοσις ἀλλοῦ μὲν δέχεται τὴν δημιουργίαν τῶν ἀγγέλων τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἀλλοῦ δὲ τὴν πέμπτην (Gen. rabb. I,5).

Ὡς πρὸς τὰς τάξεις τῶν ἀγγέλων ἐν 2,2 μνημονεύονται, καθὼς φαίνεται, τρεῖς. Αἱ δύο πρῶται καὶ κύριαι τάξεις εἶναι οἱ ἄγγελοι τοῦ προσώπου καὶ οἱ ἄγγελοι τῆς δόξης. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν ὑμνηταὶ τοῦ Θεοῦ. Αἱ δύο αὐταὶ «μεγάλαι τάξεις» τηροῦν, ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ τὸ Σάββατον (2,18). Βλ. περὶ αὐτῶν καὶ ἐν 15,27· 31,14. Αἱ λοιπαὶ κατηγορίαι ἀγγέλων ἀποτελοῦν τὴν τρίτην ἢ κατωτέραν τάξιν, τὸ δὲ λειτουργημὰ των εἶναι συνδεδεμένον μὲ φυσικὰ φαινόμενα. Πρβλ. Ἐνώχ 60,12-21· κεφ. 75· κεφ. 80· Β' Ἐνώχ 19,1-4. Περὶ «ἀγγέλων τῶν πνευμάτων» (=ἀνέμων) πρβλ. Ἐνώχ 18,1-5· κεφ. 34-36· κεφ. 76· καὶ Ἀποκάλ. 7,1 ἐξ. Καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης ἔχομεν τὴν αὐτὴν σύνδεσιν τῶν ἀγγέλων πρὸς φυσικὰ φαινόμενα (π.χ. Ὑμνοι I, 10-13), μνημονεύονται δὲ ἄγγελοι τῆς ἀγιότητος (Ὑμνοι I,10) καθὼς καὶ ἄγγελοι τοῦ προσώπου (Ὑμνοι VI,13). — Κατὰ τὰ Λόγια Πατέρων (R. Eliezer IV), κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν δὲν ἐδημιουργήθη μόνον τὸ στερέωμα, ὡς ἐν στίχ. 4, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι, πῦρ διὰ σάρκα καὶ αἷμα, καὶ τὸ πῦρ τῆς γέννησης.— Ἐν στίχ. 7 εἰς τὰ ἐν Γεν. 1,9-13 ἔργα τῆς δημιουργίας ὁ σ. προσθέτει ἐδῶ καὶ τὸν κῆπον τῆς Ἐδέμ. Ὁμοίως καὶ ἐν Bereshith rabb. XV καὶ ἐν Β' Ἐνώχ 30,1. Ἐν Δ' Ἐσθρα 3,6 ὁ παράδεισος φέρεται δημιουργηθεὶς πρὸ τοῦ κόσμου. — Ἐν 2,9 ὁ σ. ἐκ προθέσεως παραλείπει τὴν σελήνην, ἀφοῦ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ σεληνιακὸν ἡμερολόγιον. — Πέραν τῶν ἰχθύων καὶ τῶν πτηνῶν ὁ Θεός, κατὰ τὸν R. Eliezer (Λόγια Πατέρων IX) ἐδημιούργησε τὴν πέμπτην ἡμέραν καὶ τὰς ἀκρίδας.— Ἐν στίχ. 16 τὸ μασοριτικὸν κείμενον ἔχει «ἐβδόμην» ἀντὶ «ἕκτην». Ἡ δευτέρα αὕτη γραφὴ (Σαμαρειτ. κείμενον, Ο', Ἰωβηλαῖα) ὑπαινίσσεται μιαν ἀσθηροτέραν περὶ τοῦ Σαββάτου ἔκποσιν. Περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ Σαββάτου διὰ τὸν σ. ἐσημειώθησαν τὰ δέοντα εἰς τὰ Εἰσαγωγικά (σελ. 51-52). Ὅπως ὁ Ναὸς ὠδήγει τὸν Ἰσραηλίτην εἰς τὴν κατανοήσιν τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ χώρου, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ Σάββατον ὠδήγει αὐτὸν εἰς τὴν ἀνοήσιν τὴν ἀγιότητα τοῦ χρόνου. Ἐν τῇ Κ.Δ. (Ἐβρ. 4,9) «σαββατισμός» σημαίνει τὴν αἰωνιότητα καὶ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ ἔσχατολογικοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον εἰσήγαγεν ὁ Χριστός. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῶν θαυματουργιῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου. Ἐσήμαιναν ὅτι ἤρchiσεν ὁ ἔσχατολογικὸς σαββατισμός. Ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰουδαῖον σύγχρονον τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων τὸ Σάββατον εἶχε προσλάβει ἐντελῶς ἄλλην ἔννοιαν ἀπετέλει κεφαλαῖῳδες στοιχεῖον τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος τοῦ Ἰουδαίου. Τοῦτο εἶναι ἀπολύτως σαφὲς ἐκ τῶν Ἰωβηλαίων: μόνον διὰ τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τὰς ἀνωτέρας ἀγγελικὰς τάξεις ὤρισεν ὁ Θεὸς τὴν τήρησιν τοῦ Σαββάτου· οἱ λοιποὶ ἔμειναν ἐκτὸς αὐτῆς τῆς τιμῆς (στίχ. 31). Τεραστίαν σημασίαν ἔχει τὸ Σάββατον καὶ διὰ τοὺς Ἑσσαιούς τοῦ Qumran καὶ τῆς Δαμασκού. Βλ. Δαμ. Κωδ. III, 14· VI, 18· X, 14 ἐξ. Ὑπομν. εἰς Ἀββ. XI, 8. Περὶ τοῦ Σαββάτου εὐρίσκομεν ἐν Δαμ. Κωδ. X, 14 ἐξ. τὰς αὐτὰς διατάξεις περίπου, ἃς καὶ ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις (2,26 ἐξ.· κεφ. 50), μὲ μιαν μόνον διαφορὰν: διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Σαββάτου οἱ Ἑσσαιοὶ ἐπέβαλλον αὐστηρὰς ποινάς, ὅχι ὅμως θανατικὴν ποινήν, ἣν ἐπιτάσσουσι τὰ Ἰωβηλαῖα. Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν ἐλληνισμὸν συνετέλεσεν, ὥστε νὰ προσδοθῇ αὕτη ἡ ἔννοια εἰς τὸ Σάββατον. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων θεωροῦν τὴν τήρησιν τοῦ Σαββάτου ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα τοῦ Ἰουδαίου. Ἀντιθέτως, ἡ Μία Σαββάτων, ἡ Κυριακὴ, ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, κατὰ δὲ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἡμέρα ὠσαύτως τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῆς Δευτέρας Παρουσίας, ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπὸ τῶν Προφητῶν ἐξαγγελθείσης ἔσχατολογικῆς αἰωνιότητος καὶ ἀγιότητος τοῦ χρόνου δι'

ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι φανερόν διατί ὁ Ἰησοῦς κατηγορήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς καταλυτῆς τοῦ Σαββάτου, καὶ διατί ἡ κατάλυσις αὐτή, ἡ ὅποια διὰ τὸν Ἰησοῦν εἶχε τὴν ἔννοιαν τῆς βαυτερίας περὶ τοῦ Σαββάτου σημασίας τῆς θείας ἐντολῆς, ἐπαίξε τόσον σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν καταδίκην καὶ τὴν σταύρωσίν του. Περὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἄλλης σημασίας τοῦ Σαββάτου παρ' Ἰουδαίους καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὁ ἀναγνώστης θὰ εὕρῃ πλεονα εἰς τὴν μελέτην τοῦ συναδέλφου κ. Γ. Γρατσέα, Τὸ Σάββατον ἐν Κουμράν καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, Ἀθήναι, 1971.

Τοῦ στίχ. 23 ὁ Charles δέχεται ὅτι προηγεῖτο ἡ φράσις: «ὡς δύο καὶ εἴκοσι ἦσαν τὰ γράμματα, καὶ δύο καὶ εἴκοσι (ἑρὰ) βιβλία». Βλ. σχετικῶς καὶ τὸ κείμενον τοῦ Ἐπιφανίου, οὗτινος τὰ παραδιδόμενα ἐστηρίζοντο πιθανῶς εἰς Ἰουδαϊκὴν τινα παράδοσιν. «Ἀπαντα δηλ. τὰ ἔργα τῆς Δημιουργίας ἦσαν εἴκοσι δύο, ὅσαι καὶ αἱ κεφαλαί, οἱ γενεάρχαι τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Ἰακώβ. Σαφῶς δὲ τὸ κείμενον ἐν στίχ. 23 ἀφίνει νὰ διαφανῇ ὅτι, ὅπως τὸ Σάββατον ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα τῶν 22 ἔργων τῆς Δημιουργίας, εἶναι δὲ διὰ τοῦτο ἡ ἡμέρα αὐτὴ ἀγία καὶ εὐλογημένη, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Ἰακώβ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸν στέφανον τῆς δημιουργίας τῶν γενεαρχῶν τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ, τοῦ Ἰσραὴλ, περὶ τοῦ ὁποίου ἐνδιαφέρεται ἰδιαιτέρον ὁ σ. Τὰ δύο ταῦτα, Σάββατον καὶ Ἰακώβ, δηλ. φυλετικὴ καθαρότης καὶ τήρησις τῆς καθαρότητος τοῦ Σαββάτου, εἶναι διὰ τὸν σ. κεφαλαϊώδη θέματα καὶ συνδέονται ἀρρηκτικῶς μεταξὺ των: «...καὶ ἐκεῖνος (ὁ Ἰακώβ) εἶναι εὐλογημένος καὶ ἅγιος, τοῦτο δὲ (τὸ Σάββατον) μετ' ἐκείνου εἶναι εἰς ἀγιασμόν καὶ εὐλογίαν». — Σχετικῶς μὲ τὴν ἐν στίχ. 29 μεταφορὰν φορτίων κατὰ τὸ Σάββατον βλ. καὶ 2,30· 50,8· Ἱερ. 17, 21 ἐξ.· Νεεμ. 13,19· Ἰωάν. 5,10 ἀσάββατόν ἐστιν, καὶ οὐκ ἔξεστίν σοι ἄραι τὸν κράβατον».

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς τοσαύτης ὑπὸ τοῦ σ. χρήσεως τοῦ 7 καὶ τῶν πολλαπλασίων του, ὡς καὶ τοῦ ἀριθμοῦ 22, ἐπιβάλλεται νὰ σημειωθοῦν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς βαυτερίας σημασίας αὐτῶν διὰ τὸν σ. Ὀλόκληρος ὁ χρόνος κατανέμεται συμφώνως πρὸς τὸν ἀριθμὸν 7. Τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Δημιουργίας ἦσαν 7, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔχει ἀφετηριακὴν σημασίαν διὰ τὸν ὑπολογισμόν τοῦ χρόνου, ἡ δὲ πρώτη ἡμέρα ἐκάστης ἑβδομάδος ἀνακλᾷ τρόπον τινὰ τὴν σημασίαν τῆς πρώτης ἐκεῖνης ἡμέρας. Πέραν δὲ τοῦ ὅτι χρησιμοποιεῖ μὲ θεολογικὴν ἔννοιαν τὸν ἀριθμὸν 22, εἰς ἐκάστην παραγράφον τοῦ ἔργου του φροντίζει, κατὰ τρόπον μάλιστα ἀνιερὸν καὶ ἐνοχλητικὸν δι' ἡμᾶς, νὰ τοποθετῇ τὰ βιβλικὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς Δημιουργίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ Νόμου ἐπὶ τοῦ Σινᾶ ἐντὸς ἀκριβῶς καθοριζομένου χρόνου (ἐν τῇ τάδε ἑβδομάδι, ἐν τῷ τάδε Ἰωβηλαίῳ, ἐν τῇ τάδε ἡμέρᾳ κ.τ.λ.). Τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν θεολογικὸν γνώρισμα τοῦ σ. τῶν Ἰωβηλαίων. Ὁ Testuz σημειώνει (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 52 ἐξ.) ὅτι ὁ σ. εἶναι ἐπιρρασιμένος ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῶν Νεοπυθαγορείων, καθ' οὓς ὁ ἀριθμὸς ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν πάσης πραγματικότητος. Εἰς τὴν συνάφειαν αὐτὴν δέον νὰ σημειωθῇ ὁ ρόλος τῆς ἀριθμολογίας εἰς ὅλην τὴν ἀποκαλυπτικὴν γραμματείαν καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θεολογίας. Τὴν ἀριθμολογίαν ταύτην δέον νὰ συσχετίσῃ τις πρὸς τὰ περὶ «οὐρανίων πλακῶν», ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι τὰ πάντα προδιαγεγραμμένα. Ὁ σ. παραμένει πιστὸς εἰς τὸ δόγμα τῆς Π. Διαθήκης ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος, ὅτι συντηρεῖ καὶ κατευθύνει τὴν Δημιουργίαν κατὰ τὸ θέλημά του. Ὁ αὐτὸς Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ τῶν «οὐρανίων πλακῶν», καὶ ὡς ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὑποτάσσεται ὁ ἴδιος εἰς τὸ θέλημά του, ὅταν ἀκολουθῇ τὰ προδιαγεγραμμένα ἐπὶ τῶν οὐρανίων πλακῶν. Ὁ σ. τῶν Ἰωβηλαίων δὲν ἀπομακρύνεται τῆς Π.Δ. Ἡ ἰδέα ὅμως περὶ ἀκάμπτων ἐν οὐρανοῖς νόμων, εἰς οὓς καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, κατὰ τὸ θέλημά του, ὑποτάσσεται, παρουσιάζεται μὲ τοιαύτην καθαρότητα καὶ δύναμιν διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὰ Ἰωβηλαῖα. Πρβλ. καὶ Ἐνώχ 81,1· 93,2· 103,2· Διαθ. Λευί 5,4· Διαθ. Ἀσὴρ 7,5. Ὁ Testuz πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου παραπέμπει εἰς ἀστρολογικὰς περὶ εἰμαρμένης διδασκαλίας τῶν Βαβυλωνίων, καθὼς καὶ εἰς τὴν εἰμαρμένην τῶν Ἀνάγκη τῶν Ἑλλήνων, εἰς ἣν καὶ οἱ θεοὶ πείθονται. Κατὰ τὸν Ἰώσηπον (Ἀρχαίολ. XIII, 5,9), εἰς τὴν εἰμαρμένην, με-

ταξὺ τῶν Ἰουδαίων, ἐπίστευον οἱ Ἑσσαῖοι. Πράγματι, εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης εὐρίσκει τις ἕνα ἐντόνως ἐχρωματισμένον θεολογικὸν determinismus. Τὰ χωρία εἶναι παρὰ πολλά. Μνημονεύομεν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: Ἐγγ. Πειθ. III, 13-IV, 26· Δαμ. Κωδ. II, 7 ἐξ· IV, 3-6· Ὑμνοὶ I, 7 ἐξ· 23-25· 28-29· IX, 29-36· XII, 32-35· XVII, 21-23· Πόλεμος XIII, 7-16 κ.ο.κ. Καὶ εἰς τὰ Ἰωβηλαῖα δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀν καὶ τοῦ καταλογίζεται εὐθύνη διὰ τὰς πράξεις του, βάσει τῶν ὁποίων θὰ διεξαχθῆ καὶ ἡ τελικὴ Κρίσις. Εἰς τοιαῦτα στοιχεῖα στηρίζονται οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐσσαϊκῆς προελεύσεως τοῦ ἔργου.

Κεφ. 3-4. Ἀξιοπρόσεκτος τυγχάνει ἡ ἀγγελολογία τοῦ σ. Οἱ ἄγγελοι συμμετέχουν εἰς πᾶν ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἀδὰμ· εἶναι οἱ ποδηγῆται καὶ διδάσκαλοί του. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῶ ἐν 2,14 ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, ἀνευ ὀυδεμιᾶς μνείας τῶν ἀγγέλων, ἐδῶ, ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς δημιουργίας τῆς γυναικός, ὁ Θεὸς ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἀγγέλους: «Καὶ ὁ Κύριος εἶπε πρὸς ἡμᾶς κ.τ.λ.». Κατὰ τὸν σ., οἱ πρωτόπλαστοι ἐδημιουργήθησαν ἐκτὸς τῆς Ἐδέμ, ὠδηγήθησαν δὲ εἰς αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὰς περὶ συνουρέσεως καὶ καθαρῶν διατάξεις, ἀφοῦ ἡ Ἐδέμ θεωρεῖται ὡς εἶδος τι ἱεροῦ χώρου. — Πανταχοῦ κυριαρχεῖ ὁ ἀριθμὸς 7. Ὁ ὄψις π.χ. ἐπέειρασε τὴν Εὐᾶν κατὰ τὴν 7ην ἡμέραν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 7ου ἔτους. — Ὁ στίχ. 6 ἀποδίδει πιστῶς τὸ Γεν. 2, 21-23. Ἄλλ' εἰς τὸ Ταλμουδ τὸ Γεν. 1,27 ἐρμηνεύεται μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἐδημιουργήθη ἐρμαφρόδιτος. — Τὰ ἐν στίχ. 8 καὶ 9 ἀπαντοῦν καὶ παρὰ Φίλων καὶ εἰς τὸν Βίον Ἀδὰμ καὶ Εὐᾶς, ὅχι ὅμως εἰς τὴν ραββ. παράδοσιν. — Περὶ τῶν ἐν στίχ. 10 «οὐρανίων πλακῶν» ἐγένετο ἡδη λόγος. Περὶ αὐτῶν βλ. καὶ Ἐνώχ 81,1-2· 93,2· 103,2. — Κατὰ τὸν στίχ. 15 ὁ Ἀδὰμ συνεπλήρωσεν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐπτὰ ἔτη. Κατ' ἄλλην, ραββ. παράδοσιν (R. Eliezer, ἐν Λόγια Πατέρων 18), ἔμεινεν ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐξ ἁπλοῦ ὥρας. Ἐπίσης, ἐδῶ ἡ γεωργία θεωρεῖται ὡς θεοῦ θεσμός, διδασχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Πρβλ. Δ' Ἐσδρ. 4,62· Διαθ. Ἰσσαχ. 26-29. Ἀντιθέτως παρ' Ἡσαΐα 28,26-29. — Ἡ ἀλύψις τῆς αἰσχύνῃς ἐν στίχ. 21 ἔχει διὰ τὸν σ. σπουδαιότητα λόγῳ τοῦ ἀγῶνος τῶν συγχρόνων του Hasidim κατὰ τῆς γυμνότητος τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς ἀθλητικὸς ἀγῶνας. Ὁ ἀρχιερεὺς Ἰάσων εἶχε κατασκευάσει ἐν Ἱερουσαλὴμ γυμναστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον κατήρχοντο γυμνοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς παραμελοῦντες τὰ καθήκοντά των (Β' Μακκ. 4,7 ἐξ.). Κατὰ τῆς γυμνότητος βλ. καὶ Α' Μακκ. 1,13 ἐξ· Ἰωσηπ., Ἀρχαιολ. XII, 5,1· Ἐγγ. Πειθ. VII,2. Μόνον τὰ ζῶα δὲν καλύπτουν τὴν αἰσχύνῃν των. Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ ἀντίληψις τοῦ σ. ὅτι, πρὸ τῆς πτώσεως, καὶ τὰ ζῶα εἶχον καλιάν. Ὁ Charles ἐν στίχ. 23 πιστεῖε ὅτι κάτι ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ κειμένου, ἐν ᾧ ἀνεφέρετο ἡ ἀποκοπὴ τῶν 4 ποδῶν τοῦ ὄφεως. Πρβλ. Ταργούμ Ψευδο-Ἰωνν. εἰς Γέν. 3,14, καὶ Ἰωσήπ., Ἀρχαιολ. I,1,4. — Ἐν στίχ. 24 ἡ ἀποστροφή μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς «ἀποστροφῆς». Τὸ Μασσαωρικὸν ἔχει «ἐπιθυμία». — Ὡς ἡ κοινὴ γλῶσσα ἀνθρώπων καὶ ζῶων ἐν στίχ. 28 πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ ἑβραϊκὴ. Βλ. Ἰωσ., Ἀρχαιολ. I,1,4.

Ἐν κεφ. 4, στίχ. 9 σημειοῦται ὅτι ὁ Κάϊν ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν του, ἐνῶ ἡ Γεν. δὲν προσδιορίζει ποία ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Κάϊν. Γενικῶς, ὁ σ. τῶν Ἰωβηλαίων μνημονεῖε καὶ τῶν θηλέων τέκνων τῶν πρωτοπλάστων, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ἐπολλαπλασιάσθη τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν ἀρχικῶν βαθμῶν συγγενείας. Κατὰ τὸν R. Eliezer (Λόγια Πατέρων 21) ὁ Κάϊν ἐνυμφεύθη τὴν διδυμον ἀδελφὴν του. Ἡ δὴλωσις ὅτι ὁ Κάϊν πρῶτος ἐπὶ τῆς γῆς ἔκτισεν οἰκίαν, ἐνῶ ἐν στίχ. 17 ὁ Ἐνώχ ἐμφανίζεται ὡς ὁ πρῶτος μαθὼν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, διδασχθεὶς ταῦτα, προφανῶς, παρὰ τῶν ἀγγέλων, εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς τάσεως τοῦ σ. νὰ διαμορφώσῃ συστηματικὴν τινα ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὰ Ἰουδαϊκὰ πρότυπα. — Τὰ ὀνόματα ἐν στίχ. 10 μνημονευομένων 9 υἱῶν τοῦ Ἀδὰμ παραδίδει ὁ Ψευδο-Φίλων. — Ἡ συσχέτισις τοῦ ὀνόματος Ἰάρεδ ἐν στίχ. 15 πρὸς τὴν κάθοδον ἢ πτώσιν τῶν ἀγγέλων ὀφείλεται εἰς τὴν κοινὴν ρίζαν ἀμφοτέρων (Ἰάρεδ-yaridu = κατῆλθον). Πρβλ. Ἐνώχ 6,6. Τὰ περὶ καθόδου τῶν ἀγγέλων στηρίζονται εἰς τὴν Γεν. 6,1-4. Οἱ

ραββίνοι τοὺς «υἱοὺς τοῦ Θεοῦ» δὲν ἐξέλαβον ὡς ἀγγέλους ἀλλ' ὡς υἱοὺς τῶν κριτῶν». Περὶ «ἐγγρηγόρων» γίνεται λόγος καὶ ἐν Δανιήλ 4,13· 17·23, καθὼς καὶ παρ' Ἐνώχ πρὸς δῆλωσιν τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων. — Ἡ περὶ Ἐνώχ παράδοσις ἐνταῦθα ἔχει τὰ παράλληλά της εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ: ἐν 85,3 ἡ σύζυγος τοῦ Ἐνώχ ὀνομάζεται Edna. «Οἱ οἱ «ἐγγρηγόροι» ἐμόλυναν ἐαυτοὺς μετὰ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων βλ. ἐν Ἐνώχ 10,11· 15,3-4, ὅτι δὲ ὁ Ἐνώχ ὑπέβριξε «μάρτυς περὶ τῶν ἐγγρηγόρων» πρβλ. καὶ Ἐνώχ 12,3-6· 13,1-10· 14,4-15,2 ἐξ. Ἐπίσης, ὅτι ὁ Ἐνώχ ἀπήχθη εἰς τὴν Ἐδέμ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐκεῖ συγγράφει τὰ περὶ τῆς μελλούσης Κρίσεως πρβλ. Ἐνώχ 60,8. Καὶ εἰς τὸ ἐν Κουμράν εὑρεθὲν Ἀπόκρυφον Γενέσεως II, 22-25 ὁ υἱὸς τοῦ Ἐνώχ Λάμεχ καταφεύγει ἐν ἀπορία εὐρισκόμενος εἰς τὸν σοφὸν πατέρα του, κατοικοῦντα ἐν Ἐδέμ. Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ περὶ Ἐνώχ ἐν στίχ. 16-24 παράδοσις θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Zeitlin ὡς ἡ βᾶσις, ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ (J. R. R., XXXV, 1944-5, σελ. 458 ἐξ.), ἐνῶ ὁ Albright (From the Stone age to Christianity, 1940, Baltimore, σελ. 266) πιστεύει ὅτι τὰ Ἰωβηλαῖα ἀνεφέρονται ἐδῶ εἰς παλαιότερον ἀπολεσθὲν ἔργον τοῦ Ἐνώχ. Ὁ Charles πιστεύει ὅτι ὁ σ. τῶν Ἰωβηλαίων ἔχει ὑπ' ὄψει του τὰ κεφ. 6-16· 23-26· 72-90 τοῦ Ἐνώχ καὶ ὅτι ἐδῶ ὁ στίχ. 19 ἀναφέρεται ἰσως εἰς τὰς Ὁράσεις τῶν κεφ. 83-90. Ἐν στίχ. 16 δὲν εἶναι σαφὲς ποῖον εἶναι τὸ ὄρος τῆς Ἀνατολῆς. Πρόκειται περὶ ὄρους τινὸς πλησίον τῆς Ἐδέμ, κατὰ τινὰς μὲν διὰ τὸ ὄρος Ἐφραῖμ, κατ' ἄλλους τὸ ὄρος Labar ἐπὶ τοῦ Ἀραράτ. Πρβλ. Ἐνώχ 18,7-8· 24,3· 25,3. — Τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Νῶε ἐν στίχ. 28 ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ Κουμράν (Ἀποκρ. Γεν. II = Bat-Epnos). — Ὁ στίχ. 29 σημαίνει ὅτι ὁ Ἄβελ δὲν ἐτάφη. Ὁ R. Eliezer (ἐνθ' ἄνωτ.) λέγει ὅτι ὁ Ἄδὰμ ἀρχικῶς δὲν ἐγνώριζε τί νὰ πράξῃ μετὰ τὸ πτώμα τοῦ Ἄβελ, τελικῶς ὁμοῦς τὸν ἐνεταφίασε. — Κατὰ τὸν στίχ. 30 ὁ Ἄδὰμ δὲν ἀπέθανεν αὐθημερόν, συμφώνως πρὸς τὸ «ἐν ἡμέρᾳ φάγετε ἀπ' αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», διότι «χίλια ἔτη εἶναι ὡς μία ἡμέρα ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τῶν οὐρανῶν». Πρβλ. Β' Πέτρ. 3,8 «...ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη...». — Ὁ νόμος τῆς ἀναποδόσεως (lex talionis) παραδίδεται ἐν στίχ. 32 ὡς γεγραμμένος ἐπὶ τῶν οὐρανίων πλακῶν. Πρβλ. Ἐξ. 21,24· Λευίτ. 24,19· Β' Μακκ. 5,19 ἐξ. 15, 32 ἐξ. Ἡ τήρησις τοῦ νόμου τούτου ἀπηρεῖτο κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν Σαδδουκαίων.

Κεφ. 5. Τὸ ἐν Γεν. 6,2 «υἱοὶ τοῦ Θεοῦ» ἀποδίδεται ἐνταῦθα, ἐν στίχ. 1, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς Ὁ', «οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ». Πρβλ. καὶ Ἐνώχ 7,2. — Τὰ ἐν στίχ. 6 περὶ ὀργῆς τοῦ Θεοῦ καὶ δεσμῶν τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς πρβλ. καὶ Ἐνώχ 10, 12, τὰ δὲ περὶ ὀλέθρου καὶ σφαγῆς ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπου ἐν στίχ. 9 πρβλ. Ἐνώχ 10,8. καὶ Δαμασκ. Κῶδ. III,28. — Οἱ ἐν στίχ. 12 λόγοι περὶ δημιουργίας νέας καὶ δικαίας φύσεως ἐνθυμίζουσιν τὰ λόγια τοῦ Παύλου ἐν Β' Κορ. 5,17· Γαλ. 6,15 («καινὴ κτίσις»). — Τὸ «ἀπαξ τοῦ ἔτους» ἐν στίχ. 18 ἀναφέρεται εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Ἐξιλασμοῦ. Πρβλ. Ἐβρ. 9,7 «ἀπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ...». — Ἐν στίχ. 19 ὡς καὶ ἐν στίχ. 5, ὁ Νῶε εὐρίσκει «χάριν» ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, χάρις δὲ εἰς αὐτὸν σώζονται καὶ οἱ υἱοὶ του. Ἡ ἰδέα αὐτῆ τῆς χάριν ἐνὸς σωτηρίας πολλῶν ἄλλων εὐρηται εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ βιβλίου τῶν Ἰωβηλαίων, φαίνεται δὲ ὅτι ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους, ἀν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ περὶ μαρτυρίου τῶν 7 Μακκαβαίων, ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ Ταχο εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Μωϋσέως.

Εἶναι ἄξια σημειώσεως ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω τὰ ἐξῆς: Διὰ τῶν ἀγγέλων γίνεται ἐπικοινωνία τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν γεναρχῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐξ ἄλλου, ὀλόκληρος αὐτῆ ἡ παράδοσις περὶ μίξεως τῶν ἀγγέλων μετὰ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ τὰ περὶ ἀπαγωγῆς τοῦ Ἐνώχ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὴν Ἐδέμ δεικνύουν πέραν πάσης ἀμφιβολίας τὴν ἐνιακὴν προοπτικὴν, ὑφ' ἣν ὁ Ἰουδαῖος ἐβλεπε τὸν κόσμον, ὁρατὸν καὶ ἀόρατον. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ οὐδὲ ἔχθος διαρχίας. Ἡ πτώσις τῶν πρωτοπλάστων ἔχει σημασίαν διὰ τὸν σ., ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ φυσικοῦ θανάτου εἰς τὸν κόσμον. Πρὸς ἐξήγησιν ὁμοῦς τῶν εὐρυτέρων διαστάσεων τῆς ἀνομίας, ἀδικίας καὶ διαστροφῆς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ, οὗτος δέχεται ὡς αἰτίαν τὴν ἐπιμιξίαν τῶν ἀγγέλων μετὰ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων.

Κεφ. 6. Εἰς τοὺς ἀρχικοὺς στίχ. περιγράφεται ἡ Διαθήκη τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ Νῶε ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς μωσαϊκῆς νομοθεσίας. Βλ. Ἄριθ. 28,3-8. Γενικῶς ὁ σ. τῶν Ἰωβηλαίων μεταφέρει εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα θεσμοὺς ὡς οὗτοι εἶχον διαμορφωθῆ μεταγενεστέρως. Τοιοῦτοτρόπως, ἐν στίχ. 2 τὸ τυπικὸν τῆς θυσίας πρβλ. Ἐξοδ. 29,40· Λευιτ. 2,2-5· 15. Τοῦτο παρατηρεῖται ὡς πρὸς ὄλους τοὺς λατρευτικοὺς θεσμοὺς δι' ὄλου τοῦ βιβλίου. Ἐν στίχ. 17 π.χ. ἡ ἑορτὴ τῶν Ἑβδομάδων (Ἐξοδ. 24,22) συνδέεται μετὰ τῆς Διαθήκης πρὸς τὸν Νῶε, ἧς ἀποτελεῖ ἀνάμνησιν. Ὁ μεταγενέστερος Ιουδαϊσμός τὴν συνέδεσε πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ Νόμου ἐπὶ τοῦ Σινᾶ. Κατὰ τὸν σ. καὶ ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐωρτάζετο ἐν οὐρανοῖς ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Τοιοῦτοτρόπως, οὗτος συνδέει τὰς ἑορτὰς καὶ τὸ τελετουργικὸν μετ' αὐτὴν τὴν τάξιν τῆς Δημιουργίας. Προφανῶς ὁ σ. εὐρίσκει τὴν ἀρχὴν ἢ ρίζαν τῆς μωσαϊκῆς νομοθεσίας εἰς παλαιότερας ἐποχάς, καὶ δὲν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ ἀπαρχῶν ἢ ρίζης ἐνὸς νόμου ἢ θεσμοῦ καὶ τοῦ πλήρους ἀποτελεσμοῦ του ἐν τῇ μωσαϊκῇ νομοθεσίᾳ. Ἡ προβολὴ μεταγενεστέρων θεσμῶν ἢ καταστάσεων εἰς τὴν ἀπαρχὴν ὑποστηρίζεται ὑφ' ὠρισμένων ἐρευνητῶν προκειμένου περὶ τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ἢ περὶ τοῦ Δ' Εὐαγγελίου. Πρόκειται, βεβαίως, περὶ ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι συζητοῦνται ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν. — Ἐν στίχ. 22 καὶ 32-38 ἐπιμένει ὁ σ. εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἡλιακοῦ ἡμερολογίου, διότι προφανῶς φοβεῖται πλήρη διατάραξιν τοῦ ἑορτασμοῦ ὠρισμένων ἑορτῶν καθ' ὠρισμένας ἡμέρας, ἂν ληφθῆ ὡς βᾶσις τὸ σεληνιακὸν ἔτος. Συμφώνως πρὸς τὸ ἡλιακὸν ἡμερολόγιον, ἡ 14ῃ Νισάν, τὸ Πάσχα, θὰ ἐωρτάζετο πάντοτε Σάββατον, ἢ 22α Κυριακὴν, καὶ ἡ Πεντηκοστὴ Κυριακὴν. Διὰ τοῦτο αἱ ἀκριβεῖς ἡμερομηνιαὶ τῶν ἑορτῶν εἶναι γεγραμμένα ἐπὶ τῶν οὐρανίων πλακῶν. Τὸ αὐτὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀκριβῆ ἡμέραν τελέσεως τῶν ἑορτῶν δείχνουν καὶ τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης. Βλ. π.χ. Δαμ. Κωδ. VI, 18. Μάλιστα, ὁ στίχ. 23 ἀφορᾷ, καθὼς φαίνεται, τὰς 4 ἡμέρας, αἱ ὁποῖαι προσετίθεντο εἰς τὰς 360 ἡμέρας, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῆ τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἔναντι τοῦ ἐκ 354 ἡμερῶν συνισταμένου σεληνιακοῦ ἔτους. Ὁ G. H. Box, ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ του εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἰωβηλαίων ὑπὸ τοῦ Charles, τὸ 1917, εὐρίσκει εἰς τὴν Γεν. 6,32 δογματικὴν τινα βᾶσιν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σ. υιοθέτησιν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους (σελ. XVII). Πρβλ. καὶ Ἐνώχ 75,1.

Κεφ. 7. Περὶ τῶν Nephilim καὶ Eljo τοῦ στίχ. 22 πρβλ. Ἐνώχ 7,1 καὶ 87,1. Ὁ Charles φρονεῖ ὅτι ἀπὸ 7,20 ἐξ. πρόκειται περὶ ἀποσπάσματος ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος Βιβλίου τοῦ Νῶε. Κατὰ τὸν Μαιμονίδην, ὁ Ἀδάμ ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἐντολάς: κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας, τῆς βλασφημίας, τοῦ φόνου, τῆς αἰμομιξίας, τῆς κλοπῆς καὶ τῆς ἀδικίας. Κατὰ τὸ ἡμέτερον κείμενον ὁ Κατακλυσμὸς ἐπῆλθε διὰ τρεῖς λόγους: πορνείαν τῶν Ἑργηγόρων, ἀκαθαρσίαν καὶ ἀδικίαν ἢ φόνον. Ὁ Νῶε προσθέτει εἰς τὰ κακὰ αὐτὰ καὶ τὴν βρῶσιν αἵματος. — Ἐν στίχ. 36 τονίζεται ὅτι οἱ πρῶτοι καρποὶ καθ' ἕκαστον τέταρτον ἔτος θὰ προσφέρονται εἰς τὸν Θεόν. Ὁ σ. δὲν διατάζει νὰ ὁμιλῆ περὶ Ἱεροῦ, Ἱερέων, θυσιαστηρίου καὶ ὑπηρετῶν τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου, οἱ ὁποῖοι τρώγουν ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου κ.τ.λ. Ἄς σημειωθῆ ἐπίσης ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὸν σ. «τὸ ἀπομένον» ἐκ τῆς προσφορᾶς λαμβάνουν οἱ ὑπηρεταὶ τοῦ Ναοῦ, ὁ μεταγενέστερος Ιουδαϊσμός ἔδιδε τὸ «ἀπομένον» εἰς τοὺς προσενεγκόντας τὴν θυσίαν διὰ νὰ καταναλωθῆ ὑπ' αὐτῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. — Τὰ ἐν στίχ. 39 πρβλ. Ἐνώχ 60,8· 93,3· Ἐπιστ. Ἰούδ. 14. Παράδοξος εἶναι ἡ ἔκφρασις «μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του». Σημαίνει ἄραγε τὴν ἐν 4,23 ἀπαγωγὴν του ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κῆπον τῆς Ἐδέμ;

Κεφ. 8-9. Τὰ ἐν στίχ. 3 φέρουν εἰς τὸν νοῦν μας ὅσα συχνάκις σήμερον ἀναγινώσκωμεν περὶ ἐξωγήνων ὄντων, τὰ ὁποῖα κάποτε ἤλθον ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας καὶ ἐδίδαξαν ἢ κατεσκεύασαν διάφορα ἔργα. Ἄς ἴδωμεν μετὰ συμπαθείας τοὺς συγγραφεῖς τῶν Ἰωβηλαίων καὶ τῶν ἄλλων ἀποκαλυπτικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα διδάσκουν ὅτι οἱ ἐγγήγοροι κατῆλθον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐδίδαξαν τοὺς ἀνθρώπους τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ὥστε νὰ καταστρέψουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. — Ἐν στίχ. 10 ἐξ. τὴν μυστικὴν διαίρεσιν τῆς γῆς ἀκολουθεῖ

αὐθεντική τις τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Νῶε εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Ἡ Χαναάν ἀνήκει εἰς τὸν κληρον τοῦ Σήμ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀπαίτησις τῶν Ἰσραηλιτῶν πρὸς κατοχὴν τῆς γῆς ταύτης. Ἀναφέρονται εἰς τὸ κείμενον πολλὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, ὡς πρὸς τὰ ὅποια δὲν εἴμεθα πάντοτε βέβαιοι τί ἐννοεῖ ὁ σ. Ἡ ἀκολουθοῦσα ἀναγνώρισις τῶν τοπωνυμίων στηρίζεται κυρίως εἰς τὸν Charles. Kafa π.χ. εἶναι τὰ Ριπαῖα ὄρη, κατὰ τινὰς τὰ Οὐράλια. Ὁ ποταμὸς Tina εἶναι ἡ Ταναῖς ἢ Δόν. Meat = Μαιῶτις ἢ Ἀζοφικὴ θάλασσα. Karaso = κάπου εἰς τὰ σύνορα Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης. Ἡ Γλῶσσα τῆς αἰγυπτιακῆς θαλάσσης εἶναι ὁ κόλπος τῆς Akaba. Ἡ Μεγάλῃ θάλασσα εἶναι ἡ Ἐρυθρά. Afra = Ἀφρικὴ (μὲ τὴν ρωμαϊκὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου). Γεῶν = Νεῖλος. Kaftor = Κρήτη. Savit = Ἐρμών. Amana = τὸ ὄρος Amanus ἐν Β. Συρίῳ. Maedai = Μηδία. Περὶ τῆς εἰς τὸν Σήμ κληρωθείσης γῆς ὁ Ἐπιφάνιος γράφει ὅτι ἐξετείνεται ἀπὸ Περσίας καὶ Μηδίας πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀφ' ἑνός, πρὸς Ρινοκουρούρα (μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης) ἀφ' ἑτέρου. Καὶ οἱ τρεῖς ἱεροὶ τόποι τῆς γῆς (Ἐδέμ, Σινᾶ, Σιών) περιλαμβάνοντο εἰς τὸν κληρον τοῦ Σήμ. Ἐν στίχ. 22-24 περιγράφεται ὁ κληρος τοῦ Χάμ, ὅστις περιλαμβάνει ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ μέρη τινὰ τῆς Ἀσίας. Atel = Ἀτλαντικός. Γαδῆρ = Γαδίς. Ἐν στίχ. 25-29α περιγράφεται ὁ κληρος τοῦ Ἰάφεθ. Βλ. Ἰωσήφ., Ἀρχαιολ. I, 6,1. Οὗτος περιελάμβανε τμήμα τῆς Ἀσίας, τὴν Εὐρώπην καὶ πέντε νήσους. Πρβλ. 9,7-13. Γῶγ = Σκυθαί (κατὰ τὸν Ἰώσηπον). Kelt-Κέλται. Aferag = Φρυγία, κατὰ δὲ τὸν Kautsch = Ἀφρικὴ. Rata = Raza = Οὐράλια. Εἰς τὰς πέντε μεγάλας νήσους περιλαμβάνονται Ἰσως ἡ Κύπρος, Σικελία, Σαρδηνία, Κορσική. — Κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς γῆς ἐν κεφ. 9 Χοὺς = Αἰθιοπία. Μεσαῖν = Αἴγυπτος, Φοῦδ = Λιβύη. Ἡ μερὶς τοῦ Χαναάν ἐκτείνεται ἀπὸ Λιβύης μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ (πρβλ. 10,28-29). Pharnak = Φαρνακία ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Πόντου. Ἀράμ = Σύριοι. Ἀραρά = Ἀραράτ. Κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ἀπόγονοι τοῦ Λοὺδ ἦσαν οἱ Λυδοί. Ἐν στίχ. 9 ἐννοοῦνται Ἰσως αἱ Βρετανικαὶ Νῆσοι, ἐν δὲ στίχ. 10 πρόκειται περὶ τῶν νήσων εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ περιοχὴ Θοβὲλ ἐκτείνεται ἀπὸ Θράκης μέχρις Ἰταλίας, ἡ δὲ ἰταλικὴ χερσόνησος παρουσιάζεται ἐδῶ ὡς τρίτη γλῶσσα. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Θείρας εἶναι Ἰσως οἱ Τυρσηνοί, εἰς κλάδος τῶν Πελασγῶν.

Καὶ εἰς τὰς στήλας XV-XVII τοῦ Ἀποκρύφου Γενέσεως, παρὰ τὴν φθορὰν τοῦ κειμένου, μνημονεύεται παρομοίᾳ διαίρεσις τῆς γῆς. Εἰς τὸ κείμενον δηλ. τοῦτο ἀναγινώσκονται ὅμοια ὀνόματα. Τὸ αὐτὸ ἔδαφος π.χ. κατανέμεται εἰς τοὺς Gomer καὶ Magog ἐν Ἰωβηλ. 9,8 καὶ ἐν Στγλ. XVII, 16. Καὶ τὰ δύο ἔργα μνημονεύουν τὸν Ἰνδικὸν Ὁκεανὸν μὲ τὸ ὄνομα Ἐρυθρὰ Θάλασσα· ἐκεῖ ἐκβάλλουν οἱ ποταμοὶ Τίγρις καὶ Εὐφράτης, ὡς τὸ δυτικὸν δὲ ὄριον ὀνομάζεται ἡ ἀραβικὴ χερσόνησος ἐν Ἰωβηλ. 8,14· 21 καὶ Ἀποκρ. Γεν. XXI, 17-18. Ἐν 8,15 καὶ 9,8 μνημονεύονται οἱ Γῶγ καὶ Μαγῶγ ἐν τοπογραφικῇ ἔννοια. Εἰς τὰ Σιβυλλικὰ βιβλία 3,319 ἡ θέσις των εἶναι μεταξὺ τῶν ποταμῶν τῆς Αἰθιοπίας. Ἐν Ἀριθμ. 24,7 (Ο') λέγεται ὅτι ὁ μέλλων νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἰακώβ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ πολλῶν ἐθνῶν θὰ ὑπερβῇ τὸν Γῶγ, ἀλλὰ καθὼς σημειώνει ὁ Rowley (The Relevance of Apocalypitic..., σελ. 37) τοῦτο οὐδὲν προσθέτει εἰς τὴν γνώσιν μας περὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς. Ἐν Ἀποκαλ. 20,8 οἱ Γῶγ καὶ Μαγῶγ θεωροῦνται ὡς πρόσωπα. Ὁ πρῶτος ἐμφανίζεται ὡς μέγας ἀντίπαλος τοῦ Μεσσίου, τὰ στρατεύματά του θὰ πολεμήσουν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ θὰ συντριβοῦν ὑπὸ τοῦ Μεσσίου. Περὶ τοῦ Γῶγ εἰς τὸ Ταλμουδ βλ. παρὰ Volz, Die Eschatologie der Jüdischen Gemeinde, 1934, σελ. 150.

Κεφ. 10. Τοὺς στίχ. 1-15 ὁ Charles θεωρεῖ ὡς ἀπόσπασμα τῆς ἀπολοσθείσης Ἀποκαλύψεως Νῶε, τμήμα τῆς ὅποιας σώζεται καὶ ἐβραϊστί. Ἐν στίχ. 1 «τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα» εἶναι αἱ ψυχαὶ τῶν τέκνων τῶν πεπτωκότων ἐργηγῶρων. Πρβλ. Ἐνώχ 15-16.— Ἐν στίχ. 3 ὁ Νῶε μεσιτεύει καὶ εἰσακούεται. «Οἱ υἱοὶ τῆς ἀπωλείας» εὐρίσκονται καὶ ἐν τῷ Δαμασκ. Κώδ. VI, 15· XIII, 14ε καὶ Β' Θεσσαλ. 2,3. — Ἐν στίχ. 8 ὀνομάζεται ὁ ἀρχηγὸς τῶν πνευμάτων· εἶναι ὁ Μαστεμά. Περὶ ἀρχηγῶν ἢ ἀρχόντων τῶν πνευμάτων βλ. καὶ ἐν Ἐργχ. Πειθ.

III, 20· Δαμ. Κωδ. V, 18· Πολεμ. XIII, 20. Ἐν τῇ Κ.Δ. ὁ Ἰησοῦς κατηγορεῖται ὅτι «ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» Μάρκ. 3, 22 καὶ παρὰλλ. Ὁ Μαστεμᾶ μνημονεύεται πολλάκις ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Ἰωβηλαίων, ἐνίοτε μάλιστα ὡς ὁ «ἄρχων Μ.» ἐν 11, 5· 11· 17, 16· 18, 9· 12· 15· 48, 1-3· 9· 12· 15. Περὶ αὐτοῦ γίνεται λόγος καὶ ἐν Δαμασκ. Κωδ. XX, 2, πιθανῶς δὲ καὶ Πολεμ. XIII, 11. Ἡ ταυτότης του πρὸς τὸν Σατανᾶ δηλοῦται ἐν στίχ. 11. Τὸ ἔργον τοῦ Μαστεμᾶ κατὰ τῶν Πατριαρχῶν καὶ τοῦ Ἰσραὴλ παρελαύνει δι' ὄλου τοῦ βιβλίου τῶν Ἰωβηλαίων. Ἐν στίχ. 9 μόνον τὸ 1/10 τῶν δαιμόνων παραχωρεῖται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν συνεχίση ἀσκῶν τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς του ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ κατὰ τὸν Ἐνώχ 15-16 ὅλοι οἱ δαίμονες τίθενται εἰς τὴν διάθεσίν του. — Ἐν στίχ. 12 ἡ δρᾶσις τῶν πονηρῶν πνευμάτων παρουσιάζεται ἔτι μόνον ὡς πνευματικοῦ ἢ ἠθικοῦ χαρακτήρος· προκαλοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀσθενείας, λιμὸν κττ. Κατὰ τὸν Ἰώσηπον (Ἰουδ. Πόλ. II, 8, 6), οἱ Ἑσσαῖοι διὰ διαφόρων ριζῶν καὶ συνταγῶν ἐθεράπευον ἀσθενείας. — Ὁ Ἐνώχ τίθεται ἐν στίχ. 17 ὑπεράνω τοῦ Νῶε λόγῳ τοῦ ἔργου τῆς μαρτυρίας του πρὸς πάσας τὰς γενεὰς μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς Κρίσεως. Εἰς τὴν κορυφὴν δηλ. τῶν τέκνων τῆς γενεᾶς τοῦ Κατακλυσμοῦ τοποθετεῖ ὁ σ. τὸν Ἐνώχ, διότι οὗτος κατέστη ὁ προφήτης τῆς τελικῆς Κρίσεως, τοῦ τελικοῦ οὕτως εἰπεῖν Κατακλυσμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Περὶ τῆς μορφῆς τοῦ Ἐνώχ γενικώτερον βλ. ἡμετ. μελέτην: Ἐνώχ ἦτοι ὁ Χαρακτήρ τῆς περὶ τῶν Ἑσχάτων Διδασκαλίας τοῦ Βιβλίου τοῦ Ἐνώχ, Ἀθῆναι, 1955, σελ. 13 ἐξ. — Δυνάμεθα κάλλιον νὰ ἐνοήσωμεν τὰ γραφόμενα ἐν στίχ. 28 ἐξ. περὶ τῶν δικαιοματῶν τοῦ Σῆμ ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σ., ἀν λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ χώρα κατακτεῖτο πλὴν τῶν Ἰουδαίων ἢ Σημιτῶν καὶ ὑπὸ ἄλλων, ὁ δὲ ἀγὼν τῶν Μακκαβαίων κατηρθύνετο ὑπὸ τῆς ἀρχῆς νὰ καταστήσῃ τὴν Παλαιστίνην καθαρῶς Ἰουδαϊκὴν χώραν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀγγέλων εἰς ὅ, τι ἀφορᾷ εἰς τὴν διανομὴν τῆς γῆς, ὡς καὶ εἰς τὰ περὶ τοῦ Πύργου τῆς Βαβέλ.

Κεφ. 11-12. Ὡς πρὸς γυναικεῖα ὀνόματα ἐν στίχ. 7 σημειωτέον ὅτι ἐν Γεν. 11, 29 Milcah εἶναι τὸ ὄνομα τῆς συζύγου, ὅχι τῆς μητρὸς τοῦ Ναχωρ, ἡ δὲ Ijaska εἶναι θυγάτηρ τοῦ Χαράν. — Ἐν στίχ. 16 ἐξ. ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἓν εἶδος παραδόσεως περὶ τοῦ θαυμαστοῦ παιδίου (Wunderkind) Ἀβραάμ. Τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχομεν περὶ τοῦ Νῶε εἰς τὴν Ἀπόκρυφον Γένεσιν. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὡς «τύποι» (models). Παλαιότερον οἱ ἐρευνηταὶ εὗρισκον τοιαῦτα στοιχεῖα μόνον ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης, ἐντὸς τοῦ ἑλληνιστικοῦ χώρου. Ὁ Ἀβραάμ ἐμφανίζεται καὶ ἐδῶ ὡς διασωθεὶς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς εἰδωλολατρείας ὡς ἐκ θαύματος, ὅπως δηλ. περίπου ἐσώθη ὁ Νῶε. Ἐν 14, 20 γίνεται ἄμεσος συσχετισμὸς τῆς διαθήκης πρὸς Ἀβραάμ μετὰ τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Νῶε. Τὰ περὶ σοφίας καὶ ἐφευρετικότητος τοῦ σοφοῦ νεανίου ἀνήκουν εἰς τὸν «τύπον». Κατὰ τὴν ραββ. παράδοσιν ὁ Νῶε εἶχεν ἐφεύρει τὸ ἄροτρον καὶ ἄλλα συναφῆ ἐργαλεῖα. — Ἐν κεφ. 12 ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἓν ἐκ τῶν ὠραιότερων τμημάτων τοῦ βιβλίου. Περιγράφεται ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀβραάμ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας. Ἡ κατὰ τινὰ νύκτα καῦσις τῶν εἰδώλων ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ, ἐν στίχ. 13 ἐξ. ἀναπτύσσεται ἔτι περαιτέρω ἐν κεφ. 1-8 τῆς Ἀποκαλύψεως Ἀβραάμ, ὅπου τὸ πῦρ κατέρχεται ἐξ οὐρανοῦ καὶ δίδονται καὶ ἄλλα λεπτομέρεια. Φυσικά, ὁ ἀγὼν οὗτος τοῦ Ἀβραάμ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας εἶναι ἐχρωματισμένος ἀπὸ τὸν πόνεμον τῶν Hassidim ἐναντίον τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σ. — Ἡ ἐν στίχ. 16 ἐξ. προσευχὴ τοῦ Ἀβραάμ ἐμφανίζει αὐτὸν ἔτι ἐντονώτερον ὡς μαχητὴν καὶ προφήτην. Ἐν στίχ. 9 ἡ Σάρα εἶναι ἀδελφὴ τοῦ Ἀβραάμ, ἐνῶ κατὰ τὴν Γεν. 20, 12 εἶναι ἑτεροθαλῆς ἀδελφὴ. Ὁ Ἀβραάμ, ἡ πίστις του καὶ τὸ μέλλον ἐξ αὐτοῦ νὰ προέλθῃ σπέρμα ἐμφανίζονται ἐδῶ ἐντὸς ἐνὸς ἀγωνιστικοῦ πλαισίου.— Πανταχοῦ ὁ Θεὸς ἐπικοινωνοῖ μετὰ τῶν ἀνθρώπων δι' ἀγγέλων του. Μάλιστα, ἐν στίχ. 25-27 ἡ ὅλη ἐκπαίδευσίς τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὴν ἐβραϊκὴν γλῶσσαν, τὴν γλῶσσαν τῆς Δημιουργίας, καὶ εἰς τὰ βιβλία τῶν προπατόρων γίνεται δι' ἀγγέλων.

Κεφ. 13-14. Ἀπὸ 13, 10 ἐξ. ἔχομεν παράλλ. εἰς α' προσ. διήγησιν ἐν Ἀπόκρυφον Γενέσεως XIX, 7 ἐξ. Τὰ περὶ ἀρπαγῆς τῆς Σάρας ὑπὸ τοῦ Φαραῶ ἀφηγεῖται

τὸ Ἄπ.—Γεν. μετὰ πολλῶν μυθιστορηματικῶν στολιδίων: ὄνειρον τοῦ Ἄβραμ—πρίγκη-
 πες Αἰγύπτιοι περιγράφουν εἰς τὸν Φαραῶ τὴν ὠραιότητα τῆς Σάρας—ἀπαγωγή ταύτης
 —ἀσθένεια τοῦ Φαραῶ καὶ θλίψις τῆς οἰκογενείας του—δὲ Λὼτ ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ Σάρα
 ἦτο σύζυγος τοῦ Ἄβραμ—παράδοσις αὐτῆς εἰς τὸν σύζυγον μετὰ πολλῶν δώρων. Ἡ
 ἀφήγησις προχωρεῖ εἰς τὰ περὶ ἐπιστροφῆς Ἄβραμ καὶ Λὼτ εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ εἰς
 τὸν χωρισμὸν τῶν δύο ἀνδρῶν. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἄβραμ περιουθεύει τὴν περιοχὴν μέχρι
 Αἰγύπτου καὶ Εὐφράτου ὡσάν αὕτη νὰ εἶναι ἰδική του γῆ, καί, τέλος, ἐπιστρέφει
 εἰς τὴν δρῦν Μαμβρῆ.—Σχετικῶς πρὸς τὸ κενὸν ἐν 13,25 ὁ Charles ὑποθέτει ὅτι τὸ κεί-
 μενον πρέπει νὰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ Ἄβραμ μετὰ τοῦ Μελχισεδέκ. Ὁ σ.
 τῶν Ἰωβηλαίων ἀσφαλῶς θὰ ἐνδιεφέρετο διὰ τὸν Μελχισεδέκ, τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος πρῶτος
 ἔφερε τὸν τίτλον τῶν ἡρώων του Μακκαβαίων: ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Ἡ ὑπόθεσις
 αὕτη τοῦ Charles ἐπιβεβαιούται ὑπὸ τῆς Ἄποκρ.—Γεν. XXII, 17 «...Τότε ὁ Μελχισεδέκ
 βασιλεὺς Σαλλήμ ἔφερε τροφὴν καὶ ποτὸν εἰς τὸν Ἄβραμ καὶ εἰς πάντας ὅσοι ἦσαν μετ' αὐτοῦ·
 αὐτὸς ἦτο ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Ἡὐλόγησε τὸν Ἄβραμ καὶ εἶπε «Εὐλόγημένος
 ὁ Ἄβραμ ἀπὸ τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, Κυρίου τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς! Καὶ εὐλογημένος ὁ
 Ὑψιστος Θεὸς ὃς παρέδωκεν εἰς τὴν χεῖρα σου τοὺς μισοῦντάς σε!». Καὶ (Ἄβραμ)
 ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν δεκάτην ὅλων τῶν ὑπαρχόντων τοῦ βασιλείου Ἐλάμ καὶ τῶν συμμά-
 χων του...». Ἐπιβεβαιούται ἐπίσης καὶ ὑπὸ ἀποσπάσματος εὐρεθέντος ἐν τῷ σπηλαίῳ XI τοῦ
 Qumran καὶ ἐκδοθέντος μετὰ τὴν ἐνδειξιν Q Melch ὑπὸ τοῦ A. S. van der Wonde, Melchi-
 sedek als himmlische Erlösergestalt in den neugefundenen Midraschim aus Qumran
 Hölle XI, O.T.S. 14 (1965), σελ. 254-73. Τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Μελχισεδέκ κείμενον
 παρουσιάζει ἱκανὰ προβλήματα· ὑπάρχει ὁμοίως ἀριθμὸς τις ἐκφράσεων, ὁ ὁποῖος ἀφίνει νὰ
 διαφανοῦν νέαι τινὲς ἀπόψεις τῆς περὶ τοῦ Μελχισεδέκ παραδόσεως ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὸν
 α' αἰῶνα μ.Χ. Περὶ αὐτοῦ βλ. πλείονα ἐν Joseph Fitzmyer, Essays on the Semitic Back-
 ground of the New Testament, Geoffrey Chapman, London 1971, ὅπου γίνονται καὶ αἱ
 σχετικαὶ παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν περὶ Μελχισεδέκ παράδοσιν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπι-
 στολῇ κεφ. 7. — Παράλληλον τῶν στίχ. 14,1-3 ἀφήγησιν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰ-
 σαὰκ ἔχομεν ἐν Ἄποκρ. Γεν. XXII, 27-XXIII, 1. Ὁ Ἄβραμ δέχεται τὴν ὑπόσχασιν
 ἐν ὄραματι. — Τὸν στίχ. 6 πρβλ. πρὸς Ρωμ. 4,3· Ἰακ. 2,23. — Ἐν στίχ. 13 ἡ δουλεία
 τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον διήρκεσε 400 ἔτη κατὰ τὸ Γεν. 15,13. Ἄλλ' ἢ Ἐξοδ.
 12,40 ἀναβιβάζει αὐτὰ εἰς 430. Ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος ἐν Γαλ. 3,16-17, συνυπολογίζων
 προφανῶς καὶ τὰ ἔτη τῆς ἀναγγελίας. Κατὰ τὸ Ταργούμ τοῦ Ψευδοϊωνάθαν εἰς Ἐξοδ. 12,
 40 τὰ 30 ἐπὶ πλέον ἔτη καλύπτουν τὴν περίοδον ἀπὸ τῆς ἀναγγελίας μέχρι τῆς γεννήσεως
 τοῦ Ἰσαὰκ. Ἐν στίχ. 16 ἐκάστη γενεὰ διαρκεῖ 100 ἔτη. Ὁ Ἰσαὰκ ἐγεννήθη, ὅταν ὁ Ἄβραμ
 ἦτο 100 ἐτῶν (Γεν. 21,5).

Κεφ. 15. Ἐν στίχ. 1 πρόκειται περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἑβδομάδων, ἣν οἱ μὲν Φαρι-
 σαῖοι ἐώρταζον τὴν 6ην τοῦ μηνὸς Σιβάν, οἱ δὲ Σαδδουκαῖοι εἰς τὸ μέσον τοῦ μηνός. Κατὰ τὸ
 Λευιτ. 23,15 ἐξ. ἡ ἑορτὴ τῶν Ἑβδομάδων ἐωρτάζετο τὴν 50ὴν ἡμέραν μετὰ τὸ «Σάββατον»
 τοῦ Πάσχα. Οἱ Φαρισαῖοι ὡς «σάββατον» ἐδέχοντο ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν πρώτην ἡμέραν
 τῆς ἑορτῆς, δηλ. τὴν 15ην Νισάν, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο αὕτη, καὶ ἐπομένως ὑπελόγιζαν
 τὴν Πεντηκοστὴν μετ' ἀφετηρίαν τὴν 16ην Νισάν, τὴν 6ην τοῦ τρίτου μηνός Σιβάν. Τὰ Ἰω-
 βηλαῖα τὴν λέξιν «σάββατον» ἐρμηνεύουν ὡς σημαίνουσαν «ἑβδομάδα», τοιουτοτρόπως δὲ
 ἀρχίζουσαν τὸν ὑπολογισμὸν ἀπὸ τῆς 22ας Νισάν, καὶ ὀρίζουσαν ὡς Πεντηκοστὴν τὴν 15ην τοῦ
 Σιβάν. Τοιουτοτρόπως τὸ ἱερατεῖον ἢ οἱ Σαδδουκαῖοι ἐπετύγχαναν νὰ συμπίπτῃ ἡ Πεντη-
 κοστὴ πρὸς τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, δηλ. Κυριακῆν, ἀφοῦ καὶ ἡ 1η τοῦ πρώτου
 μηνός Νισάν καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Δημιουργίας ἦσαν Κυριακαί. Πῶς κατωρθοῦτο τοῦτο
 κατὰ τὸν ἡμέτερον σ., δεχόμενον ἡλιακὸν ἔτος ἐκ 364 ἡμερῶν, συζητεῖται ὑπὸ τῶν ἐρευ-
 νητῶν. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἄποψις τοῦ G. H. Box, ὅτι καθ' ἕκαστον τρίμηνον προσετί-

θετο καὶ ἀνὰ μίαν ἡμέραν (The Book of Jubilies, ὑπὸ R. H. Charles, μὲ εἰσαγωγὴν G. Box, S. P. C. K., 1917, σελ. XVIII-XIX). Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην (15 Σιβάν) περιετμήθη ὁ Ἀβραάμ (στίχ. 24) καὶ ἐγεννήθη ὁ Ἰσαάκ (16,13) καὶ ἔγιναν πλεῖστα ὅσα σημαντικὰ γεγονότα ἐν τῇ ζωῇ τῶν Πατριαρχῶν.—Ὁ στ. 4 ἐνθυμίζει τὴν φράσιν τοῦ Παύλου «περὶ διαθήκης προκεκυρωμένης» ἐν Γαλατ. 3,17. Ἡ ἐν στίχ. 26 ἐκρίζωσις ἐκ τῆς γῆς καί, καθὼς φαίνεται, τελικὴ καταδίκη τῶν ἀπεριτμητῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν στίχ. 33-34. Ὁ Davenport σημειώνει τοὺς ἐν τοῖς στίχ. τοῦτους ἐσχατολογικοὺς ὑπαινιγμοὺς (σελ. 50-52). Τὰ ἐν στίχ. 27 περὶ περιτομῆς τῶν δύο ἀνωτέρων ἀγγελικῶν τάξεων ὁμοῦ μετὰ τῶν περὶ πτώσεως τῶν ἀγγέλων καὶ μίξεως αὐτῶν μετὰ γυναικῶν ἀποκλείει οἰανδήποτε σοβαρὰν συζήτησιν περὶ διαρχίας (dualism) εἰς τὰ ἀποκαλυπτικὰ ἔργα. Ἡ περιτομὴ τονίζεται τόσο πολὺ, διότι ἦτο θέμα ζωτικῆς διὰ τὸν Ἰουδαῖον σημασίας κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Πρὸς τὴν τοιαύτην σημασίαν τῆς περιτομῆς ἔρχεται εἰς πλήρη ἀντίθεσιν ὁ Παῦλος ἐν Γαλ. 5,12 «ὄφελον καὶ ἀποκόψωνται». — Πρὸς τὸν στίχ. 31 πρβλ. Ἐνώχ 89,59. Κατὰ τὸ Δευτερ. 32,8-9 (Ο') «ὅτε διεμέρισεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. Καὶ ἐγεννήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ». Καὶ ἐν Σοφ. Σειρ. 17,17 «ἐκάστῳ ἔθνη κατέστησεν ἡγούμενον, καὶ μερὶς Κυρίου Ἰσραὴλ ἔστιν». Βλ. καὶ Δαν. 10,13· 20· 21· 12,1. Ἡ ἔκφρασις «διὰ τὰ ὁδηγήσουσιν αὐτὰ μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ» φανερώνει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅχι τὸν σκοπὸν τοῦ διορισμοῦ τῶν ἀγγέλων ἀλλὰ τὸν καρπὸν τῆς δραστηριότητός των. Ἐν Ἡσ. 24,21· 22 καὶ Ἐνώχ 90,22· 23 οἱ 70 ἄγγελοι τῶν Ἐθνῶν καταδικάζονται διὰ κακὴν μεταχείρισιν τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐρευνηταί τινες σχετίζουν τὸν ἀποστολικὸν κύκλον τῶν 70 μετὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀντίληψιν περὶ 70 ἔθνῶν περίξ τοῦ Ἰσραὴλ. — Ἐν στίχ. 33 ἔχομεν νέαν ἀπειλὴν κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἱ ὅποιοι θέλουσιν νὰ ζοῦσιν κατὰ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων.

Κεφ. 16. Πρὸς τὸν στίχ. 18 πρβλ. Ἀποκ. 1,6 «καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ...». — Ἀβραάμ καὶ Σάρρα «ἠγαλλιάσαντο χαρὰν μεγάλην σφόδρα» ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ καὶ ὑποσχέσει τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰσαάκ. Ἐρμηνευταί τινες ἐρμηνεύουσιν τὸν στίχ. τοῦτον ἐσχατολογικῶς καὶ τὸν σχετίζουν πρὸς τὸ Ἰωάν. 8,56 «Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη». — Ἐν στίχ. 20-31 ὁ σ., κατὰ τὸ σύστημά του, ἀναβιβάζει τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀβραάμ. Ἡ περιγραφή τῆς ἑορτῆς ἔχει ὡς καὶ ἐν τῷ κλασικῷ κειμένῳ Ἀριθμ. 29,12-40, μετὰ τινῶν ἀποκλίσεων. Εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικὸν ὅτι ἡ γέννησις τοῦ Ἰσαάκ καὶ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ βασιλείου ἱερατεύματος συνδέονται ἀρρήκτως εἰς τὰ Ἰωβηλαῖα πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν ἐλπίδα. Βλ. π.χ. τὰς ἐκφράσεις: «...ἐξ αὐτοῦ θὰ ἀνέλθῃ τὸ φυτὸν τῆς δικαιοσύνης εἰς τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων, καὶ ἐξ αὐτοῦ σπέρμα ἁγίων, διὰ τὰ γίνῃ ὅμοιον πρὸς αὐτὸν τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα». «Ὅτι ὁ Ἀπ. Παῦλος ἐγνώριζε τὴν μεσσιανικὴν ἐξήγησιν τῆς περὶ «τοῦ σπέρματος» τοῦ Ἀβραάμ ὑποσχέσεως εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ χωρίου Γαλ. 3,16 «...οὐ λέγει· καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς· καὶ τῷ σπέρματί σου». Φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σ. τῶν Ἰωβηλαίων ἡ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας συνεδέετο ὅχι μόνον πρὸς τὴν ἐμπειρίαν τῆς θείας ἀντιλήψεως τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλ' εἶχε σχέσιν καὶ πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν εἰς τὸν Ἀβραάμ περὶ συντελείας καὶ ὀλοκληρίας τοῦ σπέρματός του. — Τὴν ἔκφρασιν «τὸ φυτὸν τῆς δικαιοσύνης» ἐν στίχ. 29 εὐρίσκει τις καὶ ἐν Ἐνώχ 90,17· 22, οἱ δὲ Ἐσσαῖοι τοῦ Κουμράν ὀνομάζουσι ἑαυτοὺς «αἰοὺς τῆς δικαιοσύνης» (Ἐγγ. Πειθ. ΙΧ, 14).

Κεφ. 17. Ἡ κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Μαστεμὰ δοκιμασία τοῦ Ἀβραάμ ἐνθυμίζει τὸ θέμα τοῦ Ἰώβ. Ὁ σ. ἔχει ἐπιφέρει ὄρισμένας μεταβολὰς εἰς τὴν ἀντίστοιχον διήγησιν τῆς Γεν. Πρόκειται δι' αὐτὸν κυρίως περὶ ἀγῶνος γοήτρου μεταξὺ Θεοῦ καὶ Μαστεμὰ. Ὁ τελευταῖος, μετὰ τὴν ἤττάν του, «κατησχύνθη» (στίχ. 12). Ἐξ ἄλλου, ἐν στίχ. 14, ἡ πράξις τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ ἐν τῇ προσφορᾷ τοῦ υἱοῦ του ὑπῆρξε ἔναντι τοῦ Θεοῦ πηγὴ ἑλεῶν διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Πατριάρχου.

Κεφ. 18. Δὲν εἶναι σαφὲς ποῖα σχέσις ὑπάρχει μεταξύ τῆς ἐν στίχ. 16,25 ἑορτῆς τῆς Σικνηοπηγίας καὶ τῆς ἑπταήμερου ἐπίσης χαρμοσύνου ἑορτῆς μετὰ τὴν διάσωσιν τοῦ Ἰσαάκ.

Κεφ. 19. Περὶ δέκα πειρασμῶν τοῦ Ἀβραάμ μαρτυρεῖ ὁ στίχ. 8. Βλ. καὶ 17,17 καθὼς καὶ Λόγια Πατέρων V,3. — Ἐν στίχ. 9 ὀνομάζεται ὁ Ἀβραάμ «φίλος Θεοῦ». Πρβλ. 30,20· 21 περὶ τοῦ Λευὶ ὡς φίλου καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ὡς φίλων. Ὁ χαρακτηρισμὸς στηρίζεται ἐν Ἦσ. 41,8· Β' Παραλειπ. 20,7· Δαν. 3,35 (Ο'), ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Φίλωνι (Περὶ τοῦ «ἀνένψφε») 11 «μὴ ἐπικαλύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραάμ τοῦ φίλου μου», εἰς τὸν Δαμασκ. Κώδικα IV,2 καὶ ἐν τῇ Κ.Δ.: Ἐπιστ. Ἰακώβου 2,23 «φίλος Θεοῦ ἐκλήθη»· Ἰωάν. 15,14 «ὕμεῖς φίλοι μου ἐστε, ἐὰν ποιῆτε»· 15 ὕμῃς δὲ εἶρηκα φίλους». Διὰ τῶν ἐν στίχ. 15 ὁ σ. κατοχυρώνει τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰακώβ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εἰς αὐτὸν μεταβίβασιν τῆς ἐπαγγελίας. — Ἐν στίχ. 19-24 ὁ Charles διακρίνει, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώθη, τρεῖς ἱστορικὰς ἐποχὰς ἐν τῇ σκέψει τοῦ σ.: τὴν Δημιουργίαν, τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἐν τῷ ἀληθεῖ ἀνθρώπῳ Ἰακώβ, καὶ τὴν τελικὴν ἀνανέωσιν διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ ἀληθοῦς Ἰεροῦ. Προσεκτικῆ ὁμως μελέτῃ τοῦ κειμένου προσδίδει εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀβραάμ ἐσχατολογικὸν περιεχόμενον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἔχουν ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὸν ἐκ τοῦ Ἰακώβ μέλλοντα νὰ προέλθῃ λαὸν τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν Μεσσίαν. Ὁρθῶς ὁ Davenport ἐκφράζει ἀμφιβολίας τινὰς (σελ. 1-5) περὶ τῆς μεθοδολογίας τοῦ Charles.

Κεφ. 20-21. Ὡς πρὸς τὸν στίχ. 20,4 σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸ Λευίτ. 21,9 μόνον ἡ πόρνη θυγάτηρ ἱερέως ἐρρίπτετο εἰς τὴν πυράν, ἐνῶ κατὰ τὸ Δευτερ. 22,23 ἐξ. Ἐν Λευίτ. 20, 10· Ἰεζ. 16 30 ἡ πορνεύουσα γυνὴ ἢ νεάνις ἐλιθάζετο. Δὲν εἶναι σαφὲς ἡ ἐννοια τῆς ἐκφράσεως «καὶ ἄς μὴ πορνεύσωσιν μετ' αὐτῆς κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν»· πρόκειται περὶ παραλλήλου πρὸς τὸ Ματθ. 5,28; Τὸ ἐν 20,10 ἀναφερόμενον ὡς γεγραμμένον ἐν τοῖς λόγοις Ἐνώχ δὲν εὑρῆται εἰς τὸ σωζόμενον ἔργον τοῦ Ἐνώχ, οὔτε εἰς τὰ ἐν αὐτῷ περιλαμβανόμενα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βιβλίου Νῶε.

Κεφ. 22-23. Πρόκειται περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐσχατολογικοῦ τμήματος τῶν Ἰωβηλαίων. Κατὰ τὸν Charles, ὁ σ. πιστεύει ὅτι ὅπως διὰ τῆς κακίας καὶ ἀνομίας ἐπῆλθεν ἡ φθορὰ εἰς τὸν κόσμον, τοιοῦτοτρόπως οὐρανὸς καὶ γῆ καθὼς καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θὰ μεταμορφωθοῦν σὺν τῷ χρόνῳ ὁμοῦ μετὰ τῆς πνευματικῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, συμφώνως καὶ πρὸς τὸ ἐν Ἦσ. 65-66 καὶ Διαθ. Λευὶ κεφ. 18. Εἶναι δηλαδὴ, κατὰ τὸν Charles, ἄγνωστος εἰς τὸν σ. τῶν Ἰωβηλαίων ἡ ἐννοια ἐνὸς καταστροφικοῦ τέλους τοῦ κόσμου, ἡ Κρίσις, ἣν θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ Βασιλεῖα τῶν δικαίων, ὡς ἐν θαῦμα ἐρχόμενον αἰφνιδίως. Ταῦτα ἐξάγει κυρίως ἐκ τῶν κεφ. 22-23. Κατὰ τὸ 23,11 ἐν εἶδος μεσσιανικῆς βασιλείας θὰ προηγηθῇ τῆς ἡμέρας τῆς Κρίσεως (Pseudepigrapha, σελ. 48), ἀλλ' ὁ στίχ. 23,30 ἀποκλείει μίαν τοιαύτην ἄποψιν (σελ. 49), ἀφοῦ ὁ στίχ. οὗτος ποιεῖται λόγον περὶ βραδείας ἐξελέξεως καὶ μεταμορφώσεως, ἣτις δὲν ἀφίησι χῶρον διὰ Κρίσιν. Τοιοῦτοτρόπως καταλήγει ὁ Charles, ἡ Κρίσις, περὶ ἧς τοσάκις γίνεται λόγος ἐν Ἰωβηλαίοις, θὰ πρέπει νὰ λάβῃ χώραν εἰς τὸ τέλος τῆς βασιλείας (σελ. 40). Τὸ πρόβλημα, ποῦ παρουσιάζει ἡ ἐσχατολογία τοῦ σ. τῶν Ἰωβηλαίων ὁμοιογεῖται ὑπὸ πάντων τῶν ἐρευνητῶν τοῦ ἔργου (Testuz, Martin, Volz κ.τ.λ.). Ὁ Davenport προσπαθεῖ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα διὰ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἀναθεωρήσεων τοῦ βιβλίου καὶ ἐπανεκδόσεων αὐτῶν· τοιοῦτοτρόπως ἔχουν, κατ' αὐτόν, ἀναμιχθῆ ἑσχατολογικὰ προοπτικὰ διαφόρων συγγραφέων καὶ ἐποχῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ Davenport εἶναι ἀμφιβόλου ἀξίας· δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν κατ' ἀρχὴν ὅτι παρουσιάζεται ὡς ἀντίφασις ἢ διαφέρουσα ἄποψις ἐν τῇ ἐσχατολογίᾳ τοῦ σ. νὰ ἀποσπᾶται τοῦ λοιποῦ κειμένου, θεωρούμενον ὡς ἀναθεώρησις ἢ redaction κάποιου μεταγενεστέρου, ὅταν δὲν ἔχωμεν τὰ ἀναγκαῖα στηρίγματα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου. Γενικῶς, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ σ. συνθέτει κρίσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὸ παρελθόν, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐποχῇ καὶ ἐν τῇ ἐγγυὲς ἀναμενομένη τελικῇ φάσει τῆς παρουσίας μορφῆς τοῦ κόσμου δὲν ἐπιτρέπουν ἐγγυτέρους προσδιορισμοὺς. Ἡ τήρησις τοῦ Νόμου, ἡ

ἀποστασία, ἡ Κρίσις, ἡ μετάνοια τοῦ λαοῦ καὶ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ παίζουσι σπουδαῖον δι' αὐτὸν ρόλον. Ὁ Μεσσίας μόλις ἐμφανίζεται, ὡς ἐν παρόδῳ, ἐν 31,18. Ἐν στίχ. 23,30 ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀναστάσεως τῶν δούλων τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τοὺς ὁποίους, κατὰ τὸν Volz, πρέπει νὰ ἐνοησώμεν τοὺς ἐκ τῶν Hassidim μάρτυρας τῶν Μακκαβαϊκῶν πολέμων. Οἱ «Πατέρες» κοιμοῦνται «καλῶν ὕπνον» (23,1· 36,1· 45,15). Οἱ δίκαιοι θὰ χαροῦν χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἐχθρῶν ἐκ τῆς Παλαιστίνης, τὰ ὅσα τῶν θὰ ἀναπαυθοῦν, κανονικῶς αὐτὴν τὴν φορὰν ἐν τῇ γῆ καὶ ὄχι βιαίως, ἐνῶ τὸ πνεῦμά των θὰ ἔχη πολλὴν χαρὰν διὰ τὴν τελικὴν νίκην τοῦ Κυρίου καὶ τὴν πραγμάτωσιν τῶν ὑποσχέσεών του.—Εἶναι προτιμότερον νὰ μὴ ἐπιχειρῇ τις συστηματικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀπόψεων αὐτῶν. Εἶναι ἀλλήθες, ὅτι τὰ Ἰωβηλαῖα κἀνοῦν λόγον περὶ ἀναστάσεως μὲ κάποιαν ἀοριστίαν, οὕτως ὥστε νὰ μὴ εἶναι σαφές, ἂν ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀναστάσεως ἢ ἀναζωοποιήσεως τῶν ψυχῶν μόνον, ἢ καὶ τῶν σωμάτων. Ὁ Ἰππόλυτος («Ἐλεγχος IX,27) μνημονεύει ὅτι οἱ Ἰεσοῦοι ἀνέμενον τὴν Κρίσιν πρῶτον, ἐν τέλει δὲ τὴν ἐκπύρωσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων.

Κεφ. 24. Ἐν στίχ. 13 δὲν γίνεται μνεῖα τοῦ περιστατικοῦ μὲ τὴν Ρεβέκκαν ὡς ὑποτιμητικῶς διὰ τὸν Ἰσαάκ. Τὰ περὶ «ἀμαρτωλῶν ἐθνῶν» ἐν στίχ. 24 ἐνθυμίζουσι τὴν ἔκφρασιν τοῦ Παύλου ἐν Γαλ. 2,15 «καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἀμαρτωλοί». Ἐν στίχ. 25 τὸ κείμενον συμφωνεῖ πρὸς τοὺς Ο', ὄχι δὲ πρὸς τὸ μασωριτικόν. Ἐν στίχ. 28 ἐξ. αὶ ἀραὶ κατὰ τῶν Φιλισταίων, παραδιδόμενον εἰς χεῖρας εἴτε τῶν Kitim, τῶν Ἑλλήνων βασιλέων, εἴτε τοῦ «δικαίου ἔθνους», δηλ. τῶν Μακκαβαίων, δέλχεται τὰ αἰσθήματα τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν παραλλ. τῆς Παλαιστίνης. Αἱ Φιλισταϊκαὶ πόλεις ἠχμαλωτίσθησαν ἢ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Μακκαβαίων, διὰ τὸν λόγον ὅτι αὐταὶ ἦσαν ἐναντὶον τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ δόγματος ὅτι ἡ γῆ ἀνήκει ἐκ Θεοῦ εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Τοὺς ὀνομάζει, μάλιστα καὶ «Καφθαρίμ» (στίχ. 30) δηλ. Κρητικούς, ἀφοῦ οἱ Φιλισταῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν Παλαιστίνῃ ἐκ Κρήτης. Καὶ ἐδῶ ἀναμιγνύεται ἡ φθορά, ἣν κατὰ τὸν πόλεμον ἐπέφεραν οἱ Μακκαβαῖοι ἐπὶ τῶν Φιλισταίων, μὲ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐσχατολογικοῦ δόγματος περὶ ὀλοκληρωτικοῦ τῶν ἀφανισμοῦ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ἐν τῇ Κρίσει.

Κεφ. 25. Ὅσα γράφονται περὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἰακώβ δὲν ἐνυμφεῦθη οὕτε ἔπρεπε νὰ νυμφεῦθῃ Χαναανίτιδα πρέπει νὰ κατανοῶνται εἰδικώτερον ἐντὸς τοῦ ἱστορικοῦ πλαισίου τῆς πολεμικῆς τῶν μικτῶν γάμων ὑπὸ τοῦ σ. τῶν Ἰωβηλαίων. Ἡ εὐλογία τῆς Ρεβέκκας ἐνθυμίζει ἐν στίχ. 14 (καταλεθόντος τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας εἰς τὸ στόμα αὐτῆς) τὸ Μεγαλυνάριον τῆς Θεοτόκου ἐν Λουκ. 1,46 ἐξ., ὁ δὲ στίχ. 19 τὸν μακαρισμὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Λουκ. 1,41· 11,27. — Ὡς καὶ ἐν κεφ. 37 καὶ 38, ἐξάιρονται ἐνταῦθα ἡ ἐγκράτεια, ἡ ὑπομονή, ἡ πραότης — ἀρεταὶ τονιζόμεναι συνεχῶς καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης, ἀποδιδόμεναι δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου εἰς τοὺς Ἰεσοῦοις (Ἰουδ. Πολ. II, 8, 6,11).

Κεφ. 26. Εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν κατανόησιν ὄχι μόνον τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰακώβ ἀντὶ τοῦ Ἠσαῦ ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ ἀλλὰ τοῦ ὅλου βιβλίου τῶν Ἰωβηλαίων ἡ ἐν στίχ. 18 φράσις: «... διότι ἦτο οἰκονομία ἐξ οὐρανοῦ νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ δύναμις τῆς ἀντιλήψεώς του καὶ ὁ Ἰσαάκ νὰ μὴ τὸν διακρίνη...». Πρβλ. Ρωμ. 9,12 ἐξ. Τὴν θεολογικὴν αἰτιολογίαν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ παραμερισμοῦ τοῦ Ἠσαῦ εὕρισκομεν ἐν τῷ τέλει τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσαάκ, κεφ. 35 ἐξ.

Κεφ. 28-29. Ἐν στίχ. 28,6 οἱ ἄγγελοι σχολιάζουσι τοὺς λόγους τοῦ Λάβαν. Ἄλλ' ἢ ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τῶν οὐρανίων πλακῶν προβαλλομένη ἐνταῦθα διάταξις οὐδαμοῦ τῆς παραδόσεως εὑρηται. Ὁ γάμος δύο ἐν ζωῇ ἀδελφῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σύζυγον ἀπαγορεύεται ρητῶς ἐν Λευιτ. 18,8. Ἐς σημειωθῆ, ἐπίσης, ὅτι ἐν Διαθ. Νεφθ. I ἡ Βαλλὰ καὶ ἡ Ζελφὰ ἦσαν ἀδελφαί, ἐνῶ κατὰ τὰ Λόγια Πατέρων (R. Eliezer, XXXVI) ἦσαν θυγατέρες τοῦ Λάβαν. — Τὰ περὶ τῆς σειρᾶς γεννήσεως τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ, κατὰ τὰ Ἰωβηλαῖα, ἐν σχέσει πρὸς τὸ κείμενον τῆς Γενέσεως δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ μᾶς ἀπασχολήσουσι ἐδῶ. — Ἐν στίχ.

29,10 ὁ Charles παρατηρεῖ ὅτι τὰ μνημονεύμενα τοπωνύμια συνδέονται πιθανῶς ἐν τῷ νῷ τοῦ σ. πρὸς νίκας τῶν Μακκαβαίων ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ λαῶν καὶ πόλεων.

Κεφ. 30. Ἐν στίχ. 8 οἱ μικτοὶ γάμοι χαρακτηρίζονται ὡς «πορνεία». Ἐρευνηταὶ τινες δίδουν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν εἰς τὸν ὄρον ἐν Πράξ. 15,29. Παραλείπονται ὑπὸ τοῦ σ. τὰ περὶ περιτομῆς τῶν Συχεμιτῶν, καθὼς καὶ αἱ κατὰ τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Λευὶ μομφαὶ ἐν Γεν. 49,5-7. Διὰ λόγους σχετιζομένους πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ ὁ σ. ὄχι μόνον αἰσθάνεται ἔντονον πικρίαν κατὰ τῆς Συχέμ, ἀλλὰ καὶ παντοιοτρόπως τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς ἐξαίρει καὶ ἐπαινεῖ διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐξόντωσιν τῶν Συχεμιτῶν: Στίχ. 17 «...καὶ ἐλογίσθη αὐτοῖς εἰς δικαιοσύνην καὶ κατεγράφη δι' αὐτοὺς εἰς δικαιοσύνην». Ἐν στίχ. 18 ἡ λευιτικὴ ἱερωσύνη στηρίζεται εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Λευὶ ἐπιδειχθέντα ζῆλον διὰ τὴν τήρησιν τῆς καθαρότητος τῆς φυλῆς. Ἐν στίχ. 20 ἐπὶ τῶν «οὐρανίων πλακῶν» οἱ καθαροὶ Ἰσραηλῖται ἀναγράφονται ὡς φίλοι καὶ δίκαιοι, ἐνῶ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀκαθαρσίαν θὰ γραφοῦν εἰς ἕτερον βιβλίον, εἰς τὸν κατάλογον δηλ. ἐκείνων οἱ ὅποιοι μέλλουν νὰ ἀφανισθοῦν. — Σχετικῶς πρὸς τὴν κακότητα τῶν Συχεμιτῶν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Λευὶ βλ. Διαθ. Λευὶ 6. Πανταχοῦ, εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Λευὶ δίδεται ἡ ὑπόσχεσις πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Ἐν τούτοις, εἰς τὸν Λευὶ δὲν ἀποδίδεται ἐδῶ μεσσιανικὸς ρόλος ὡς εἰς τὰς Διαθήκας τῶν XII Πατριαρχῶν. Πρὸς τὸ ἐν στίχ. 22 «βιβλίον ζωῆς» (36,10) πρβλ. Ἐνώχ 47,3 «τὸ βιβλίον τῶν ζώντων».

Κεφ. 31-32. Τὰ δύο αὐτὰ κεφ. ἔχουν σημασίαν ὅπως ἰδιαίτερον διὰ τὴν σύγχρονον τοῦ σ. ἱστορίαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας του. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα ἐξαίρει ἡ ἱστορία τῆς εὐλογίας τοῦ Λευὶ καὶ τοῦ Ἰούδα ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ. «Τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας κατῆλθεν εἰς τὸ στόμα του, καὶ ἔλαβε τὸν Λευὶ διὰ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς καὶ τὸν Ἰούδα διὰ τῆς ἀριστερᾶς του». Ἡ ἐμφάνισις δύο Μεσσιῶν, ἐνὸς ἐκ τοῦ γένους Λευὶ καὶ ἐνὸς ἐκ τοῦ γένους Ἰούδα, εἰς τὰς Διαθήκας τῶν XII Πατριαρχῶν καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης προσδίδει ἰδιαίτερον σημασίαν εἰς τὰ γραφόμενα ἐν ταῦθα. Καὶ ἐδῶ δὲν εἶναι ἰδικόν μας ἔργον νὰ εἰσέλθωμεν εἰς φιλολογικὴν ἀνάλυσιν τῶν δύο κεφ., ὡς πράττει ὁ Davenport (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 57-66), ὁ ὁποῖος διακρίνει στρώματα καὶ ἀναθεωρήσεις, διότι ἀσχετῶς τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Davenport, τὸ κείμενον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ κατανοηθῆ ὡς ἔχει. Τὰ περὶ τοῦ Λευὶ ἐν στίχ. 15 ἔξ. ἔχουν ἐνδιαφέρον: οἱ ἀπόγονοί του ὀνομάζονται κριταὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχηγοί, οἱ τίτλοι ὅμοιοι οὗτοι ἀναλύονται ἐν συνεχείᾳ ὡς ἀρμοδιότης καὶ ἱκανότης διὰ τὴν ὀρθὴν ἐξήγησιν τοῦ Νόμου ἀφ' ἐνός, ὡς ὑπηρεσία τοῦ θυσιαστηρίου ἀφ' ἑτέρου. Ἄς σημειωθῆ, ὅτι τὸν ἐν **32,1** τίτλον «ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰψίστου», ὃς ἐν Γεν. 14,18-20 ἀποδίδεται εἰς τὸν Μελχισεδέκ, εἶχον προσοικειωθῆ οἱ Μακκαβαῖοι βασιλεῖς. Ὁ Ἰούδας συνδέεται μὲ τὴν ἰσχὴν καὶ δύναμιν, κάθηται ἐπὶ θρόνου τιμῆς τῆς δικαιοσύνης καὶ εἶναι «ἄρχων»—εἶναι δηλ. ὁ στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς ἡγέτης. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ πηγαὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως δὲν ἀποτελοῦν διὰ τὸν σ. ἀπλῶς μίαν φάσιν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελλίξει τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ συνδέονται πρὸς τὴν «αιωνίαν ἐλπίδα» τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ καὶ τοῦ σ.

Διὰ τὴν προέχουσαν θέσιν τοῦ ἱερατείου βλ. καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης, Δ. Κ. XIV,3· XIII,2. XIV,6. Ἡ διάκρισις καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις, ἰδίᾳ ἐν κεφ. 32, εὔρηται καὶ πολλαχοῦ τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης. Βλ. π.χ. Ἐγγ. Πειθ. V,21· VI,4· 5· 8.—Ἐν στίχ. 18 ἔχομεν τὴν μόνον ἀναφορὰν εἰς τὸν Μεσσίαν, ὁ ὁποῖος θὰ προέρχεται ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα, ἀν καὶ ὁ ὄρος «Μεσσίας» δὲν χρησιμοποιεῖται. Ὁ Rowley (Relevance of Apocalyptic, 1963, σελ. 67) ἀναφέρεται εἰς τὸ Ἐγγ. Πειθαρχίας, ὅπου ὁ Μεσσίας φέρεται καταλαμβάνων θέσιν ὑποδεστέραν τοῦ Ἱερέως. Ὁ Starcky πιστεύει ὅτι τὰ Ἰωβηλαῖα (καθὼς καὶ αἱ Διαθήκαι τῶν XII Πατριαρχῶν ἐν τῇ ἀρχικῇ των μορφῇ) προητοίμασαν τὴν ὁδὸν διὰ τὸν σ. τοῦ I QSa, δηλ. τοῦ Ἐγγ. Πειθ., ὥστε νὰ προσθέσῃ τὴν παράγραφον IQS 8,15-9,11 (βλ. J. Fitzmyer, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 133), ὅπου οἱ

Μεσσίαί εἶναι Δύο, εἰς τοῦ Ἀαρῶν καὶ εἰς τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ θέμα τοῦτο τῶν μεσσιανικῶν προσδοκιῶν εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης ἀναλύει διεξοδικῶς ὁ Γ. Ρηγόπουλος εἰς τὴν μελέτην του: Ἡ περὶ Μεσσίαου πίστις τῶν Ἐρημιτῶν τοῦ Kirbet Qumran, ἐν Ἀθήναις, 1967.

Ἐν Κεφ. 32, ειδικώτερον, ὄχι μόνον ἐν τῇ ἀριθμῆσει τῶν υἱῶν του πρὸς τὰ ἄνω, ἠδύνατο ὁ Ἰακώβ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Λευὶ καὶ τὸ γένος του ἀποτελοῦν τὴν ἀφιερωμένην εἰς τὸν Κύριον δεκάτην, ἀλλὰ, οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ σ. τῶν Ἰωθηλαίων νὰ ἀνάγῃ τὰ πάντα εἰς τὴν γεραρὰν ἀρχαιότητα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν Πατριαρχῶν, ὁ Λευὶ, ἐνδεδυμένος τὰ ἐνδύματα τῆς ἀρχιερωσύνης, προσφέρει ἐν Βαιθῆλ θυσίας εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς τοῦ πατρὸς του, ὅτε κατέφευγε πρὸς τὸν Λάβαν, ἵνα σωθῆ ἔκ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἡσαῦ. Πρῶτος δὲ ὁ Ἰακώβ, ὁ τέλειος αὐτὸς ἀνὴρ, ἐφήρμοσε τὴν δεκάτην εἰς τὸν υἱὸν του Λευὶ. Τὸ περιεργον εἶναι ὅτι καὶ τοῦτο συνέβη κατὰ τὰς αὐτὰς — ἱεράς, ὡς εἴπωμεν — ἡμέρας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἡ 15ῃ τοῦ μηνὸς Sivan κατέχει προέχουσαν θέσιν (6,1-21· 19· 14,1-16· 15,1-34· 16,13· 17,1· κεφ. 22· 29,7-8· 44,1· 4). Ἄν καὶ ὑπάρχουν προβλήματα ἐν σχέσει μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν προσφερθέντων θυμάτων ἐν συγκρίσει πρὸς ὅ,τι ἐπιτάσσεται ἐν Ἀριθ. 29,12-40 καὶ Λευίτ. 23,34-36· 39-44 περὶ τῶν θυσιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆ Σκηνοπηγίας, δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανον ὅτι περὶ τῆς ἑορτῆς αὐτῆς πρόκειται καὶ ἐδῶ. Ἐὰν τοῦτο οὕτως ἔχη, τότε ἔτι μᾶλλον ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα ἡ ἑορτὴ αὕτη προσλαμβάνει, καθὼς πλησιάζομεν εἰς τοὺς καινοδιαθηκικοὺς χρόνους. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει σημασίαν διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν ὠρισμένων περικοπῶν τῆς Κ.Δ. ὡς π.χ. τῆς σκηνηῆς τῆς Μεταμορφώσεως εἰς τὰ Συνοπτικά Εὐαγγέλια, ἢ τῶν κεφ. 7-8 τοῦ κατὰ Ἰωάννην.

Ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους, ἄξια ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ ἐξῆς σημεία: Διὰ τὸ ἐνύπνιον τοῦ Λευὶ ἐν στίχ. 1 ἔχομεν πλήρη περιγραφὴν αὐτοῦ ἐν Διαθ. Λευὶ 8. — Ἐν στίχ. 19 ὁ σ. ἀπώλεσε πᾶν ὄριον ἐν τῷ ἐσχατολογικῷ ἐνθουσιασμῷ του; Διότι, ἐνῶ ἡ Γεν. 35,12 προορίζει τὴν Παλαιστίνην διὰ τὸν Ἰσραήλ, ὁ σ. μας ἐδῶ προσφέρει εἰς αὐτὸν ὡς κληρονομίαν πᾶσαν τὴν γῆν. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι σοβαρὰ ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς. Μὲ τὴν αὐτὴν περιπτου ἐννοίαν ὁ ὅρος «γῆ» χρησιμοποιεῖται π.χ. ἐν Ματθ. 5,5. — Ἐν στίχ. 25, εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ Ἰακώβ, πῶς θὰ ἐνθυμῆται ὅσα ἐν ὁράματι νυκτὸς εἶχεν ἀναγνώσει ἐπὶ τῶν οὐρανίων πλακῶν, ἡ ἀπάντησις εἶναι: Ἐγὼ θὰ κάμω, ὥστε σὺ νὰ συκρατήσῃς πάντα. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Εἶναι γνωστῆ, ἐξ ἄλλου, ἡ περιπτωσις τοῦ Ἐσδρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀπολεσθέντα κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 586 ἱερὸν Νόμον κατέγραψεν ἐκ νέου. Εἰς τὸ Δ' Εὐαγγέλιον, ὁ Ἰωάννης ἐπανειλημμένως σημειοῖ ὅτι ὁ Παράκλητος, μετὰ τὴν ἔγερσιν τοῦ Ἰησοῦ, «ὑπομνήσει ὑμῖν πάντα» (14,26).

Κεφ. 33. Τὸ κεφ. τοῦτο ἔχει ἐνδιαφέρον διὰ τὸν μελετητὴν τῆς Κ. Διαθήκης, διότι ἡ συνείρεσις μετὰ τῆς συζύγου τοῦ πατρὸς ὀνομάζεται «πορνεία» καὶ θεωρεῖται «ἀμαρτία πρὸς θάνατον», ἀφοῦ ἡ τιμωρία δι' αὐτὴν εἶναι ὁ λιθοβολισμός. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα βοηθοῦν ἀσφαλῶς εἰς τὴν κατανόησιν τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 5,1-6, ὅπου καὶ περὶ «πορνείας» ὁ λόγος καὶ περὶ «ὀλέθρου τῆς σαρκός».

Κεφ. 34. Ἡ κατὰκτησις τῆς Συχὲμ ἐν στίχ. 2-8 δίδεται λεπτομερῶς καὶ ἐν Διαθ. Ἰούδα 3-7 καὶ εἰς τὴν ραββινικὴν φιλολογίαν. Ὁ Charles πιστεύει ὅτι ἡ ἀπόκρυφος αὕτη μορφή τῆς διηγῆσεως εἶναι προφανῶς ἀνεξάρτητος καὶ ἴσως ἀρχαιότερα τῆς ἐν Γεν. 34. — Ἐν στίχ. 18, ἐξ ἄλλου, ὁ σ. δίδει ἐντελῶς ἰδικὴν του ἐρμηνείαν ὡς πρὸς τὴν σύστασιν τῆς Ἐορτῆς τοῦ Ἐξίλισμου, ἀφοῦ τὸ πένθος τῆς δεκάτης τοῦ 7ου μηνὸς συνδέει μὲ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἰωσήφ. Τοῦτο ἴσως δὲν πράττει ἐπιπολαιῶς. Πιθανῶς ἐπίστευεν ὅτι ἡ πώλησις τοῦ δικαίου Ἰωσήφ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του συμβολίζει κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ ἔθνους.

Κεφ. 35-38. Σημειοῦμεν τὸ σχόλιον τοῦτο εἰς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς τῆς Ρεβέκκας. Δὲν πρέπει νὰ διέφυγεν ἀσφαλῶς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ὁ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της ἐπὶ σκηνηῆς, ἐν κεφ. 19, «μεσιτικός», ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς θείας οἰκονομίας, ὡς συνήθως λέγομεν,

ρόλος τῆς γυναικὸς ταύτης. Βεβαίως, τοιοῦτος ἐμφανίζεται πού καί ἐν τῇ Γενέσει. Ἄλλ' ὁ σ. τῶν Ἰωβηλαίων ἔχει ἀναπτύξει τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἰς ἰκανὸν βαθμὸν. — Πέραν τούτου εἰς ὅσα ἡ ἀφήγησις μνημονεῖ περὶ τῆς μεταστροφῆς τῶν αἰσθημάτων καὶ σκέψεων τοῦ Ἰσαὰκ περὶ τοῦ Ἡσαῦ, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσων ἐν κεφ. 37 καὶ 38 ἀφηγεῖται περὶ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν υἱῶν του κατὰ τοῦ Ἰακώβ, ἐπιθυμεῖ ὁ σ. τῶν Ἰωβηλαίων νὰ δώσῃ τὴν θεολογικὴν αἰτιολογίαν διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰακώβ καὶ τὸν παραμερισμὸν τοῦ Ἡσαῦ. — Ἄς σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ κεφ. ταῦτα (35-38) ἡ ἀφήγησις, καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, ἰδίᾳ ὅμως ἀπὸ ψυχολογικῆς, ἔχει φθάσει εἰς ἓνα βαθμὸν τελειότητος — ὅπερ ἀποδεικνύει τὸν σ. τῶν Ἰωβηλαίων βαθὺν γνώστην τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰκανὸν ἀφηγητὴν. Προφανῶς, ὁ σ. ἐμπνέεται καὶ τὰς γνώσεις του καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου του ἀπὸ συγχρόνων του ἐρδύων καὶ πολέμων μεταξὺ παρατάξεων ἐν τῇ αὐτῇ ἐθνικῇ καὶ θρησκευτικῇ οἰκογενεῖᾳ (διαγωμοὶ κατὰ τῶν Ἑσσαίων ἐπὶ Ἰωνάθαν, τῶν Φαρισαίων ἐπὶ Ἰωάννου Ὑγκαντοῦ, κ.ο.κ.). Φυσικά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ σ. ποῖοι εἰς τὸ ὑπόβαθρον τῆς σκέψεώς του ἦσαν π.χ. οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡσαῦ, οἱ ὁποῖοι συνεμάχησαν μετὰ μὴ Ἰουδαίων ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν των, καὶ ποῖος ὁ ἴδιος ὁ Ἡσαῦ, ὁ ὁποῖος ἤχθη ἐκὼν ἄκων ὑπὸ τῶν υἱῶν του κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὰ περὶ πολέμων μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν εὐρίσκει τις καὶ ἐν Διαθ. Ἰουδα 9 καὶ ἐν τῇ ραββινικῇ φιλολογίᾳ. Ὁ Charles σημειοῖ καὶ ἐδῶ ὅτι οἱ μνημονεῦμενοι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν συνάφειαν λαοὶ παίζουσι ρόλον σημαντικὸν κατὰ τὸν Μακκαβαϊκὸν πόλεμον. — Ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους, παρατηρητέα τὰ ἐξῆς: αἱ ἐκφράσεις «πάντοτε» καὶ «διὰ παντός» δίδουν ἀσφαλῶς ἐσχατολογικὴν διάστασιν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ σ., χωρὶς νὰ εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐσχατολογικαί, ὡς τονίζει εἰς τὸ μνημ. ἔργον του ὁ Davenport. Καὶ ἐδῶ πολὺς γίνεταί λόγος περὶ «βιβλίου τῆς ζωῆς» καὶ περὶ βιβλίου τῶν προοριζομένων διὰ τὴν ἀπόλειαν. Πρβλ. π.χ. Ἀποκάλ. 13,8· 20,12· 22,7· 19. Καὶ ὁ Ἰσαὰκ ὡς ὁ Ἀβραάμ ἐκοιμήθησαν τὸν «αἰώνιον ὕπνον». Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι «αἰώνιος» διὰ τὸν Ἰουδαῖον δὲν σημαίνει τὸ ἄπειρον τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἀπλῶς τὸν πολὺ μακρὸν χρόνον.—Ἐν στίχ. 36,20 «αἱ ὄραται ἐντολαί» εἶναι, καθὼς ὑποθέτει καὶ ὁ Charles, αἱ τῶν οὐρανίων πλακῶν, ἃς ἀνέγνωσεν ἐν ὁράσει καὶ κατέγραψε. Μὴ λησμονώμεν ὅτι, κατὰ τὸν σ. τῶν Ἰωβηλαίων, ἅπαντες οἱ Πατριάρχαι ἦσαν συγγραφεῖς. Ἐν 39,6 γίνεται λόγος καὶ περὶ συγγραμμάτος τοῦ Ἀβραάμ, τὸ ὅποιον ὁ Ἰακώβ συνήθιζε νὰ ἀναγινώσκῃ ὡς καλὸς πατὴρ εἰς τὰ τέκνα του.—Οἱ ὠραῖοι λόγοι περὶ τῆς Λείας ἐν στίχ. 21 ἐξ., ἐνῶ εἶναι πολὺ ἀνθρώπινοι, συγχρόνως ἐπιδιδάσκουν νὰ ἐξισοροποήσωμεν τὴν συμφώνως πρὸς τὴν Γένεσιν, ἐν κεφ. 28, δῆλωσιν ὅτι ὁ πατριάρχης Ἰακώβ ἠγάπα, λόγῳ τῶν ὀφθαλμῶν της, τὴν Ραχὴλ περισσότερον ἢ τὴν Λείαν. — Τὸ πτηνὸν ραζα ἐν 37,23 εἶναι λευκὸν πτηνόν, τρεφόμενον ἀπὸ ἀκρίδας.—Ὁ «ἄγριος κάπρος» ἐν στίχ. 24 εἶναι ὁ Ἡσαῦ. Ὁμοίως χαρακτηρίζεται ἐν Ἐνώχ 89,12· 42· 49· 66 ὁ Ἐδῶμ καὶ οἱ Ἐδωμίται. Πολλάκις εἰς τὰ Ἰωβηλαῖα συνιστῶνται ἀρεταὶ ὑψηλῆς στάθμης, τὰς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ ἠθικὸν λεξιλόγιον τῶν κειμένων τῆς Ν. Θεαλάσσης. Περὶ τῶν παρομοίων ἀρετῶν τῶν Ἑσσαίων πρβλ. Ἰωσήπου, Πόλεμος II, 8,11· II,8,6.

Κεφ. 39 ἐξ. «Ὅπως εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν τίτλων τῶν κεφ. ἐφεξῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀντίστοιχα κείμενα τῆς Γενέσεως καὶ τῆς Ἐξέδου, τὰ ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις ἀποτελοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον σύντμησιν τῆς ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ ἱστορίας. Βλ. χαρακτηριστικῶς τὸ ἐκ 19 στίχων κεφ. 48, τὸ ὅποιον ἀποδίδει ἐν περιλήψει τὰ κεφ. 3-14 τῆς Ἐξέδου.

Κεφ. 41. Τὸ *raison d'être* αὐτοῦ τοῦ κεφ. εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἐξήγησις τῆς συνευρέσεως τοῦ Ἰούδα μετὰ τῆς συζύγου τῶν υἱῶν του Θάμαρ, οὕτως ὥστε ὁ γενάρχης τοῦ Ἰσραὴλ, δεδικαιωμένος οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῆς ἁμαρτίας του, νὰ δύναται ἄνευ ἀντιλογίας νὰ ἀποτελῇ τὴν δικαίαν κεφαλὴν τῆς ἐνδόξου φυλῆς του, ἐξ ἧς ἀνεμένετο νὰ προέλθῃ ὁ Μεσσίας. Σημειωθῆτω σχετικῶς ὅτι ἡ Θάμαρ μνημονεῖται ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ, δι' ὃν λόγον καὶ αἱ λοιπαὶ τρεῖς γυναῖκες: ἦτο δηλ. ἄλλοεθνῆς. Ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπι-

θυμεῖ διὰ τῆς εἰδικῆς μνείας τῶν τεσσάρων ἀλλοεθνῶν γυναικῶν νὰ δηλώσῃ τὴν σχέσιν τοῦ Μεσσίας Ἰησοῦ πρὸς τὰ ἔθνη. Τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπέδιώξεν ὁ Λουκάς, ἐκτείνας τὴν γενεαλογίαν τοῦ Ἰησοῦ μέχρι τοῦ Ἀδάμ.

Κεφ. 44-45. Ἄλλη ἀριθμησις, καταλείπουσα τὸν Ἰακώβ ἐκτός, εὔρηται Ἐξ. 1,5· καὶ Γεν. 47,15· 18· 21· 25-27. Ὁ ἀριθμὸς 75 ἐν Πράξ. 7,14 ὀφείλεται εἰς τὸ κείμενον τῶν Ὁ' ἐν Ἐξ. 1,5 καὶ Δευτ. 10,22. — Ἐν τῇ τελικῇ πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ εὐλογίᾳ ὁ Ἰακώβ δὲν προφητεύει μόνον ὅσα ἔμελλον νὰ συμβοῦν εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ καὶ τί ἤθελεν ἔλθει ἐπ' αὐτοὺς «ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις». Ἐπὶ πλεόν παρέδωκεν ὅλα τὰ ἰδικὰ του βιβλία, καθὼς καὶ τὰ βιβλία τῶν πατέρων του εἰς τὸν Λευτ., ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν διατήρησιν καὶ ἀνανέωσιν — ἀντιγραφὴν των; — «μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης». Τὸ ἱερατεῖον ἐδῶ παρουσιάζεται ὡς τὸ medium τῆς διατηρήσεως τῆς παραδόσεως.

Κεφ. 46-47. Ἐν Διαθ. Συμεὼν 8,3 ἐξ. τὰ ὁστὰ τοῦ Ἰωσήφ ἐφύλαττον οἱ Αἰγύπτιοι εἰς τοὺς τάφους τῶν βασιλέων. Ἡ ἐξοδός των ἐξ Αἰγύπτου συνήντα ἐμπόδια ὄχι ἕνεκα τοῦ πολέμου μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Χαναάν, ἀλλὰ διότι οἱ αἰγύπτιοι μάγοι εἶχον ἀποφανθῆ ὅτι σκότος καὶ ἔρεβος θὰ πέσουν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ἂν τὰ ὁστὰ τοῦ Ἰωσήφ ἐξέλθουν τῆς χώρας. — Ὁ Ραμσῆς ὁ ΙΙΙ (1202-1171), ἰδρυτῆς τῆς 20ῆς δυναστείας, ἀπέβη ἐπιδρομὴν λαῶν ἐκ βορρᾶ καὶ δις εἰσέβαλεν εἰς τὴν Χαναάν καὶ εἰς τὴν Β. Χαναάν ἐνίκησε τοὺς εἰσβολεῖς. Περὶ τοῦ πολέμου Αἰγύπτου-Χαναάν κάμνει λόγον καὶ ἡ Διαθ. Συμεὼν 8,2, ὁ δὲ Ἰωσήπος ἀναφέρει τὸν Μωϋσέα ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν πόλεμον μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Χουσιτῶν. — Θερωμῦθις εἶναι τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραῶ κατὰ τὸν Ἰώσ., Ἀρχ. ΙΙ, 9,5.

Κεφ. 48. Ὁ Μαστεμὰ παρεμβαίνει διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν Μωϋσέα, διότι ὁ ἄγγελος αὐτὸς τοῦ κακοῦ εἶναι ὑπὲρ τῶν Αἰγυπτίων. Ἄλλως ἀφηγεῖται τὸ θέμα ἡ Ἐξοδ. 4,24. Ἡ παράδοσις περὶ συναντήσεως τοῦ Μωϋσέως μετὰ τοῦ Μαστεμὰ, περὶ κινδύνου θανατώσεως τοῦ Μωϋσέως καὶ περὶ σωτηρίας ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Ταργ. τοῦ Ψευδοῦ, ἐν Ἐξ. 4,24 αἰτιολογεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Μωϋσῆς παρημέλησε νὰ περιτάμῃ τὸν υἱὸν του. — Ἡ ἐν στίχ. 8 ἐξήγησις τῶν κατὰ τῆς Αἰγύπτου πληγῶν ὡς ἐδικήσεως, διότι διὰ τῆς βίας ὠδήγησαν τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν δουλείαν, στρέφεται προφανῶς ὡς ἀπειλὴ κατὰ πάντων τῶν ἐπιχειρούντων τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον ὅτι ἡ δουλεία εἰς τὴν Αἴγυπτον, αἱ πληγαὶ κατὰ τοῦ Φαραῶ καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις κατέστησαν «τύπος» εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ἐσαχτολογικὸς τύπος. Βλ. τὰ περὶ πληγῶν ἐν τῇ Ἀποκαλ. τοῦ Ἰωάννου. — Ἡ ἀγγελολογία καὶ δαιμονολογία τοῦ σ. ἐμφράζεται λίαν ἐντόμως ἐν τῷ κεφ. τούτῳ. Ὁ Μαστεμὰ ἐνεργεῖ ἀπὸ πλευρᾶς Αἰγυπτίων τὰ πάντα κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐνῶ ὁ ἄγγελος τοῦ προσώπου, ὁ ὑπαγορευὼν εἰς τὸν Μωϋσέα τὸ βιβλίον, ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἀγγελικῶν δυνάμεων ἵστατο προστατῆς μεταξὺ καταδιωκομένων καὶ καταδιωκόντων. — Ἐν στίχ. 14 ἔχομεν ἕτερον παράδειγμα ἐφαρμογῆς τοῦ lex talionis (πρβλ. 4,31). Καθὼς ὅμως σημειώνει ὁ Charles, ἐδῶ δὲν ἔχομεν τὴν ἀρχὴν «ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὄφθαλμοῦ», ἐν πρὸς ἕνα, ἀλλὰ ἐν πρὸς χίλια. Πρόκειται ἐδῶ ὄχι περὶ ἀνθρωπίνης ἀλλὰ περὶ θείας ἀναταποδόσεως. Καλὸν πάντως εἶναι νὰ ἐνθυμῆται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐντὸς ἐνὸς τοιούτου κόσμου ἰδεῶν ἐκρηύχθη ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἡ ἔννοια τοῦ Σταυροῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. — Ἐν στίχ. 15 ἐξ. περιγράφεται ἡ φθοροποιὸς δρᾶσις τοῦ Μαστεμὰ ἢ Σατὰν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, παρουσιάζεται ὅμως κατὰ τρόπον πλαστικὸν ὅτι οὗτος οὐδέποτε ἐμφεύγει τοῦ ἐλέγχου τοῦ Γιαχβὲ καὶ τῶν ἀγγελικῶν λειτουργῶν του, ἀλλ' εἰς τελικὴν ἀνάλυσιν ὑπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς των. Τὰ περὶ κατηγορίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸ τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ Μαστεμὰ ἐνθυμίζουν πολὺ τὸν Σατὰν κατηγοροῦντα τὸν Ἰώβ πρὸ τοῦ Θεοῦ. Μαστεμὰ καὶ Σατὰν (= κατήγορος) ἔχουν ταυτισθῆ.

Κεφ. 49. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ σ. σχολιαστοῦ τοῦ κεφ. 12 τῆς Ἐξόδου συγκεντροῦται εἰς δύο σημεία: α) Τὸν κατὰ τὸ ἀληθὲς καὶ ἀκριβὲς ἡλιακὸν ἡμερολόγιον καθ' ὠρισμένον ἡμέραν καὶ ἡμέραν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα. β) Ὁ πασχάλιος ἀμνὸς πρέπει νὰ τρώγεται εἰς τὸ

ἱερὸν, ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔχι ἀλλαχοῦ. — Ἐν στίχ. 6 μνημονεύεται ἐδῶ τὸ πρῶτον ἡ χρῆσις οἴνου κατὰ τὸ πασχάλιον δεῖπνον. Ἡ Μίσνα, μετὰ ταῦτα (Pesahim X) κάμνει λόγον περὶ τεσσάρων ποτηρίων οἴνου κατὰ τὸ δεῖπνον. — Αἱ «φυλακαί» τῆς νυκτὸς παρ' Ἰουδαίους ἦσαν τρεῖς: 6-10 μ.μ., 10-2 μ.μ., 2-6 π.μ. Καὶ ἡ ἡμέρα διηρεῖτο εἰς τρία ἀντίστοιχα μέρη: 6-10 π.μ., 10 π.μ., — 2 μ.μ., καὶ 2-6 μ.μ. Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τρίτον μέρος τῆς ἡμέρας καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔπρεπε, κατὰ τοὺς Φαρισαίους, νὰ γίνεται ἡ σφαγὴ τῶν ἀμνῶν εἰς τὸ Ἱερὸν, ἐνῶ οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ Σαμαρεῖται ἠρμήνευαν τὴν φράσιν «μεταξὺ τῶν δύο ἑσπερῶν» (στίχ. 10) ὡς σημαίνουσιν ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ πλήρους σκοτίου. Τὴν δευτέραν ταύτην ἀποψιν φαίνεται ἀποδεχόμενος καὶ ὁ ἡμέτερος σ. — Ὡς πρὸς τὸ τρώγειν τὸν πασχάλιον ἀμνὸν ἐν τῷ Ἱερῷ ὁ σ. ἐπαναλαμβάνει σχετικὴν διατάξιν τοῦ Δευτερ. 16,7. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κ.Δ. καὶ τοῦ Ἰωσήπου τὸ Πάσχα ἐτρώγετο κατ' οἶκον, ἐντὸς ὅμως τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν ὠδήγησεν ὁ μέγας ἀριθμὸς προσκυνητῶν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα (Ἰωσ., Πολεμ. VI, 9, 3· II, 14,3).

Κεφ. 50. Ἐν στίχ. 5 ἀναφέρεται ὁ σ. εἰς τὴν μεσσιανικὴν ἐποχὴν: ἡ γῆ θὰ εἶναι καθαρὰ ἀπὸ πάσης ἐνοχῆς πορνείας καὶ ἀκαθαρσίας καὶ μολύνσεως καὶ ἀμαρτίας καὶ πλάνης, θὰ εἶναι ὁ λαὸς ἀσφαλῆς ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ Σατάν ἢ οἰονδήποτε πονηρὸν δὲν θὰ ὑπάρχη πλέον καὶ δὲν θὰ ἀσκοῦν τὴν δύναμιν των ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον ἀναγκαῖα ἡ διαίρεσις τοῦ χρόνου εἰς Ἰωβηλαῖα. Εἶναι χρήσιμον ὁ ἀναγνώστης νὰ φέρῃ συγκριτικῶς κατὰ νοῦν τὴν περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀποψιν τῶν συγγραφέων τῆς Κ. Διαθήκης. — Ἡ ἐν στίχ. 8 ἀσκητικὴ διατάξις περὶ Σαββάτου πρέπει νὰ ἴσχυε παρ' Ἑσραίου. Οἱ Σαμαρεῖται τὴν τηροῦν μέχρι σήμερον. Τὸ ὅλως ἀντίθετον ἐπιτάσσει ἡ Μίσνα βραδύτερον. — Ἡ δυναμένη κατὰ Σάββατον νὰ διανυθῇ ἀπόστασις («σαββάτου ὁδοῦ» ἐν Πράξ. 1,12) ὀρίζεται ἐν Ἐξοδ. 16,29. Οἱ ραββῖνοι ἐπέτρεπον μίαν ἀπόστασιν 2000 πήχεων. — Τέλος, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ πολέμου κατὰ Σάββατον ἐτηρήθη αὐστηρῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ Μακκαβαϊκοῦ πολέμου (Α' Μακκ. 2,31-38) μεθ' ὅμως διὰ τοὺς πολεμιστὰς ἀποτελέσματα, διὸ καὶ ἐγκατελείφθη (Α' Μακκ. 2,41).

[Σημείωσις : Τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ εἶναι πολὺ ἐκτεταμένον. Ἀποτελεῖται ἐξ 108 κεφ., δ λεπτομερῆς σχολιασμοὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀπήτει τὴν συγγραφὴν ἐκτενοῦς ὑπομνήματος. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀδύνατον σήμερον, δι' οὗς λόγους ἐμνημονεύθη. Ἐπὶ πλέον, προκειμένου περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ, ἔχει πρὸ ἐτῶν γραφῆ ὑφ' ἡμῶν εἰδικὴ μελέτη μὲ τίτλον «Ἐνώχ, ἤτοι ὁ χαρακτήρ τῆς περὶ τῶν ἐσχάτων διδασκαλίας τοῦ Βιβλίου τοῦ Ἐνώχ», Ἀθήναι, 1955, σελ. 126. Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἀναλύονται διεξοδικῶς τὰ προβλήματα, ποὺ σχετίζονται πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐνώχ, πρὸς τὴν φύσιν τῶν ὁράσεων καὶ ἀποκαλύψεων του, καθὼς καὶ πρὸς τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς περὶ τῶν ἐσχάτων διδασκαλίας του περὶ Δύο Αἰώνων, περὶ Κρίσεως, περὶ Ἀναστάσεως καὶ Ἀθανασίας, περὶ Μεσσίας καὶ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου, περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, διὰ τὰ οὐσιώδη θέματα τοῦ Βιβλίου ἀναλύονται ἐν τῇ ἀνωτέρω μελέτῃ. Ἐπομένως, τὰ σχόλια ἐδῶ θὰ περιορισθοῦν εἰς γενικὰς ἐφ' ἐκάστου ἐκ τῶν πέντε τμημάτων τοῦ Βιβλίου παρατηρήσεις, καθὼς καὶ εἰς συσχετισμοὺς πρὸς θέματα ἢ χωρία τῶν κειμένων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ τῆς Κ.Δ.].

Κεφ. 1. Περιγράφεται ἡ ἐν ὁράματι ἀποκαλυφθεῖσα εἰς τὸν Ἐνώχ σκηνὴ τῆς τελικῆς Κρίσεως διὰ χρωμάτων εἰλημμένων ἐκ τῶν θεοφανειῶν τῆς Π.Δ. Τὸ βιβλίον εἶναι «λόγος εὐλογίας» ὡς τοῦ Μωϋσέως ἐν Δευτ. 33,1. Τὰ περιγραφόμενα ἐν συνεχείᾳ φοβερὰ καὶ τρομερὰ, ἅτινα ἀναμένουν τοὺς ἀσεβεῖς, ἀποτελοῦν τμήμα τοῦ λόγου τῆς εὐλογίας πρὸς τοὺς «ἐκλεκτοὺς καὶ δικαίους». Τὸ Βιβλίον τοῦ Ἐνώχ εἶναι βιβλίον κατ' ἐξοχὴν τῆς Κρίσεως ἐπὶ τῶν ἀδικῶν καὶ ἀσεβῶν· κατὰ τοῦτο εἶναι βιβλίον εὐλογίας, ὑποσχέσεως καὶ ἐξαγγελίας ἀγαθῶν διὰ τοὺς δικαίους. Ὑπὸ τὸς «ἐκλεκτοὺς καὶ δικαίους» δέον νὰ ἐνοησῶμεν τοὺς εὐσεβεῖς, τὰ μέλη τῆς πιστῆς εἰς τὸν Θεὸν κοινότητος τῶν ἀγίων καὶ δικαίων, πρὸς οὗς ἀπευθύνεται τὸ βιβλίον. Ἰδιαίτατα, ἐν τῷ τμηματι τῶν Παραβολῶν (κεφ. 37-71) οἱ παραλήπται τοῦ βιβλίου ὀνομάζονται συνήθως «ἐκλεκτοὶ» (1,8· 5,7· 25,5· 40,5· 41,2· 48,19· 51,5· 56,6· 8· 58,3· 61,4· 12· 62,7· 8· 12· 93,2). Τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς κοινότητος τοῦ Qumran ὀνομάζονται ἐπίσης ἐκλεκτοὶ (Ἐγγ. Πειθ. VIII,6· IX,14· XI,7· 16· Σαδωκ. Κωδ. IV,3· Ὑμνοι II,13· XIV,5· Πόλεμος XII,1· Ὑπομν. Ἀββ. V,4· IX,12· X,13· Ὑπομν. Μιχ. VIII-X,7· Ὑπομν. ψαλμ. XXXVII,1· 5· II,5· 4 Qflor I,19· Ὑπομν. Ἡσδ. 3, κ.ά.). Ἐν τῇ Κ.Δ. βλ. Ματθ. 24,22· 24· 31 καὶ παραλλ. Λουκ. 18,7· Ρωμ. 8,33· Κολοσ. 3,12· Β' Τιμ. 2,10· Τίτ. 1,1· Α' Πέτρ. 1,1· 2,9· Β' Ἰωάν. 1,1· 13· Ἀποκ. 17,14.— Ὁ ὄρος «παραβολή» χρησιμοποιεῖται πολλακίς (1,3· 38,1· 45,1· 58,1· 69,29). Δὲν γνωρίζομεν ποῖαν λέξιν τοῦ ἑβραϊκοῦ ἢ ἀραμαϊκοῦ πρωτοτύπου ὁ Ἕλλην μεταφραστὴς εὔρεν εἰς τὸ ἑβραϊκὸν ἢ ἀραμαϊκὸν πρωτότυπον, καὶ διατί ἀπέδωκεν αὐτὸ διὰ τῆς λέξεως «παραβολή». Μόνον παρ' Ἰώβ 27,1 ἢ ἑβρ. λέξις Mashal (παρομοίωσις, παροιμία, παραβολή) χρησιμοποιεῖται ὑφ' ἡν ἔνοιαν καὶ παρ' Ἐνώχ, δηλ. ὡς ἐντυπωσιακὸς λόγος ὑπὸ μορφὴν ὁράματος, προφητείας ἢ ποιήματος. Ὁ Charles, μάλιστα, εὐρίσκει τριστιχὰ ἐν στιχ. 3β-9.— Οἱ «ἐγρήγοροι» μνημονεύονται πλειστάκις παρ' Ἐνώχ. Ἐν 12,2· 3· 20,1· 39,12· 13· 40,2· 61,12· 71,7 ὁ ὄρος δηλοῖ τοὺς ἀρχαγγέλους· εἰς ὅλας τὰς ἄλλας περιπτώσεις σημαίνει τοὺς πεπτωκότας ἀγγέλους. Τὸ ὄνομα ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον παρὰ Δανιὴλ 4,13· 17· 23.— Διὰ τὰ ἐν στιχ. 6 τέρατα καὶ σημεῖα βλ. Π.Δ. Ψαλμ. 97,5· Μιχ. 1,4.— Ὁ στιχ. 9 (βλ. ἐπίσης περὶ τῶν «σκληρῶν λόγων») 5,4 καὶ 27,2) παρατίθεται ὡς προφητεία τοῦ Ἐνώχ ἐν τῇ Ἐπιστ. Ἰουδα 14-15.

Κεφ. 2-5. Ἡ ἐν τοῖς κεφ. τούτοις ἐξαιρομένη τάξις καὶ ἀρμονία εἰς τὰ δημιουργήματα τονίζει ἰδιαιτέρως, κατ' ἀντίθεσιν, τὴν ἀταξίαν καὶ δυσαρμονίαν τῆς τάξεως τῶν ἀσεβῶν παραβατῶν τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ ὕβριστῶν τοῦ Θεοῦ.— Ἐν στίχ. 5,4 ἐξ. ὀλοκληροῦται ἡ ἐν κεφ. 1 εἰκὼν τῆς Κρίσεως. Αἱ περιγραφαὶ τῆς τρομερᾶς καταστάσεως τῶν ἀσεβῶν καὶ τῆς εὐδαίμονος τῶν δικαίων γίνονται δι' ἀντιθέσεων: κατάρα, σκότος, πρόωρος θάνατος, ἀπώλεια ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τοὺς μὲν — εὐλογία, μακρὰ ζωὴ, κληρονομία τῆς γῆς, φῶς καὶ χαρὰ διὰ τοὺς δέ. Ἡ περὶ Κρίσεως καὶ ἐσχάτων εἰκὼν τῶν κεφ. τούτων ἐνθυμίζει παρομοίαι εἰκόνας τῆς ἀρχαίας προφητείας. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ σύνδεσις τῆς μελλούσης μακαριότητος τῶν δικαίων πρὸς τὴν ἀπάλειψιν πάσης ἀμαρτίας καὶ παντὸς πλημμελήματος ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῶν.—Τὸ κύριον θέμα τῶν κεφ. 2-5 εἶναι ἡ τελικὴ Κρίσις. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς Παραβολὰς, ἐνῶ τὰ κεφ. 6-36 μᾶς πληροφοροῦν κυρίως περὶ τῆς πρώτης ἢ προκαταρκτικῆς κρίσεως, δηλ. περὶ τοῦ Κατακλισμοῦ. Οὗτος ἐπῆλθε λόγω τῆς ἐκ τῆς πτώσεως τῶν ἀγγέλων εἰσόδου τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἱ μὲν ἀποστᾶται ἄγγελοι ἐτιμωρήθησαν ἄχρι καιροῦ εἰς τὰς νάπας τῆς γῆς, ἐνῶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐσώθη μόνον ὁ Νῶε μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Ὁ Κατακλισμὸς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐνώχ ἔχει λάβει διαστάσεις «Τύπου» καὶ παραδείγματος διὰ τὴν μέλλουσαν δευτέραν ἢ τελικὴν Κρίσιν ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν πνευμάτων. Ἡ ἐν κεφ. 6-36 ἀφήγησις περὶ μεσιτείας τοῦ Ἐνώχ ὑπὲρ τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων, καθὼς καὶ τὰ ταξιδία του ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸ Σεδλ δὲν ἀποβλέπουν εἰς ἄλλο τι εἰμῆ εἰς τὸ νὰ βεβαιώσουν τοὺς δικαίους περὶ τοῦ λαμπροῦ μέλλοντος, τὸ ὅποιον ἀναμένει αὐτοὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τελικὸν κολασμὸν τῶν ἐπαναστατῶν ἀγγέλων, τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἀσεβῶν, ἀδίκων καὶ ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων.

Κεφ. 6-11. Ὁ σ. παραθέτει καὶ περαιτέρω ἀναπτύσσει ἐδῶ τὴν ἐν Γενεσ. 6,1-4 παράδοσιν περὶ πτώσεως τῶν ἀγγέλων. Ὅσα γράφει ἀποτελοῦν σχόλιον (Midrash) εἰς τὸ κείμενον τοῦτο τῆς Γενέσεως. Γενικώτερον, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ βιβλίον ἐν συνεχείᾳ ἐν πολλοῖς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ Midrash, χαγαδικὸς δηλ. σχολιασμὸς βιβλικῶν παραδόσεων. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην περὶ πτώσεως τῶν ἀγγέλων, αὕτη ἔλαβε χώραν μετὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, κατὰ δὲ τὰ ἀπόκρυφα κείμενα ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ μεγέθους τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ. Παρατηρητέα γενικῶς ἐν τοῖς κεφ. 6-11 τοῦ Ἐνώχ τὰ ἐξῆς: 1) Δὲν συσχετίζεται ἐδῶ καθ' ὁιονδήποτε τρόπον ἡ πτώσις τῶν ἀγγέλων πρὸς τὴν ἐν Γενεσ. κεφ. 2 ἀμαρτίαν τῶν πρωτοπλάστων καὶ τὴν ἐκδίωξιν αὐτῶν ἐκ τοῦ παραδείσου. Εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ἰωβηλαίων ἡ ἐκπτώσις τῶν πρωτοπλάστων εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον γενικῶς ἢ ἴσως τὸν πρόωρον θάνατον, οἱ δὲ πεπτωκότες, ἕνεκα τῆς μίξεως μετὰ τῶν γυναικῶν, ἄγγελοι ἐμφανίζονται ἐν 5,6 ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γῆν πρὸς καθοδήγησιν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ ἀγαθόν, ἐνῶ οὗτοι ἔπραξαν τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον.

2) Παρ' Ἐνώχ ἡ πτώσις τῶν ἀγγέλων συνίσταται εἰς δύο τινά: α) ἐνῶ οἱ ἄγγελοι οὗτοι ἐδημιουργήθησαν πνεύματα ζῶντα αἰώνια, ἔπεσαν εἰς τὴν τάξιν τοῦ θνητοῦ καὶ πεπερασμένου τῶν ἀνθρώπων, εἰς οὓς ὁ Θεὸς ἔδωκε θηλείας «ἵνα σπερματίζουσιν εἰς αὐτάς καὶ τεκνώσουσιν ἐν αὐταῖς τέκνα, οὕτως ἵνα μὴ ἐκλείπῃ αὐτοῖς πᾶν ἔργον ἐπὶ τῆς γῆς» (15,5). β) Ἀπεκάλυψαν οἱ ἐκπεσόντες ἄγγελοι εἰς τοὺς ἀνθρώπους μυστικά, τὰ ὅποια ὠδήγησαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς πλήρη ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὴν καταστροφήν. Βεβαίως, ἡ συνεύρεσις τῶν ἀγγέλων μετὰ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων καλεῖται πολλάκις ἐν τῷ βιβλίῳ «μιασμὸς». Τοῦτο ὅμως δὲν ὑπαινίσσεται διαρχικὴν τινα ἀντίληψιν ἐν τῷ νῶ τοῦ σ. Τὶ εἶδους διαρχίαν θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἀποδεχθῆ δι' ἕνα σ., ὁ ὁποῖος ἔχει μόνον περὶ τῆς μίξεως αὐτῶν μετὰ γυναικῶν ὁμιλεῖ καὶ περὶ γεννήσεως τέκνων ἐκ τοῦ σπέρματος των, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῶν ἀγγέλων τούτων (βλ. 86, 4· 88,3); Ἐξ ἄλλου, ἡ παρεχομένη ὑπ' αὐτοῦ εἰκὼν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἀποδίδει ἕναν ἐνιαῖον κόσμον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει καθωρισμένη τάξις καὶ καταστάσεις ἢ ἐπίπεδα

ὑπάρξεις. Ἡ γῆ εἶναι ὁ τόπος, ὅπου ἡ δικαιοσύνη θὰ ἀμειφθῇ καὶ ἡ ἀγίότης θὰ δοξασθῇ, ἐνῶ ἡ ἔκπτωσης εἴτε τῶν ἀστέρων ἢ πνευμάτων ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ εἴτε τῶν βασιλείων καὶ ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν γένει θὰ τιμωρηθῇ. Οὔτε διαρχίαν οὔτε ἀσκητισμὸν οὔτε μυστικισμὸν δύνανται τις νὰ εὑρῇ εἰς τὰ ταξίδια καὶ τὰ ὁράματα τοῦ Ἐνώχ περὶ τῆς μελλούσης μακαρίας ζωῆς τῶν δικαίων καὶ ἁγίων τοῦ Θεοῦ. Ἄς σημειωθῇ, ἐπίσης, ὅτι ἡ φθοροποιὸς διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐπίδρασις ἐκ τῆς μίξεως τῶν γυναικῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων συνίστατο εἰς τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτῶν τὴν κατασκευὴν πολεμικῶν ὅπλων, τὴν χρῆσιν καλλωπιστικῶν μέσων ἀποπλανόντων εἰς τὴν πορνείαν, καθὼς καὶ τὴν μαγείαν. Κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἰουστίνου (Ἄπολ. Π, 5) «καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους φόνους, πολέμους, μοιχείας καὶ πᾶσαν κακίαν ἔσπειραν». Ποῖα ἦσαν «τὰ μυστήρια τοῦ αἰῶνος τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἃ ἐπιτηδεύουσιν [καὶ] ἔγνωσαν ἄνθρωποι» δὲν ἀποκαλύπτει ἔδῳ ὁ σ. Ἰσως πρόκειται περὶ τῆς ἀστρολογίας, κατὰ τῆς ὁποίας ἐμμέσως στρέφεται τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ ἐν τῷ συνόλω του, ἰδίως τὸ ἀστρονομικὸν αὐτοῦ τμήμα. Πρβλ. καὶ 9, 6· 16, 3. Ἐν 80, 7 ἐξ. σημειοῦται: «Ὀλόκληρος ἡ τάξις τῶν ἀστέρων θὰ ἀποκρυβῇ ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ αἱ σκέψεις ἐκείνων ἐπὶ τῆς γῆς θὰ πλανηθοῦν ἐξ αἰτίας αὐτῶν· θὰ ἀποστατήσουν ἐξ ὧλων τῶν ὁδῶν αὐτῶν, θὰ πλανηθοῦν καὶ θὰ ἐκλάβουν αὐτὰ ὡς θεοῦς. Τὰ κακὰ θὰ πολλαπλασιασθοῦν κτλ». Ἰσως ὅμως ὑπὸ τὰ «μυστήρια» ταῦτα πρέπει νὰ ἐνοήσωμεν γενικῶς τὴν γνῶσιν, τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς ἐφαρμογὰς τῆς. Ἰσως ὁ σ. ἐθεώρησεν ὡς πρόωρον τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀποκάλυψιν τῶν μυστικῶν τούτων πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Λεπτομερεστέραν τῆς ἐν κεφ. 8 ἀνάλυσιν περὶ τῶν μυστικῶν τούτων εὐρίσκει τις ἐν κεφ. 69: πέραν τῶν ἤδη μνημονευθέντων, οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν (;), τὴν μελάνην καὶ τὸν χάρτην «καὶ τοιοῦτοτρόπως πολλοὶ ἡμάρτησαν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος εἰς τὸν αἰῶνα καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐδημιουργήθησαν διὰ τοιοῦτον σκοπὸν, νὰ ἐπιβεβαιοῦν τὴν καλὴν τῶν πίστιν μὲ γραφίδα καὶ μελάνην». Ἐπειτα, «οἱ ἄνθρωποι ἐδημιουργήθησαν ἀκριβῶς ὅπως οἱ ἄγγελοι, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συνεχίσουν τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν τῶν καθαρῶν καὶ δικαίων, ὁ δὲ θάνατος, ὁ ὁποῖος καταστρέφει τὸ πᾶν, δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ θίξῃ αὐτούς· πλην ὅμως, δι' αὐτῆς τῆς γνώσεώς των ἀπόλλυνται καὶ δι' αὐτῆς τῆς δυνάμεως οὗτος (ὁ θάνατος) μὲ (;) κατατρέχει». Ἐτι περαιτέρω, οἱ ἄνθρωποι ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων τὰς ἐκτρώσεις καὶ διάφορα «κτυπήματα» τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ὄφους (;). Παραμένει κάπως ἀόριστος ἂν οἱ πεπτωκότες ἄγγελοι ἀπεκάλυψαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ «κεκρυμμένον ὄνομα», τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν ἔρκον, τὸν διδόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῶν ἀγγελικῶν τάξεων, τῶν ὑπευθύνων διὰ τὴν εὐρυθμὸν λειτουργίαν τοῦ σύμπαντος. Ἐκ τῆς συναφείας φαίνεται μᾶλλον πιθανὸν ὅτι τοῦτο ἀπεκαλύφθη, ὅπερ σημαίνει ἀναγνώρισιν τῶν μεγάλων δυνατοτήτων τῆς μαγείας καὶ ἀστρολογίας (βλ. σχετικῶς Μαγικὸς Παπύρος, ἐκ δὲ τῶν κειμένων τοῦ Nag Hammadi τὸ *Evangelium Veritatis*). Πάντως, ἐν 16, 3 δίδεται ἡ διαβεβαίωσις ὅτι οἱ πεπτωκότες ἄγγελοι δὲν ἐγνώριζον ἅπαντα τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνον ἀνάξιά τινα. Ὁ, τιδῆποτε, ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἂν ἦσαν τὰ μυστικά ταῦτα, ἐπλήθυναν τὰ κακὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ ὁράματος τοῦ Ἐνώχ προϋποθέτει ἴσως τὴν γνῶσιν τοῦ μύθου τοῦ Προμηθέως. Ἐξ ἄλλου, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν τῶν μυστικῶν τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς καὶ τῶν ἐσχάτων πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς, ζῶντας εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, ὀλίγον πρὸ τῆς τελικῆς Κρίσεως, κατὰ χρόνον δηλ. καὶ τρόπον προδιαγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Προφανῶς, παρ' Ἐνώχ, εἰς τὴν σφίαν τοῦ κόσμου, ἤτις ὑπῆρξε καρπὸς τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἀντιπαράκειται ἡ ἀληθὴς σοφία, ἡ ὁποία εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς τῶν ἐσχάτων καιρῶν θὰ δοθῇ «ἐπταπλάσια». Εἰς τί συνίσταται αὕτη ἐκτίθεται ἐν 93, 1-14.

3) Εἰς ἔργα συμπεριληπτικοῦ χαρακτῆρος δὲν πρέπει νὰ ἀναζητῆ τις σύστημα καὶ συνέπειαν. Αἱ πλεῖστα τῶν ἰδιαζουσῶν ἰδεῶν τοῦ ἔργου χαρακτηρίζονται ἀπὸ μιαν ρευστότητα. Ἐκτὸς τούτου δέον νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὴν παρατήρησιν τοῦ Peter (σελ. 7):

«Οἱ Ἰουδαῖοι γενικῶς ἀγνοοῦν τὴν ὠραιότητα τῆς λεπτομερείας, ὅ,τι εἶναι λεπτόν, κομψόν καὶ ὠραῖον τοὺς διαφεύγει. Δὲν ἔννοοῦν εἰμὴ ἐκεῖνο ποὺ κυριαρχεῖ ἐπ' αὐτῶν καὶ χωρεῖ πέραν αὐτῶν, ὅ,τι εἶναι μεγαλειώδες καὶ συγχρόνως συντριπτικόν». «Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἐδῶ τὸν σ., καθὼς καὶ ἐν κεφ. 83-84 καὶ 89 δὲν εἶναι ἡ συστηματικὴ καὶ συνεπὴς ἔκθεσις. Μία εἶναι ἡ κυριαρχοῦσα ἐν αὐτῷ σκέψις. Ἐκ τῆς διὰ τοῦ Κατακλισμοῦ συντελεσθείσης πρώτης Κρίσεως δύναται τις νὰ συμπεράνῃ περὶ τῆς φύσεως τῆς δευτέρας καὶ τελικῆς. Ἡ προκαταρκτικὴ, οὕτως εἰπεῖν ἐκεῖνη κρίσις (Κεφ. 91,5-6· 12-14), καθ' ἣν οἱ ἀποστατήσαντες ἄγγελοι ἐτιμωρήθησαν εἰς τὰς σκοτεινάς νάπας τῆς γῆς, οἱ δὲ ὄπαδοι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὑπέστησαν τὸν κατακλισμόν, δύναται νὰ δώσῃ ἰδέαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς Τελικῆς Κρίσεως. Ἡ ἔννοια αὕτη διήκει δι' ὅλου τοῦ βιβλίου. Τὴν ἀπώλειαν τῶν πάντων ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τοῦ Κατακλισμοῦ ἐν 10,2 βλ. ἐπίσης καὶ ἐν 54,7-10· 106,15. Τὴν καταστροφὴν τῶν γόνων τῶν Ἑβρηγῶρων ἐκ τῆς μίξεως μετὰ τῶν γυναικῶν ἐν 10,15 βλ. καὶ ἐν 54,1-6· 55,3· 56,4· 91,5. Ὅπως πρὸ τοῦ Κατακλισμοῦ οὕτως καὶ πρὸ τῆς τελικῆς Κρίσεως θὰ ἔχωμεν ἀποστασίαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ κακοῦ: «Μετ' ἐμέ», γράφει ὁ Ἐνώχ, «θὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐβδομάδι μεγάλη κακοσύνη καὶ ἀπάτη θὰ βλαστήσῃ» ἐν αὐτῇ θὰ συμβῇ τὸ πρῶτον Τέλος (93,4)... Καὶ μετὰ τοῦτο ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἐβδομάδι μία ἀποστάσις γενεᾶ θὰ ἐμφανισθῇ, καὶ πολλὰ θὰ εἶναι τὰ ἔργα τῆς, καὶ ὅλα τὰ ἔργα τῆς θὰ εἶναι τῆς ἀποστασίας» (στίχ. 9). Κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐβδομάδα, «εἰς τὸ τέλος αὐτῆς θὰ ἐκλεγοῦν οἱ ἐκλεκτοὶ δίκαιοι τοῦ αἰωνίου φυτοῦ τῆς δικαιοσύνης, διὰ νὰ λάβουν ἐπταπλασίαν διδασκαλίαν περὶ πάσης τῆς δημιουργίας αὐτοῦ» (στίχ. 10). Ἐκ τῆς συνεχείας εἶναι προφανές ὅτι ἡ πολλαπλῆ αὕτη διδασκαλία εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐνώχ διὰ τοῦ βιβλίου του παρεχομένη τοιαύτη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων καὶ τῶν γόνων τῶν πονηρῶν πνευμάτων δοθεῖσαν. Τοῦτο ὑποδηλοῖ καὶ ὁ στίχ. 16,3 «ὕμεις (οἱ Ἑβρηγοροὶ) ἤσθε ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλὰ δὲν εἶχον εἰς ὑμᾶς ἀποκαλυφθῆ πάντα τὰ μυστήρια, καὶ ἐγνωρίζατε ἀνάξιά τινα, καὶ ταῦτα ἐν τῇ σκληρότητι τῆς καρδίας σας ἐγνωρίσατε εἰς τὰς γυναῖκας, καὶ δι' αὐτῶν τῶν μυστηρίων γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἐργάζονται πολὺ κακὸν ἐπὶ τῆς γῆς» (αἰθ. κεμ.). Ὡς οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ δίκαιοι, πρὸς οὓς δίδεται διὰ τοῦ Ἐνώχ ἡ «ἐπταπλασία» σοφία, δύναται νὰ θεωρηθοῦν οἱ δίκαιοι γενικῶς, ἐδικώτερον ὅμως τὰ μέλη μιᾶς κοινοτήτος, ὡς ἡ τοῦ Qumran π.χ. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν ἔχει τις, ὅταν ἀναγινώσκῃ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ κεφ. 108. Ἡ ὀγδόη ἐβδομάς θὰ εἶναι ἡ ἐβδομάς τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ξίφους τῶν δικαίων ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν Παλαιστίνῃ, κατὰ δὲ τὴν ἐνάτην θὰ ἐπεκταθῇ ἡ Κρίσις ἐφ' ὅλου τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἐν τῇ δεκάτῃ ἡ Κρίσις ἔτι περαιτέρω θὰ περιλάβῃ καὶ τοὺς πεπτωκότας ἀγγέλους. Ὅταν ὅλα αὐτὰ γίνον, ἓνας νέος οὐρανὸς θὰ ἐμφανισθῇ καὶ πολλαὶ ἐβδομάδες θὰ ἀκολουθήσουν ἄνευ ἀμαρτίας, ἐν ἀγαθότητι καὶ δικαιοσύνῃ.

4) Ἐν τοῖς κεφ. 6-11 πρόκειται περὶ θεολογικοῦ Midrash εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Κατακλισμοῦ. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀζαζέλ, ἡ διάστασις τοῦ Νῶε καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀποστατῶν Ἑβρηγῶρων ἀφοροῦν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος. Εἰς τὴν περιγραφὴν ὅμως τῆς μετὰ τὸν Κατακλισμόν ἐξαγγελιομένης καταστάσεως ὁ σ. ἀναμνηστικῶς τὴν μετακατακλισμικὴν ἱστορίαν μετὰ παραστάσεων καὶ εἰκόνων τοῦ «μεγάλου αἰῶνος» ἢ τῶν ἐσχάτων. Ἡ ἀνάμνηξις αὕτη εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν ἀποκαλυπτικῶν συγγραφέων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀναδρομὴ εἰς τὸ παρελθὸν εἶναι σχῆμα καὶ μορφή, ὑφ' ἧς καλύπτεται τὸ κήρυγμα τῶν διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ὑπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις ἐκδότης παρενέβαλε εἰς τὸ βιβλίον τῶν Παραβολῶν τὰ νοαχικὰ τεμάχια (κεφ. 65 ἐξ.), ἀντικαταστήσας τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐνώχ. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ περὶ τῆς ἄλλης περιγραφῆς τοῦ Κατακλισμοῦ ἐν κεφ. 83-84 καὶ 89.

Τὰ ἐν κεφ. 6 ὀνόματα τῶν ἀγγέλων παρουσιάζονται ἐν πολλοῖς ὑπὸ διάφορον μορφήν εἰς τὸν Σύγγελλον, ὑπὸ ἄλλην εἰς τὸ αἰθ. κείμενον καὶ ὑπὸ ἄλλην εἰς τὸν κατάλογον τοῦ κεφ. 69. Διὰ τοῦτο θὰ ἦτο ματαιοπονία νὰ ἀσχοληθῇ τις μετὰ τὴν ἐτυμολογίαν ἐκάστου ὀνόματος. Τὰ κείμενα ἔχουν κατὰ τὰς ἀντιγραφὰς ὑπόστῃ μεγάλην φθοράν. Ὡς σημειωθῇ μάλιστα ὅτι

ἐν τῷ ἔλλην. κεφ. 6 ὁ Σεμιαζὰ ἀναφέρεται ὡς ἄρχων τῶν λοιπῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι «δεκάρχαι», ἀπὸ τοῦ κεφ. 8 ἀναφέρεται πρῶτος ὁ Ἀζαήλ ἢ Ἀζαζέλ καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σεμιαζά. Ὑπάρχει ἰκανὴ σύγχυσις ἐν τῇ ἀγγελολογίᾳ καὶ δαιμονολογίᾳ τοῦ βιβλίου, ὀφειλομένη εἴτε εἰς τὸν συμπληματικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔργου εἴτε εἰς τὸ ἀδιαμόρφωτον εἰσέτι τῆς σχετικῆς διδασκαλίας. Πλήθος ἐκφράσεων χρησιμοποιεῖται περὶ τῶν ἀγγέλων: παρουσιάζονται ὡς «ποιμένες» (89,59-90,25), ὡς Ἀστέρες (86,1·3·88,1), ὡς λευκοὶ ἄνθρωποι (87,2·90,21·22). Ὀνομάζονται: τέκνα ἢ υἱοὶ τοῦ οὐρανοῦ (6,2·14,3), ἐκλεκτοὶ καὶ ἅγιοι υἱοὶ τοῦ ὑψίστου (39,1), οὐράνιοι υἱοὶ (13,8), ἅγιοι ἢ οἱ ἅγιοι (9,3·12,2·14,23·39,5·47,2·57,2·60,4·61,8·10·12·65,12·69,13·71,8·81,5·106,19), οὐράνιοι ἅγιοι (9,2·57,2·61,12), ἅγιοι ἄγγελοι (20,1-8·21,5·9·22,3·24,6·27,2·32,6·71,8·93,2), οὐράνιος στρατιὰ ἢ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ, δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ (61,10·104,6·πρβλ. 1,9·60,1·69,4·5), υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ (106,3), ἅγιοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ (71,1), πνεύματα τοῦ οὐρανοῦ (15,7·10), ἄγγελοι τιμωρίας (40,7·53,3·56,1·62,11·63,1). Πλείονα βλ. παρὰ Charles. — Σύγχυσις παρατηρεῖται ἐπίσης μετὰ τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων· ἄλλοι ταυτίζονται, ἐνῶ ἀλλαγῶν τὰ οὐράνια σώματα ἄγονται ἢ κατευθύνονται ὑπὸ ἀγγέλων. Ἐν κεφ. 69 π.χ. ἐνίοτε δὲν γνωρίζει τις ἂν πρέπει νὰ διακρίνη τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων τὸν Σατάν ἢ νὰ ταυτίσῃ αὐτούς. — Εἰς ἅπαντα τὰ ἀποκαλυπτικά ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρουσιάζεται ἀνεπτυγμένη ἡ ἀγγελολογία. Ὁμοίως καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θεολογίας, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἄλλων, συναντῶμεν ὁμοίους ὄρους καὶ ὀνόματα: ἐργήγοροι, υἱοὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἅγιοι, πνεύματα, ἄρχων Μιχαήλ, Γαβριήλ, Ραφαήλ καὶ Σαριήλ. Τοῦ τελευταίου τούτου τὸ ὄνομα περιέχεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν δεκαρχῶν κατὰ τὸν Σύγκελλ. καὶ τὸ αἶθ. κείμ., ὁμοίως καὶ εἰς τὸν Πόλεμον τῶν Υἱῶν τοῦ Φωτὸς πρὸς τοὺς Υἱοὺς τοῦ σκότους (IX,15). Ἐπίσης ὁ ἀγγελος τῆς εἰρήνης» ἀπαντᾷ καὶ ἐν 40,8 κ. ἀ., ὅπως ἐπίσης πολὺ συχνὰ εἰς τὰς Διαθήκας τῶν XII Πατριαρχῶν. — Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων εἰς δεκάδας, πεντηκοντάδας καὶ ἑκατοντάδας (βλ. καὶ 69,3) γνωρίζομεν ταύτην καὶ ἐκ τοῦ Ἑσσαικοῦ βιβλίου τοῦ Πολέμου τῶν Υἱῶν τοῦ Φωτὸς πρὸς τὰ τέκνα τοῦ Σκότους, ἐν ᾧ οἱ ἅγγελοι παρίστανται μαχόμενοι εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ στρατόπεδα, τὰ μὲν πονηρὰ πνεύματα μετὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν δικαίων (βλ. II, 15 ἐξ.). Ἡ διαίρεσις καὶ ἐδῶ εἶναι εἰς μυριάδας, χιλιάδας, ἑκατοντάδας, πεντηκοντάδας καὶ δεκάδας (Κώδ. Δαμασκ. XIII,1). Ἐκάστης δεκάδος ἡγεῖται εἷς ἱερεὺς ἢ λευίτης (XIII,2-3), ὅπως οἱ δεκάρχαι τῶν ἀγγελικῶν τάξεων. — Τὸ θέμα τῆς πτώσεως τῶν ἀγγέλων καθὼς καὶ αἱ συνέπειαι ταύτης ἀπαντῶνται ἐν τῇ Κ.Δ. καὶ παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσι τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Τὸ «υἱοὶ Θεοῦ» τοῦ σχετικοῦ κειμένου τῆς Γενέσεως οἱ Ὁ ἀπέδωκαν «ἄγγελοι Θεοῦ». Ὁμοίως καὶ ὁ Φίλων (Περὶ Γιγάντων), Ἰουστίνος (Ἀπολ. II,5), Εὐσέβιος, Αὐγουστίνος καὶ Ἀμβρόσιος. Βλ. περὶ τούτου καὶ ἐν Ἰωβήλ. 4,15 καὶ σημ. εἰς Διαθήκην Ρουβήμ 5,67 Διαθ. Νεφθαλ. 3,5. Τὰ περὶ πτώσεως, δεσμῶν καὶ φυλακίσεως τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων ἐν 10,4-6 πρβλ. Ἐπιστ. Ἰουδ. 6 «ἄγγελοι δὲ τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον ἐστήρηκον». Ἐπίσης Β' Πέτρο. 2,4 «εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σιροῖς ζόφον ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τηρουμένους, καὶ ἀρχαίον κόσμον οὐκ ἐφείσατο...». Παρ' Ἰουστίνῳ (Ἀπολ. II,5) «οἱ ἄγγελοι... γυναικῶν μίξεσιν ἠττήθησαν καὶ παῖδες ἐτέκνωσαν, οἱ εἰσιν οἱ λεγόμενοι δαίμονες...». Παρ' Ἀθηναγόρᾳ (Προσβεία περὶ Χριστιανῶν 24,25) «οὗτοι τοίνυν οἱ ἄγγελοι ἐκπεσόντες τῶν οὐρανῶν... οὐκέτι εἰς τὰ ὑπερουράνια ὑπερκύψαι δυνάμενοι· καὶ αἱ τῶν γιγάντων ψυχαί, οἱ περὶ τὸν κόσμον εἰσι πλανώμενοι δαίμονες». Βλ. καὶ παρ' Ἰουλίῳ Ἀφρικανῶ καὶ Εἰρηναίῳ. Ὁ Αὐγουστίνος ἐν Civ. Dei (XV,23) καταπολεμεῖ τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ ἀρνεῖται τὴν θεοπνευστίαν τοῦ Ἐνώχ, τὴν ὅποιαν ὑποστηρίζει ὁ Τερτυλλιανός (De Virg. Vell. VII. Adv. Marcion V, 18). Τὸν στίχ. 9,4α πρβλ. πρὸς

Ἄποκ. 17,14 «...κύριος κυριῶν ἐστὶν καὶ βασιλεὺς βασιλέων» καὶ Α΄ Τιμ. 6,15 «ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευνόντων καὶ κύριος τῶν κυριούντων», τὸν δὲ στίχ. 9,5β-6α πρὸς Ἑβρ. 4,13 «...πάντα γυμνὰ καὶ τετραχυλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ...». Ἡ ἐν 11,18 ἐξ. περιγραφομένη ὑπερπαραγωγὴ τῶν δέντρων καὶ φυτῶν κατὰ τοὺς νέους καιροὺς, μετὰ τὴν τελικὴν κρίσιν, ἐνθυμίζουσι τὰς χιλιαστικὰς προσδοκίας τοῦ Παπίου (Εἰρην., Adv. Haer. 5,33). Δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ ἡ σημείωσις τοῦ λίαν περιορισμένου ρόλου, ὃν ἔχει ἡ διήγησις περὶ πτώσεως τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ Κ.Δ. καθόλου. Ἡ προβολὴ τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου Γεν. 6,1-4 ὑπὸ τινων βιβλίων αὐτῆς (Ἐπιστ. Ἰούδα, Β΄ Πέτρου) καὶ ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἐκκλησι. συγγραφέων τῶν πρώτων αἰώνων ἐξηγεῖται ἐκ τῆς προσπάθειάς τῶν θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἀνεπτυγμένην δαιμονολογίαν τῶν Εὐαγγελίων, τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ., ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ δώσουν ἐξηγήσιν τῆς προελεύσεως τῆς εἰδωλολατρίας, ἀστρολογίας καὶ μαγείας ἐν τῇ θρησκευτικῇ ζωῇ τῆς ἐποχῆς τῶν. Ἴσως μάλιστα, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Γνωστικισμοῦ τοῦ β' αἰ. ἠθέλησαν νὰ ἐξάρουν ὅτι τὸ κακὸν δὲν εἶναι ἡ ὕλη ἢ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ ἔκπτωσις ἀγγελικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι παρέσυραν τὴν ἀνθρωπότητα.

Κεφ. 12-16. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ ὅτι ἀπὸ τοῦ κεφ. 12 ἕως τοῦ 71, μέχρι δηλ. τοῦ τέλους τοῦ Βιβλίου τῶν Παραβολῶν, ὁ σ., ἢ τοῦλάχιστον ὁ τελικὸς ἐκδότος τοῦ ἔργου, πρέπει νὰ διέκρινεν μίαν σειράν ἐξηγήσεων (Midrashim) εἰς τὸ χωρίον Γεν. 5,24 περὶ μεταστάσεως τοῦ Ἐνώχ. Εἰς τὸ ἐρώτημα τί ἀπέγινεν ὁ Ἐνώχ, ὅταν δὲν εὐρίσκετο πλέον μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἀπαντοῦν τὰ κεφ. 12-16, ἀφηγούμενα πῶς οὗτος εἶχεν ἀναλάβει τὸ ἔργον νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων. Τὰ κεφ. 17-36 ἀφηγοῦνται πῶς, ὀδηγούμενος ὑπὸ συνοδῶν ἀγγέλων, ἐπεσκέφθη διαφόρους τόπους ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸ Σεδλ, ὅπου εἶδε τοὺς τόπους τῆς τιμωρίας τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ὡς καὶ τῆς ἀναψυχῆς τῶν δικαίων. Τὰ κεφ. ταῦτα διαβεβαιοῦν τὸ ἀτελεσφόρητον τῆς μεσιτείας τοῦ Ἐνώχ ὑπὲρ τῶν πεπτωκότων ἐγγρηγῶρων καθὼς καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου «καταλειμματος» ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ κεφ. 37-71 διὰ μὲν τῶν τριῶν Παραβολῶν καὶ τῶν συναφῶν ὁραμάτων διακηρύσσουσι ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν οἱ Βασιλεῖς καὶ ἰσχυροὶ τῆς γῆς ἐν τῇ Τελικῇ Κρίσει καὶ θὰ λυτρωθοῦν οἱ δίκαιοι συμφῶνως πρὸς τὴν εἰκόνα περὶ Τελικῆς Κρίσεως ἐν Δανιήλ κεφ. 7, διὰ δὲ τῶν παρεμβαλομένων Νωαχικῶν τεμαχίων ἐπαναλαμβάνουσι ὅτι ἡ Τελικὴ Κρίσις θὰ ἔλθῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων. Ἡ ὅλη διαπραγματεύσις καταλήγει ἐν κεφ. 70-71 εἰς τὴν μετάστασιν τοῦ Ἐνώχ εἰς τὸν παράδεισον, ὅπου οἱ προπάτορες καὶ οἱ δίκαιοι. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ γενικὸν σχῆμα τῆς πορείας τοῦ τελικοῦ ἐκδότου, ὁ ὁποῖος συνέδεσε τὰ ἀρχικὰ κεφ. 1-36 μετὰ τῶν Παραβολῶν (Κεφ. 37-71).

Εἰς τὰ κεφ. 12-16 εἰδικώτερον ὁ Ἐνώχ, προσφωνούμενος ὡς «ἄνθρωπος ἀληθινός», «ἄνθρωπος τῆς ἀληθείας», ὡς «γραμματεὺς τῆς δικαιοσύνης», ὄχι μόνον συγγράφει αἵτησιν συγγνώμης ὑπὲρ τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων, ἀλλὰ καὶ φέρει αὐτὴν ὁ ἴδιος πρὸ τοῦ θρόνου τῆς δόξης. Ὁ σκοπὸς ὅλης αὐτῆς τῆς ἀφηγήσεως εἶναι ἡ διακήρυξις ὅτι εἶναι ἀμετάκλητος ἡ ἀπόφασις τοῦ Ὑψίστου διὰ τὴν τελικὴν τιμωρίαν τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ὀργάνων του, καὶ διὰ τὴν τελικὴν ἐπικράτησιν τοῦ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Φυσικὰ πολὺ μικρὰ θὰ ᾔτο ἡ παρηγορία τῶν ἐκλεκτῶν ἀναγνοστῶν τοῦ Ἐνώχ, ἀν' ἡ αἰωνία καταδίκη τῶν σατανικῶν πηγῶν τοῦ κακοῦ ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ χώραν αἰῶνας τινὰς μετὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐκυκλοφόρη τὸ βιβλίον. Διὰ τοῦτο τὰ ὁράματα τοῦ Ἐνώχ εἰς τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τμήμα τοῦ βιβλίου δὲν δύναται νὰ ἀναγνωσθοῦν ὀρθῶς μακρὰν τῶν χρονικῶν προσδιορισμῶν τῶν Ἐνουπλίων περὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ κόσμου (Κεφ. 83-90) καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τῶν Ἑβδομάδων (κεφ. 93' 91, 12-17). Τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀποδοχὴν μιᾶς ἐνότητος ἐν τῷ βιβλίῳ καθόλου.

Ὁ Charles φρονεῖ ὅτι τὰ παρατιθέμενα ἐν τοῖς κεφ. τούτοις (12-16) ὁράματα χρῆ-

ζουν ἀνακατατάξεως, ὥστε ἡ διήγησις νὰ ἔχη κάποιαν συνέπειαν. Ὁ ἴδιος ἕμως ἐρευνητῆς βεβαιοῖ παρακάτω ὅτι ἡ ἐπανάληψις εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ σημιτικοῦ λόγου. Καθ' ἡμᾶς ἡ πορεία τῆς σκέψεως ἔχει ὡς ἐξῆς: ἐν ἀρχῇ ὁ σ. παραθέτει ἐλευθέρως τὴν βιβλικὴν μαρτυρίαν, καθ' ἣν, πρὸ τῶν γεγονότων τοῦ Κατακλισμοῦ καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως, ὁ Ἐνώχ ἐλήφθη ἐκ μέσου τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐδεὶς ἐγνώριζε τοῦ εὐρίσκειτο. Τοῦτο ἀναλαμβάνει νὰ μᾶς εἴπῃ ἡ ἀκολουθοῦσα ἀφήγησις: Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐνώχ προσήυχετο καὶ ἐδοξολόγει τὸν Θεόν, οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ τὸν καλοῦν νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς πεπτωκότας ἀγγέλους, διὰ νὰ τοὺς εἴπῃ ὅτι αἰωνία τιμωρία τοὺς ἀναμένει (κεφ. 12). Ὁ Ἐνώχ φεύγει ἐκ μέσου τῶν ἀνθρώπων, μεταβαίνει καὶ μεταφέρει τοὺς λόγους τούτους εἰς τὸν Ἀζαήλ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ. Οὗτοι τὸν παρακαλοῦν νὰ γράψῃ ὑπὲρ αὐτῶν αἰτήσιν χάριτος καὶ νὰ τὴν φέρῃ πρὸ τοῦ Κυρίου τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Ἐνώχ ἔρχεται εἰς τὴν γῆν Δὰν πρὸς συγγραφήν τῆς αἰτήσεως, ἀλλ' ἐδῶ ἄλλα ὄνειρα καὶ ἄλλα ὀράματα ἔρχονται εἰς αὐτόν, ὀράματα τιμωρίας μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ ἔλθῃ εἰς τοὺς πεπτωκότας Ἐγγηγόρους καὶ ἀφηγηθῇ ταῦτα εἰς αὐτούς (κεφ. 13). Τὰ κεφ. 14-16 περιέχουν τὰ ἐλεγκτικὰ διὰ τοὺς πεπτωκότας ὀράματα τοῦ Ἐνώχ, τὰ ὅποια περιέχουν in crescendo τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ διαβεβαίωσιν ὅτι εἶναι ἀμετάκλητος ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς αἰωνίας καταδίκης τῶν σατανικῶν τούτων δυνάμεων.

Δὲν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι ἡ πτώσις τῶν ἀγγέλων, ἕνεκα μάλιστα τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν μίξεως, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς γέννησις τέκνων, ἀλλὰ καὶ ἡ παράκλησις τῶν πεπτωκότων πρὸς τὸν Ἐνώχ νὰ ἀναλάβῃ ἔργον μεσίτου, τονίζουσαν τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἔβραίου σ. περὶ τοῦ κόσμου ὡς μιᾶς ἐνότητος. Ἡ ἐπανελημμένη διαβεβαίωσις ὅτι εἶναι τελικὴ ἡ ἀπόφασις περὶ καταδίκης τῶν σατανικῶν δυνάμεων ἀποτελεῖ ἐνθαρρυντικὸν μήνυμα πρὸς ἀγωνιζομένους διὰ τὸ ἀγαθὸν δικαίους, ἐφ' ὅσον ἡ πτώσις καὶ τὸ ἔργον τῶν σατανικῶν δυνάμεων ταυτίζεται ὄχι μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν καὶ ἐν τῇ πράξει πρὸς τὸ κακόν, τὸν πόλεμον, τὴν μαγείαν, τὴν πορνείαν, τὴν καταπίεσιν τῶν βασιλέων καὶ ἰσχυρῶν ἐπὶ τῶν εὐσεβῶν κ.ο.κ. Ἴσως ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ σημασία τῆς περὶ Κρίσεως διδασκαλίας—Κρίσεως εἴτε ἐπὶ τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων εἴτε ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν—ἀποτελεῖ ἐν εἶδος ὑποσχέσεως καὶ παρακλήσεως τῶν δικαίων· διότι ἡ κρίσις ἀποδυναμεῖ πρὸς καταδίκην τοῦ κακοῦ, εἶναι ἀδιαθήκη διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐπίσκεψις» (60,6).

Ἐντὸς τῆς Κ.Δ. ἡ εἰκὼν τῆς Κρίσεως τῶν Ἀποκαλυπτικῶν χρησιμοποιεῖται ὄχι μόνον πρὸς ἔξαρσιν καὶ διατύπωσιν τῆς εὐθύνης τῶν ἀνθρώπων, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς δῆλωσιν μιᾶς μυστηριώδους διὰ τῆς θείας δυνάμεως ἀλλαγῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καθ' ἣν τὸ κακὸν ἀποδυναμοῦται καὶ καταδικάζεται, ἐνῶ δυνάμεις τοῦ ἀγαθοῦ ἀνεμπόδιστοι συνεχίζουσαν τὴν πορείαν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.—Περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἐνώχ γίνεται ἐκτενὴς λόγος ἐν κεφ. Α' τῆς μελέτης ἡμῶν: Ἐνώχ..., σελ. 13-23, περὶ δὲ τοῦ χαρακτηριστοῦ τῶν ὀράσεων καὶ ἀποκαλύψεων του ἀσχολεῖται τὸ κεφ. Β' τῆς αὐτῆς μελέτης, σελ. 24-29. Ἐνταῦθα ἐν πάσῃ συντομίᾳ σημειοῦμεν μόνον τὰ ἐξῆς: Ὁ Ἐνώχ ἦτο ἀρχικῶς τύπος τοῦ σοφοῦ τῶν Ἰουδαίων, τελούντων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σοφίας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν φυσικὴν, τὴν ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν γεωγραφίαν τοῦ κάτω κόσμου. Ἄλλ' ἡ Ἰουδατικὴ Σοφιολογικὴ Σχολὴ εἶχεν ὡς θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς ὅτι πᾶσα σοφία προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως, ὅταν ὑπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ ἰδεολογικὴν πίεσιν τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀνεπτύχθῃ ἡ Ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία μετὰ τὸν βασικὸν ἰσχυρισμὸν τῆς ὅτι γνωρίζει τὰ μυστικὰ τῆς ἱστορίας καὶ δὴ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἦτο εὐκόλον ὁ φυσιογνώστης Ἐνώχ νὰ ταυτισθῇ μετὰ τὸν Ἐνώχ ἀποκαλυπτὴν τῶν μυστηρίων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ἂν ἐν τῇ ἀποκρίφῃ φιλολογίᾳ ἔχομεν εἰς τὰς ὀράσεις καὶ τὰς ἐκστάσεις τῶν ἀποκαλυπτικῶν πραγματικὰ ψυχικὰ γεγονότα ἢ φιλολογικὴν μορφήν, χωρὶς ἐνιαχοῦ νὰ ἀποκλείεται ἡ πρώτη ἄποψις, πρέπει νὰ δεχθῇ τις ἀναμφίβλως τὴν δευτέραν. Ἡ φιλολογικὴ σύνθεσις πολλῶν, ἰδίᾳ ἐκτεταμένων ὀράσεων, καθὼς καὶ ἡ ψευδωνυμία τῶν ἀποκρίφων

ἔργων συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης τοῦ Ἐνώχ χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον (απαρβολή) (1,3· 38,1· 45,1· 58,1· 69,29) μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι χρησιμοποιεῖ ὠρισμένον φιλολογικὸν εἶδος. Ἄλλωστε, τὸ εἶδος τῆς ἀποκαλύψεως εἶναι γνωστὸν καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ καὶ ἐθνικῇ φιλολογίᾳ (Ποιμὴν τοῦ Ἐρμά, Μεταμορφώσεις τοῦ Ἀπουληίου κ.ἄ.). Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐντὸς τῆς ἀποκαλυπτικῆς φιλολογίας ἔχομεν μίαν ἐκλαίκευσιν τῶν μορφῶν τῆς Προφητείας, τῆς Σοφίας καὶ τοῦ Ψαλτῆρος. Μόνον μία μορφή τῆς Ἰουδαϊκῆς παραδόσεως ἀπουσιάζει, ἡ τοῦ Νόμου· πᾶσαι αἱ λοιπαὶ συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν ἰδιότυπον κράμα.— Εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφ. 16 οἱ Charles καὶ Kautzsch νομίζουσιν ὅτι ἀνήκει καὶ τὸ ὄψ' ἡμῶν ἐν σελ. 309 παρατιθέμενον κείμενον τοῦ Συγκέλλου.

Κεφ. 17-36. Τα ξίδια τοῦ Ἐνώχ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸ Σεόλ.

Τὰ κεφ. 17-19, κατὰ τὸν Charles, γέμουν ἐλληνικῶν στοιχείων: Ὁ μέγας ποταμὸς εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Ἀχέρων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου χύνονται τὰ ὕδατα τοῦ Πυριφλεγέθου καὶ τοῦ Κοκυτοῦ. Περὶ τοῦ κάτω κόσμου ἢ Ἄδου βλ. καὶ Ἰώβ 3,17 ἐξ.· 30,23. Ποῖα εἶναι τὰ «ζῶντα ὕδατα» ἐν στ. 4 δὲν εἶναι σαφές.— Οἱ «ἐπτὰ ἀστέρες ὡς ὄρη μεγάλα καιόμενα» ἐμφανίζονται ὡς ἔχοντες συνείδησιν καὶ ὡς τιμωρούμενοι ἐν τινι κενῷ εἰς τὸ τέλος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ὁ Ἰσ. 24,21 γράφει ὅτι «ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα καὶ ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς», ἐν δὲ Ἐπιστολῇ Ἰουδα 13 μνημονεύονται «ἀστέρες πλανῆται». Ἐπὶ 10.000(;) ἔτη ἔμειναν οὗτοι δέσμιοι εἰς τὴν βαθεῖαν ἄβυσσον τοῦ στίχ. 11, διὰ νὰ ἔλθουν μετὰ τὴν κρίσιν εἰς τὸ «κενὸν» τοῦ στίχ. 12.— Ἐν τῷ αὐτῷ δεσμοτηρίῳ 19,1 εἶναι δεδεμένοι καὶ οἱ ἀποστᾶται Ἐγγήγοροι. Ἐνῶ ἕμωσ ἐν 15,8-16,1 εἶναι τὰ πνεύματα τῶν φονευσάντων ἀλλήλους Γιγάντων, τὰ ὅποια ὡς Δαίμονες ταλαιπωροῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἐν 19,1 εἶναι τὰ πνεύματα τῶν Ἐγγηγῶρων, τὰ ὅποια ὡς δαίμονες, ὑπὸ διαφόρους μορφάς, λυμαινόμενοι τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ὀδηγοῦν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν.— Αἱ γυναῖκες τῶν παραβατῶν ἀγγέλων θὰ γίνουσι σειρήνες. Οἱ Ὁ ἀποδίδουν διὰ τῆς λέξεως «σειρήνες» τὰς ἐβραϊκὰς λέξεις, ποὺ σημαίνουν εἴτε τσακάλι εἴτε στρουθοκάμηλος ἐν τῷ Συρ. Βαρούχ 10,8 δηλοῦν τὰς νύμφας τῶν θαλασσοῶν. Ἐδῶ σημαίνουν πιθανῶς νύμφας προκαλοῦσας συμφορὰς εἰς τοὺς ναυτικούς.— «Καὶ οὐ μὴ ἴδῃ οὐδὲ εἶς ἀνθρώπων ὡς ἐγὼ ἴδον»: τοιαῦται ἐκφράσεις ἐπιδιώκουν νὰ τονίσουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς σοφίας τοῦ Ἐνώχ ἔναντι οἰασθῆποτε ἄλλης σοφίας. Ὁ σ. ζῆ ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, ἐν ᾧ συγγράφονται καὶ κυκλοφοροῦν βιβλία, διαστρέφοντα τὴν ἀλήθειαν: «Γνωρίζω ἕμωσ ἐπίσης καὶ τοῦτο τὸ μυστήριον, ὅτι πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ τοὺς λόγους τῆς ἀληθείας ἐξάλλοιουσιν καὶ διαφθείρουσιν, λόγους διεστραμμένους λέγουν καὶ ψεύδονται καὶ μεγάλας ἀπάτας πλάθουσι καὶ γράφουσι βιβλία περὶ τῶν λόγων των» (104,10).

Εἰς τὸ κεφ. 20 παρατίθεται κατάλογος ἐπτὰ ἀρχαγγέλων καὶ τὰ λειτουργήματά των, ἐν συνεχείᾳ μνημονεύονται μόνον τέσσαρες, ὅπως καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θεολόγησῃς μνημονεύονται κατ' ὄνομα τέσσαρες: Μιχαήλ, Γαβριήλ, Ραφαήλ, Σαριήλ. Ἐν 81,5 γίνεταί καὶ ἄλλο μνημονεῖον 7 ἀρχαγγέλων. Ὡς πρὸς τὰ λειτουργήματα ὑπάρχει σύγχυσις. Ἐπειδὴ ὁ Τάρταρος εἶναι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οὐριήλ, συνοδεύει οὗτος τὸν Ἐνώχ ἐν κεφ. 18 καὶ 19. Εἰς τὸν Ραφαήλ ἀρμόζει πράγματι ἡ περιοχὴ τοῦ Σεόλ ὡς ἐν κεφ. 22. Ἐν 32,6 ἕμωσ εἰς τὸν Ραφαήλ ἀποδίδεται δικαιοδοσία, ἥτις κατὰ τὸ 20,7 ἀνήκει εἰς τὸν Γαβριήλ. Ἡ ἐκλεκτὴ μερὶς ἀνθρώπων, ἐφ' ἧς ἐποπτεύει ὁ Μιχαήλ εἶναι ὁ Ἰσραήλ (Δανιήλ 10,13· 21· 12,1). Ἡ δικαιοδοσία τοῦ Σαριήλ εἶναι δυσερμηνευτος. Ἡ ἔκφρασις «... ἐπὶ τῶν πνευμάτων οἵτινες ἐν (ἐπὶ) τῷ πνεύματι ἁμαρτάνουσιν» δύναται νὰ σημαίνῃ: 1) ἐπὶ τῶν πνευμάτων, τὰ ὅποια ἐν πνεύματι μόνον ἁμαρτάνουν, 2) ἐπὶ τῶν πνευμάτων, τὰ ὅποια ἀθοῦν τὰ (λοιπὰ) πνεύματα εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, 3) ἐπὶ τῶν πνευμάτων, τὰ ὅποια ἁμαρτάνουν κατὰ τοῦ Πνεύματος (Ματθ. 12,31· Μάρκ. 3,29). Ἐκ τοῦ παπύρου Gizeh ἔχει ἐκπέσει ἢ περὶ τοῦ Ρεμιήλ ῥῆσις.

Ἐν κεφ. 21-36 ἔχομεν τὸ δεύτερον ταξίδιον τοῦ Ἐνώχ.

Ἐν κεφ. 21 ὁ ἀκατασκευάστος καὶ φοβερός τόπος εἶναι ὁ ἐν 18,11 ἐξ. περιγραφόμενος τόπος τῶν 7 δεδεμένων ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ ἀριθμὸς 7, εἶτε περὶ τῶν ἀστέρων πρόκειται εἶτε περὶ τῶν ἀρχαγγέλων, ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τυχαῖος. — Ἐν κεφ. 22 περιγράφεται τὸ Σεδλ. Ὁ σ. τοποθετεῖ αὐτὸ εἰς τὰ ἄκρα τῆς Δύσεως, ὅπως οἱ Βαβυλωνιοὶ, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἕλληνες, ἐνῶ οἱ Ἑβραῖοι συνήθως τοποθετοῦν τὸν Ἄδην εἰς τὸν κάτω κόσμον. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Charles, εἰς ὅλα τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ βιβλίου ἐπικρατεῖ ἡ ἔβρ. ἄποψις. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἔβρ. ἀντίληψιν τὸ Σεδλ ἦτο ὑπὸ τὴν γῆν, μία περιοχὴ σιωπῆς, λησμοσύνης καὶ ἀπωλείας. Οὔτε ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον ὑπάρχει οὔτε ἠθικαὶ διακρίσεις. Διατηροῦνται μάλιστα καὶ εἰς τὸ Σεδλ αἱ ἔθνικαὶ καὶ κοινωνικαὶ διακρίσεις. Κατὰ τὸν β' αἰ. π.Χ. ἡ διδασκαλία περὶ ἀναταποδόσεως καὶ ἀναστάσεως μετέβαλε τὴν κατάστασιν ἐν τῷ Σεδλ, τὸ ὁποῖον μετατρέπει εἰς τόπον ἠθικῆς ἀμοιβῆς ἢ τιμωρίας. Ἀργότερον τὸ Σεδλ συνεταιρίσθη μετὰ τὴν Γέενναν ἢ τὸν Ἄδην μετὰ τὴν ἔννοιαν εἶτε τῆς προσωρινῆς, μέχρι τῆς Τελικῆς Κρίσεως, εἶτε τῆς μονίμου διαμονῆς τῶν ἀμαρτωλῶν. Ὁ Ἰππόλυτος (Φιλοσοφούμενα) γράφει: «Ἄιδου, ἐν ᾧ συνέχονται ψυχαὶ δικαίων τε καὶ ἀδίκων... Ὁ Ἄιδης τόπος ἐστίν... ἀκατασκευάστος, χωρὶον ὑπόγειον, ἐν ᾧ φῶς κόσμου οὐκ ἐπιλάμπει». Δὲν εἶναι σαφές, ἂν οἱ μάρτυρες μετὰ τὴν ἀποβίωσιν ἐπιπράττουν τὸν Ἄβελ (στίχ. 5-7) τοποθετοῦνται εἰς ἰδιαιτέρον κοιλίωμα ἢ ζοῦν καὶ αὐτοὶ ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν δικαίων ἐν τῷ φωτεινῷ κοιλώματι, τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς τὸ μέσον πηγὴν ὕδατος (στίχ. 8-9). Πρβλ. Λουκ. 16,24. «Ὅτι οἱ δίκαιοι κρᾶζουσιν δι' ἐκδίκησιν, οὗτο γενικῶς συμβαίνει εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ βιβλίου. Τὰ λοιπὰ κοιλώματα εἶναι σκοτεινὰ καὶ προορίζονται διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς: τὸ ἐν δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἐπὶ γῆς εὐδαιμόνως καὶ ἐτάφισαν τιμητικῶς, χωρὶς νὰ τιμωρηθοῦν διὰ τὰς ἀμαρτίας των κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς των. Τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων τούτων τελοῦν ἐν πόνῳ μέχρι τῆς Τελικῆς Κρίσεως (στίχ. 10-12). Ὁ σ. ὑπονοεῖ ὅτι, ἂν οἱ δίκαιοι ὑποφέρουν ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἀκριβῶς διὰ νὰ μὴ ὑποφέρουν μετὰ θάνατον· οἱ πῶνοι των ἐπὶ τῆς γῆς ἀποτελοῦν ἐξίλασμον διὰ τὰς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀμαρτίας των. Τὸ ἕτερον κοιλίωμα καταλαμβάνουν ὅσοι ἀμαρτωλοὶ εἶχον βίαιον τέλος, οἱ ὁποῖοι προβαίνουν εἰς ἀποκαλύψεις καὶ ἐκκλήσεις διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων των. Τέλος, τὸ ἄλλο κοιλίωμα εἶναι ὁ τόπος τῶν ἀθέων ἐκείνων καὶ ἀμαρτωλῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπέφεραν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν. Ἐν κεφ. 27 περιγράφεται κοιλία, ὅπου θὰ ριφθοῦν «οἱ κατηραμένοι» μετὰ τὴν Τελικὴν Κρίσιν. Ἰσως αὐτοὶ νὰ εἶναι οἱ τοῦ τρίτου κοιλώματος. Περὶ τῶν ἐνοίκων τοῦ τετάρτου κοιλώματος σαφῶς δηλοῦται ὅτι «οὐ τιμωρηθήσονται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, οὐδὲ μὴ μετεγερωῶσιν ἐντεῦθεν», ὅπερ πιθανώτατα σημαίνει ἀπλῶς ὅτι θὰ συνεχισθῇ ἡ παρούσα τιμωρία των καὶ μετὰ τὴν Κρίσιν. Ὁ Charles ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ στίχ. 13 ὑπονοεῖ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον.

Ἐν κεφ. 23 τὸ «πῦρ διατρέχον...» ἐνθυμίζει τὸν «ποταμὸν πυρός» ἐν 17,5. Τὸ «ἐκδιῶκον... πάντας τοὺς φωστῆρας» ἀποδίδει ὀρθῶς ὁ Kautzsch: «ὁ θέτων εἰς κίνησιν...».

Ἐν κεφ. 24 τὰ 7 ὄρη τὰ ἔχοντα εἰς τὸ μέσον τὸ ὑψηλότερον, ἐφ' οὗ ὁ Θεὸς ἔχει τὸν θρόνον του, ὅταν ἐπισκέπτεται τὴν γῆν ἐπ' ἀγαθῷ ἴσως ἀντιπαρατίθενται εἰς τὸ ἐπτάλοφον τῆς Ρώμης. Ὁ Ἐνώχ ἐνθαρρύνει τοὺς «ἐκλεκτοὺς καὶ δικαίους» ἀναγνώστας ὅχι μόνον διὰ τῆς περιγραφῆς τῆς τιμωρίας τῶν πονηρῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναφυγῆς τῶν δικαίων. Περὶ τοῦ θαυμαστοῦ δένδρου τὰ ἐν στίχ. 3·5 πρβλ. Ἀποκ. 2,7· 22, 2· 14· 19 «... φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ὃ ἐστὶν ἐν τῷ παραδείσῳ». «Ὅτι ἡ βρωῶσις ἐκ τοῦ δένδρου τούτου ὑπὸ τῶν δικαίων, μετὰ τὴν κρίσιν, δὲν ἐξασφαλίζει τὴν αἰωνιότητα, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μακροτέραν ζωὴν ἀποφαίνεται σαφῶς τὸ κείμενον. Πρβλ. Συρ. Βαρούχ 73,2·3·6·7. Ἡ ὕλιστικὴ αὕτη ἀντίληψις περὶ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς εὑρεθῆται καὶ παρὰ 4 Ἐσδρα 8,5. Ὁ σ. τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς μίαν παραδεδομένην εἰκόνα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γενικωτέρου θεματός του, ποῦ εἶναι ὁ θριαμβευτῆς Χριστὸς μετὰ τῶν μαρτύρων καὶ πιστῶν του. — «...Καὶ βάσανος καὶ πληγαὶ καὶ μάστιγες οὐχ ἄφονται αὐτῶν» ἀνα-

φέρεται εἰς ὑποδούλους λαοὺς ἢ εἰς ἀνθρώπους τῆς πάξσεως τῶν δούλων. Βλ. καὶ Ἀποκ. 21,4, ὅπου δίδεται ἡ ὑπόσχεσις ὅτι ὁ Θεὸς «...ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν...».

Ἐν κεφ. 27 «ἡ κατηραμένη φάραγξ» εἶναι ἡ Γέεννα, τόπος λατρείας τοῦ Μολῶχ ἐπὶ Μανασσῆ καὶ μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ἰωσίου (4 Βασ. 23,10)· κατηραμένη ὑπὸ τοῦ Ἰερεμίου (7,31·32· 19,2·6·32,35). Βραδύτερον τόπος ἀπορρίψεως καὶ καύσεως τῶν ἀπορριμμάτων τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐν Ἦσ. 66,24 οἱ ἀποστάται Ἰουδαῖοι τιμωροῦνται ἐντὸς αὐτῆς διὰ πυρὸς πρὸς μεγάλην τέρψιν τῶν θεωμένων τὴν τιμωρίαν των ταύτην δικαίων, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἐδῶ. Ποῖοι ἄλλοι πλὴν τῶν ἀποστατῶν Ἰουδαίων (48,9· 54,1· 2· 62, 12·13· 90,26·27· κεφ. 91-94) θὰ ριφθοῦν εἰς τὸ Σεὸλ, δὲν εἶναι σαφές. Ἐν τῇ Κ.Δ. (Ματθ. 5,29· 10,30 κτλ.) διὰ τὴν γέενναν προορίζονται γενικῶς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἄδικοι.—Οἱ «κακατηραμένοι» τοῦ κεφ. 27 εἶναι ἴσως οἱ ἄνθρωποι τοῦ κλήρου τοῦ Βελιαρ, τοὺς ὁποίους καταρῶνται οἱ Λευῖται κατὰ τὴν τελετὴν τῆς μυσήσεως εἰς τὴν κοινότητα τῶν Ἑσσαίων: «Καὶ οἱ Λευῖται θὰ καταραστοῦν πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κλήρου τοῦ Βελιαρ καὶ θὰ ἀποκριθοῦν καὶ θὰ εἰπουν· ἄκατηραμένοις νὰ εἶσαι σὺ εἰς ὅλα τὰ πονηρὰ σου... Κατηραμένοις νὰ εἶσαι σὺ ἄνευ οἴκτου κατὰ τὸ σκότος τῶν ἔργων σου καὶ νὰ ὑποστῆς σὺ τὴν ὀργὴν ἐν τῷ βαθεῖ σκότει τοῦ αἰωνίου πυρός...» (Ἐγγ. Πειθαρχ. II, 5 ἐξ.). Τὰς ἀπρεπεῖς κατὰ τοῦ Κυρίου φωνὰς» καὶ τὰ «σκληρὰ (λόγια) κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ» ἐνθυμίζουν τὸν «κῆρυκα τοῦ ψεύδους» εἰς τὰ κείμενα τοῦ Qumran. Σχολιάζων π.χ. ὁ Ἑσσαῖος ἐξηγητῆς τὸ χωρίον Ἀββακούμ II, 12-13 παρατηρεῖ «...Ἡ ἐξήγησις τῆς λέξεως ταύτης ἀφορᾷ εἰς τὸν κῆρυκα τοῦ Ψεύδους, ποὺ παραπλάνησε πολλοὺς χάριν τῆς δόξης του, ὥστε πολλοὶ ἄνθρωποι... νὰ δικασθοῦν εἰς τὸ πῦρ ὡς ὑβρίσαντες καὶ κακοποιήσαντες τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ».

Ἀραμαϊκὰ ἀποσπάσματα τῶν κεφ. 27-32 ἐκ τοῦ σπηλαίου 4 τοῦ Qumran ἐδημοσίευσεν ὁ J. T. Milik ἐν R.B., 65, 1958, σελ. 70-77, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἐνώχ εἰς τὴν χώραν τῶν ἀρωμάτων».

Ἐν τοῖς κεφ. 28-33 ὁ Ἐνώχ συνεχίζει τὸ ταξίδι του πρὸς Ἀνατολάς. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνατολικῶς τῶν Ἱεροσολύμων ταξιδίου τοῦ Ἐνώχ εἶναι ἡ παρατηρουμένη ὑπ' αὐτοῦ χλωρὴ καὶ τὰ ἀρωματικά φυτὰ. Κατὰ τὸν Ἰεζεκ. 47,8·12 ἡ ἔρημος μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰορδάνου κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Γιαχβὲ θὰ εἶχεν ἄφθονον ὕδωρ καὶ θὰ ἐκαλύπτετο ὑπὸ δένδρων. Ἡ περιοχὴ τῆς Ἀραβίας ἦτο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων περιφημὸς διὰ τὴν κατασκευὴν ἀρωμάτων. «Ὅτι ἡ παραγραφή τοῦ Ἐνώχ εἶναι «ιδεώδης» δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία. Ἐν κεφ. 32 περιγράφεται ὁ κῆπος τῆς Ἐδὲμ καὶ τὸ δένδρον τῆς γνώσεως. Ἐδῶ ὁ Παράδεισος εὐρίσκεται πρὸς Ἀνατολάς καὶ εἶναι ἄνευ κατοίκων. Ἐν 70,3 εὐρίσκεται εἰς τὰ Β.Δ. Ἐν 77,3 εἰς τὰ Β.Α. Ἐν 60,8·61,12·70,3 κατοικεῖται. Τὰ ἐνταῦθα μνημονευόμενα 7 ὄρη δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰ 7 ὄρη τοῦ κεφ. 24. Περὶ τοῦ ἐν τοῖς κεφ. 24-25 περιγραφομένου δένδρου τῆς ζωῆς ρητῶς δηλοῦται ὅτι «μεταφυτευθήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ παρὰ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ βασιλέως τοῦ αἰῶνος», δηλ. παρὰ τὸν Ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων. Ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα εἶναι ὁ Περσικὸς Κόλπος καὶ ὁ Ἰνδικὸς Ὠκεανός, ὁ δὲ Ζωιτιήλ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄγγελος φρουρὸς τῆς εἰσόδου εἰς τὸν Παράδεισον. Τὸ δένδρον τῆς φρονήσεως περιγράφεται μὲ τὰ αὐτὰ ὄρατα χρώματα ὡς καὶ τὸ ἐν κεφ. 24-25 δένδρον τῆς ζωῆς. Ἐξ ὅσων γράφει ὁ Ἐνώχ περὶ αὐτοῦ ἀφίνει νὰ ἐνοηθῆ ὅτι τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ παρελθόν. Δὲν λέγει τι περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ δένδρου τούτου. Ἄν, μάλιστα, ἤθελε τις ὑπὸ τοὺς «ἁγίους» τοῦ στίχ. 3 ἐνοήσῃ τοὺς ἀγγέλους, τοῦτο θὰ ἐσήμαινε ὅτι ἐκ τοῦ δένδρου τούτου ἀντλοῦν τὴν φρόνησιν των οἱ ἄγγελοι, ἐνῶ οἱ πρωτόπλαστοι, φαγόντες ἐξ αὐτοῦ «ἐμαθον σοφίαν καὶ ἠνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ των, καὶ ἐγνώρισαν ὅτι ἦσαν γυμνοὶ καὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τοῦ κήπου». Ἄλλαις λέξεσιν, τὸ δένδρον τοῦτο καὶ ὁ καρπὸς του προαρίζετο ἴσως μόνον διὰ τοὺς ἀγγέλους, οὐχὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ προσπάθεια τοῦ Charles νὰ συνδέσῃ τὸ ἐν τῷ Σεὸλ κολίωμα τῶν πνευμάτων τῶν δικαίων ἐν κεφ. 22 πρὸς τὸν κῆπον ὡς τόπον κατοικίας τῶν δικαίων (τὰ νωαχικά κεφ. 37-70) δὲν εἶναι ἐπιτυχής.

Ἐν κεφ. 33, ἐν μὲν τῷ στίχ. 3 ὁ Ἐνώχ συγγράφει τὸ ἀστρονομικὸν τοῦ ἔργου (πιθανώτατα τὰ κεφ. 72-82) κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Οὐριήλ, ἐνῶ ἐν στίχ. 4 τονίζεται ἔτι ἐντονώτερον ἡ συμβολή τούτου κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου περὶ τῶν οὐρανίων φωστῆρων (κεφ. 72-82).— Μετὰ τὰ ταξίδια πρὸς Δ. καὶ Α. ἡ ὄλη περιόδεια τοῦ Ἐνώχ συμπληροῦται μὲ τὰ ταξίδια πρὸς Β. καὶ πρὸς Ν.

Κεφ. 37-71. Αἱ Παραβολαί.

Κεφ. 37. Μετὰ τὴν πρώτην ἐν 14,8 ὅρασιν, δίδεται εἰς τὸν Ἐνώχ δευτέρα «ὄρασις σοφίας», περιλαμβανούσα τὰς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ κεφ. 71 καταχωρουμένας 3 παραβολάς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἐκδότης δένει τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου μὲ τὸ δεύτερον. Δὲν παραλείπεται καὶ πάλιν νὰ τονισθῇ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως τοῦ Ἐνώχ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γνώσιν ἢ ἀποκάλυψιν. Ὑπευθύνως γράφει «πρὸ τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων». εἶναι συνήθης ἡ τοιαύτη περὶ Θεοῦ ἔκφρασις. Πρβλ. Ἐβρ. 12,9 «... ὑποταγησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων». Μυριάκις καλεῖται ὁ Θεὸς «Κύριος τῶν Πνευμάτων» εἰς τὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης. Αἱ Παραβολαί ἔχουν παρεμβληθῆ ὑπὸ νωαχικῶν τεμαχιῶν, δηλ. διὰ τμημάτων ἐνὸς βιβλίου τοῦ Ἐνώχ, ἐν οἷς ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Νῶε ἔχομεν τὸ ὄνομα τοῦ Ἐνώχ. Εἰς τὰ νωαχικά αὐτὰ τεμάχια τὸ κύριον θέμα εἶναι ἡ πτώσις καὶ καταδίκη τῶν ἀγγέλων, ὁ κατακλυσμός. Αἱ Παραβολαί, φυσικά, ἀπευθύνονται πρὸς τὴν κοινότητα τῶν δικαίων καὶ εὐσεβῶν, φαινομενικῶς ὅμως γενικῶς πρὸς τοὺς «κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς» (Πρβλ. Ἄποκ. 3,10 «πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς»), εἶτε αὐτοὶ εἶναι «οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰσχυροὶ» εἶτε εἶναι «οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἐκλεκτοί». Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ὁ σ. ἡ ὁ ἐκδότης σκοπιμῶς συνέδεσε τὰ δύο αὐτὰ θέματα, διὰ νὰ δεῖξῃ τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ τὸ πλαστικώτερον τὴν ἀλληλεγγύην ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου. Τὸ θέμα καὶ τῶν τριῶν Παραβολῶν (εἶναι νὰ ἀπορῆ κανεὶς διατὶ αὐταὶ εἶναι τρεῖς καὶ ἔχι μία) εἶναι ἓν καὶ ἀπλοῦν: ἡ παρούσα τάξις τῶν πραγμάτων, καθ' ἣν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰσχυροὶ (μετὰ τινῶν ἐνίοτε ἀποστατῶν) ἔχι μόνον ὑπερέχον τῶν δικαίων καὶ ἐκλεκτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς καταδυναστεύουν καὶ παντοιοτρόπως τοὺς καταπιέζουν, θὰ μεταβληθῇ διὰ τῆς ἐπερχομένης Τελικῆς Κρίσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ὅμοια πρὸς τὸν ἐπὶ Νῶε Κατακλυσμόν. Ὅ,τι φοβερόν, σκοτεινὸν καὶ δυσάρεστον θὰ ἔλθῃ ἐπὶ τῶν πρώτων, ἐνῶ τὸ φῶς, ἡ ἀναφυγή, ἡ ἀνάπαυσις καὶ εὐδαιμονία θὰ εἶναι ἡ τύχη τῶν δικαίων καὶ ἐκλεκτῶν.— Ἡ κυριαρχοῦσα ἔννοια ἐν ταῖς Παραβολαῖς εἶναι ἡ «δικαιοσύνη». Ἡ ἔννοια αὕτη πολλάκις παρορσιάζεται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τμηματί τοῦ βιβλίου (Κεφ. 1-37), ἰδιαίτατα δέ, ὡς εἶναι φυσικόν, εἰς τὸ βιβλίον τῶν Παιραινέσεων καὶ τῶν Ἐνυπνίων. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικόν τῶν εὐσεβῶν, ὅπως ἡ «ἀδικία» τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἡ ἔννοια «δικαιοσύνη», ὡς «δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ», σημαίνει τὴν «δικαίαν βουλήν» τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν εὐσεβῶν καὶ τιμωρίαν τῶν ἀσεβῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐνιαχοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἔλεος καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀλλαχοῦ δὲ πρὸς τὴν δικαίαν τιμωρὸν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχει μόνον ἠθικὸν ἢ κοινωνικὸν περιεχόμενον. Ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐνώχ, ὅπως καὶ ἐν τοῖς κειμένοις τῆς Ν. Θαλάσσης, δικαιοσύνη σημαίνει τὴν ἀκριβῆ ἐρμηνείαν καὶ τήρησιν τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ἐν ὧσιν τῆς ἐρχομένης Σωτηρίας ἀπὸ Θεοῦ· ἀδικία δὲ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τὴν παρερμηνείαν αὐτοῦ, ἰδιαίτατα ἐν τῇ ἀρνήσει τῆς ἐρχομένης Κρίσεως τοῦ Θεοῦ καθὼς καὶ ἐν τῇ ἀλλοιώσει τῶν παραδεδομένων θεσμῶν τῆς λατρείας. Ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Σημειοῦμεν ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν παραλλήλων ἐν τοῖς κειμένοις τῆς Ν. Θαλάσσης (Ἐγγ. Πειθ. I,5·13·21· IX,14· Δαμ. Κῶδ. III,15· VIII,14· Ὑμν. IV,30 ἐξ· IX,14 ἐξ· Πόλεμος III, 6· XI,11· XIII,3 κτλ. κτλ.).

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ (κεφ. 1-36) ἔχει οἰκουμηνικώτερον πῶς χαρακτηριστήρα. Αἱ μορφαὶ καὶ τὰ σχήματα ἔχουν κάποιαν γενικότητα. Αἱ Παραβολαὶ στενεύουν τὸν ὀρίζοντα: Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰσχυροὶ δὲν εἶναι οἱ ὅποιοιδήποτε ἄρχοντες, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀνα-

γνώστην εἶναι μᾶλλον συγκεκριμένα πρόσωπα. Πρόκειται περὶ τῶν βασιλέων τῆς Ἰουδαϊκῆς δυναστείας καὶ περὶ τῆς σαδδουκαϊκῆς ἱεραρχίας (62,1·3·6·9·63,1·2·12·67,8·12). Αὐτοὶ ἀρνοῦνται «τὸν Κύριον τῶν Πνευμάτων καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ» (48,10) καθὼς καὶ «τὸ ὄνομα τῆς κατοικίας τῶν ἁγίων καὶ τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων», δηλ. τὸν οὐράνιον κόσμον (45,1), καὶ διώκουν τὰς κοινότητας τῶν δικαίων καὶ ἐκλεκτῶν. Καθὼς σημειώνει καὶ ὁ Charles, μόνον ἡ ἔκφρασις τοῦ στίχ. 46,7 «... ἡ πίστις των εἶναι εἰς τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους κατεσκευάσαν διὰ τῶν χειρῶν των» δεικνύει πρὸς εἰδωλολάτρας βασιλεῖς καὶ ἰσχυροὺς· ἡ ὅλη ὅμως συνάφεια τοῦ στίχ., κατὰ τὴν ὀρθὴν κρίσιν τοῦ ἰδίου ἐρευνητοῦ, δηλοῖ ὅτι πρόκειται περὶ τῶν ἐρωτοτροποῦντων πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν σκέψιν καὶ ζῶν Ἀσμοναίων βασιλέων καὶ Σαδδουκαίων ἀρχιερέων. Πρβλ. Ψαλμ. Σολομ. 1,8·8,14·17,17. Καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ δὲν εἶναι οἱ ὅποιοι δίκαιοι, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρίσκωνται καὶ ζοῦν ὡς δίκαιοι καὶ ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι ἢ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ μᾶλλον συγκεκριμέναι ομάδες εὐσεβῶν Ἰουδαίων. Νὰ εἶπῃ τις ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Ἑσσαίων ἢ παρομοίων πρὸς τοὺς Ἑσσαίους ομάδων; Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι οἱ Ἑσσαῖοι εἰς τὰ κείμενά των συγκατέλεγον, ἐξ ὧν γνωρίζομεν μέχρι τοῦδε, ἅπαντα τὰ τμήματα τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ πλην τῶν Παραβολῶν. Ἐπομένως εἰς τοὺς χαρακτηρισμοὺς «δίκαιοι» καὶ «ἐκλεκτοὶ» διέκριναν ἑαυτούς. Αἱ τρεῖς Παραβολαὶ εὐρίσκουν ἐν 39,2 τὴν ἐξῆς διατύπωσιν: «κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ὁ Ἐνώχ ἔλαβε βίβλους ζήλου καὶ ὀργῆς καὶ βίβλους ἀγωνίας καὶ ἀπορρίψεως». Ἀκριβῶς, τὰ αὐτὰ αἰσθήματα βιοῖ τις ἀναγινώσκων τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης. Βεβαίως δὲν εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς Ν. Θαλάσσης ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Παραβολῶν, οὐδὲ καὶ θεολογία τις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου ὑπὸ οἰανδῆποτε ἔνοιαν τοῦ ὄρου τούτου. Εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο δύναται νὰ δοθῇ μίᾳ ἀπλῇ ἀπάντησις: Αἱ Παραβολαὶ ἐγράφησαν βραδύτερον. Δὲν ἀγνοοῦν δὲ μόνον οἱ Ἑσσαῖοι οἰανδῆποτε θεολογίαν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τὸσας θεολογικὰς ἐννοίας καὶ τὸσους τύπους τῆς Π. Διαθήκης, διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ θεολογικῶς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ, διατὶ εἰς τὴν χριστολογία του ἀγνοεῖ τὸ κεφ. 7 τοῦ Δανιήλ καὶ διατὶ οὐδαμοῦ χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον «ὠὶὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ τόσον συχνὰ εἰς τὴν Συνοπτικὴν καὶ τὴν Ἰωάννην εὐαγγελικὴν παράδοσιν;

Κεφ. 38-44. Ἡ π ρ ὶ τ ῆ Π α ρ α β ο λ ῆ.

Ἀμέσως ἐν 38,1 οἱ «δίκαιοι» παρουσιάζονται ὡς κοινότης. Ἐναντι τούτων ἴστανται οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ οἱ ἀρνηθέντες τὸν Κύριον τῶν Πνευμάτων. Θὰ ἦτο καλύτερον δι' αὐτοὺς νὰ μὴ εἶχον γεννηθῆ (στίχ. 2). Πρβλ. Ματθ. 26,24.—Οἱ δίκαιοι ὀνομάζονται καὶ «ἅγιοι»—τίτλος πολὺ κοινὸς διὰ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας παρὰ Παύλῳ.—Τὸ φῶς τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων θὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν ἁγίων, δικαίων καὶ ἐκλεκτῶν. Πρβλ. Β' Κορ. 4,6 «... πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Ἡ περὶ τῶν ἀγγέλων ἔκφρασις ὡς «ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων τέκνων» ἐνθυμίζει τὸ χωρίον Α' Τιμ. 5,21 «...καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων». Οἱ εἰς τὸ πέρασ τοῦ οὐρανοῦ «τόποι ἀναπαύσεως τῶν δικαίων» ἐνθυμίζουν τὸ Ἰωάν. 14,2 «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς μου πολλὰ μοναὶ εἰσιν».

Ἐν 39,3 ὁ Ἐνώχ μεθίσταται εἰς τὸ πέρασ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐκεῖθεν ἐν ὁράματι βλέπει τὴν μέλλουσαν κατοικίαν τῶν δικαίων μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Ὁ τόπος οὗτος ἀναπαύσεως τῶν δικαίων εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν 70,3 «μεταξὺ τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Δύσεως», ὅπου «οἱ προπάτορες καὶ οἱ δίκαιοι, οἱ ἀπ' ἀρχῆς κατοικοῦν». Οὗτοι μετὰ τῶν ἀγγέλων «παρεκάλουν καὶ ἐμεσίτευον καὶ προσήχοντο διὰ τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων...» (39,5). Ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός, μᾶλλον, τόπος ὀνομάζεται «κῆπος τῆς ζωῆς» (61,12) ἢ ἀπλῶς «κῆπος» (60,8).—Τὴν παραλλαγὴν τοῦ Τρισαγίου ὕμνου ἐν στίχ. 8 πρβλ. ἔχι μόνον πρὸς Ἠσ. 6,3 ἀλλὰ καὶ Ἀποκ. 4,8. Διὰ τὴν σύνδεσιν ἐκλεκτῶν καὶ ἀγγέλων βλ. ὡς χαρακτηριστικὸν παράδειγμα Πόλεμος XII, 1-5. — Τὴν μετὰ τῶν ἀγγέλων κοινωνίαν τῶν ἐκλεκτῶν

εὐρίσκομεν ὄχι μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Πολέμου, ἀλλ' εἰς πλεῖστα χωρία τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης. Π.χ. Ἕμνος III, 21-22: «...τὸ διστραμμένον πνεῦμα ἐκαθάρισας ἐκ τῆς μεγάλης ἐνοχῆς, ὥστε τοῦτο νὰ σταθῇ εἰς τὸν τόπον μετὰ τῆς στρατιᾶς τῶν ἁγίων καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐνότητα μετὰ τῆς κοινότητος τῶν οὐρανίων (δυνάμεων)». Ἐν εἰς τοὺς στίχ. 6 ἐξ. ἀποδεχθῆ τις τὴν γραφὴν «ἐκλεκτός», εἰς ἐνικ. ἀριθ., τότε πρόκειται περὶ τοῦ Μεσσίου. Πρβλ. τὸν αὐτὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Μεσσίου ἐν Ἦσ. 41, 8· 9· 42, 4 καὶ Λουκ. 9, 35 «οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἐκλελεγμένος...» 23, 35 «...εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐκλεκτός». Εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης καὶ ὁ ὅρος «ἐκλεκτός τῆς δικαιοσύνης» ἀπαντᾷ (π.χ. Ἕμνοι II, 13), ὅπως καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα στίχ. 6. Πλειστάκις ἢ κοινότης τῶν Ἑσσαίων καλεῖ ἐαυτὴν «κοινότητα τῶν ἐκλεκτῶν» ἢ ἀπλῶς «οἱ ἐκλεκτοί». Ἀναφέρομεν ἐδῶ μόνον τὸ Ἕπομν. Ἀββακ. V, 4, καθ' ὃ «ὁ Θεὸς θὰ κρίνῃ πάντα τὰ ἔθνη διὰ χειρὸς τῶν Ἐκλεκτῶν του» IX, 9 ὅπου προλέγεται τὸ κακὸν τέλος τοῦ ἀσεβοῦς ἱερέως (κατὰ τὸν Dupont Sommer, τοῦ Ἕρκανου II) «διότι εἶχε κακοποιήσει τοὺς ἐκλεκτοὺς του». Ἐδῶ ὁ Dupont Sommer σχολιάζει ὡς ἐξῆς: «ὑπαινιγμὸς τοῦ διωγμοῦ κατὰ τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς μερίδος του» (σελ. 265). Ἕπο τὸ φῶς αὐτῆς τῆς πραγματικότητος πρέπει νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ εἰς τὰς Παραβολὰς τοῦ Ἐνώχ τοὺς ὅρους Ἐκλεκτοί — Ἐκλεκτός. Ὁ ἐνικὸς αὐτὸς εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίῃ τὸν Μεσσίαν· εἶναι ἐνίοτε δυνατὸν νὰ εἶναι προσθήκη ἢ μετατροπὴ τοῦ αἰθίωπος χριστιανοῦ μεταφραστοῦ ἢ σημαίνει τὸν ἴδιον τὸν Ἐνώχ, ὁ ὁποῖος καθόλου δὲν διακρίνεται διὰ τὴν μετριοφροσύνην του, ἀν καὶ θεωρῆ ἐαυτὸν περισσότερον ὡς σύμβολον τῆς μερίδος τῶν Δικαίων ἢ τὸν Διδάσκαλον τῆς Δικαιοσύνης ἢ ὅλους τοὺς ἐκλεκτοὺς ὁμοῦ. — Πρὸς τὰ 4 διάφορα τῶν Ἐγγηγῶρων πρόσωπα ἐν 40, 2 πρβλ. Ἀποκ. 4, 6. Ἐν στίχ. 9-10 οἱ 4 ἀρχάγγελοι ἐδῶ σχετίζονται, πρὸς τὸ ἔργον τῆς θείας οἰκονομίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους, πλὴν ἴσως τοῦ Γαβριήλ, ὅστις δηλοῦται ἀπλῶς ὡς προϊστάμενος ἐπὶ πασῶν τῶν δυνάμεων. Τὰ λειτουργήματά των, καθὼς παρητερί ὁ Kautzsch ὀρίζονται ἐκ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματός των. Ὁ Ἀρχάγγελος Φανουήλ ἐμφανίζεται πρὸ ἡμῶν μόνον ἐν ταῖς Παραβολαῖς (βλ. καὶ 54, 6· 71, 8· 9· 13). Ἄλλως παρουσιάζονται τὰ λειτουργήματα τῶν ἀρχαγγέλων τούτων ἐν κεφ. 20, ὅπου δὲν μνημονεύεται κἀν ὁ Φανουήλ. Οἱ 4 ἄγγελοι ὡς τέσσαρες φωναὶ μᾶς ἐθυμίζονται τὰς «φωνὰς» εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως. — Τὴν φράσιν «ἢ κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον» πρβλ. Ματθ. 19, 29 («καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει»). — Ἡ τετάρτη φωνή, τοῦ ἀρχαγγέλου Φανουήλ, σκοπὸν ἔχει νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς Σατὰν καὶ ἀπαγορεύσῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ἔλθουν πρὸ τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων καὶ κατηγορήσουσι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς. Πρβλ. Ζαχαρ. 3, 1 ἐξ. Ἰώβ 1, 2· Ἀποκ. 12, 10. Ἀλλαχοῦ οἱ Σατὰν ἀποπλανοῦσι τοὺς ἀγγέλους (69, 4 ἄλλως ἐν κεφ. 6 ἐξ.) καὶ ἀλλαχοῦ τιμωροῦσι τοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταδικασθέντας καὶ ὀνομάζονται ἄγγελοι τῆς τιμωρίας. Πρβλ. 53, 3 κ.ἀ. Ματθ. 10, 28. Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώσαμεν, ἡ σχέσις τῶν Σατὰν ἢ δαιμόνων πρὸς τοὺς πεπτωκότας ἀγγέλους δὲν εἶναι σαφής. Ἡ ἱστορία τοῦ ὄψεως ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ τὰ περὶ δεσμοτηρίου τῶν 7 ἀστέρων ἐν 18, 19 ἐξ. σημαίνουν ὅτι πρὸ τῆς πτώσεως τῶν ἀγγέλων ἐν Γεν. 6, 1 ἐξ. δὲν ὑπῆρχε μόνον τὸ λειτουργήμα τοῦ Διαβόλου μεταξὺ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ καὶ ἡ ταῦτισις αὐτοῦ μὲ τὸ βασιλεῖον τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων ἀναφέρεται ἐν 53, 3 (πρβλ. Ματθ. 9, 34). Ὁ ἄγγελος τῆς εἰρήνης ἐν στίχ. 8 ἀπαντᾷ καὶ ἐν 52, 5· 53, 4· 54, 4· 56, 2. Ἐπίσης Διαθ. Δὰν 6, 5· Ἀσὴρ 6, 6· Βενιαμὴν 6, 1.—Τὰ περὶ ζυγοῦ ἐν 41, 1 πρβλ. Ἰώβ 31, 6· Παροιμ. 16, 2· 21, 2· 24, 12· Ψαλμ. 62, 10· Δαν. 5, 27· Ψαλμ. Σολ. 5, 6.—Σχετικῶς μὲ τοὺς ἀρνητάς τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων στίχ. 2, εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης π.χ. Ἕπομν. Ἀββακ. II, 1 ἐξ. Ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀποσχισθέντας μετὰ τοῦ Ἀνδρὸς τοῦ ψεύδους, διότι δὲν ἤκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ. Ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀποσχισθέντας ἐκ τῆς νέας Διαθήκης, διότι «δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεύσουν εἰς

τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ ἅγιον Ὄνομα του... δὲν πιστεύουν, ὅταν ἀκούουν τί πρόκειται νὰ ἔλθῃ ἐπὶ τῆς ἐσχάτης γενεᾶς...», ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ μέλη τῆς κοινότητος τοῦ Qumran ἀφ' Θεοῦ θὰ ἰλασθῆ καὶ αὐτοὶ θὰ ἴδουν σωτηρίαν, διότι κατέφυγαν εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ ὄνομα» (Δαμ. Κωδ. XX,34), τὸ ὅποιον εἰς πλείστα ὅσα σημεῖα παρουσιάζονται ὑμνοῦντες (βλ. Ὑμνος I,30· II,30· X, 20· XI,6· XXV, 12· 3· Πόλεμος XI,2 ἐξ· XIV, 4· 8· 12· Γεν. Ἀποκρ. 21,2· 1 QsB IV,28) ἢ ἀγαπῶντες (Ὑμνοι: XVI,7), ἔνεκεν δὲ τοῦ ὀνόματος του ὁ Θεὸς σῶζει τὴν κοινότητα (Ὑμνοι XVIII, 8).

Κεφ. 41,3 - Κεφ. 44. Τὰ οὐράνια σώματα παρουσιάζονται ὡς ἔχοντα συνειδησιν, ὡς δεσμευμένα μετ' ἀλλήλων δι' ὄρκου, καὶ ὡς ὑμνοῦντα ἀκαταπαύστως τὸν Δημιουργόν. Αἱ μεταβολαὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καθὼς καὶ ἡ διάρκεισις ὡς πρὸς τὰ πνεύματά τῶν ἀνθρώπων (πρβλ. Ἐγγ. Πειθ., III,13-IV,26 τὰ περὶ πνεύματος τῆς ἀληθείας καὶ πνεύματος τῆς πλάνης) γίνονται (ἐν τῷ ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης του). Ὁ στίχ. 9 ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ ὀρισθέντος ὑπ' αὐτοῦ ὡς Κριτοῦ, δηλ. τοῦ Μεσσία. Πρβλ. Πράξ. 17, 31 «...κρινεῖ τὸν κόσμον ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισεν». Ἴσως ὁ παρεμβαλὼν εἰς τὴν παρούσαν συνάφειαν τὸ περὶ ἐνδιατήματος τῆς Σοφίας καὶ Ἀδικίας κεφ. 42 νὰ ἐθεώρησε τὴν Σοφίαν ὡς τὸν τοιοῦτον Κριτὴν. — Ἐνῶ ἐν Σοφ. Σειρ. 24,7·11 ἡ Σοφία αὐλλᾷ καὶ ἡ καταπαύεται ἐν πόλει ἡγαπημένη καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὸ κεφ. 42 ἡ Σοφία δὲν εὔρεν ἐνδιατήμα ἐπὶ τῆς γῆς ἵνα κατοικήσῃ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον τῆς καὶ ἔκαμε τὸ ἐνδιατήμα τῆς μεταξὺ τῶν ἀγγέλων. Θὰ ἐπιστρέψῃ βεβαίως κατὰ τοὺς μεσσανικὸς χρόνους. Μόνον τὰ μέλη τῆς κοινότητος τῶν δικαίων καὶ ἐκλεκτῶν μετέχουν ὑπὸ τύπον φυσικὰ ἀρραβῶνος αὐτῆς τῆς Σοφίας. Ἐν Ἐγγ. Πειθ. IV, 22 π.χ. λέγεται ὅτι «...θὰ φαντίσῃ ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα ἀληθείας... διὰ νὰ κάμῃ τοὺς δικαίους νὰ ἐνοήσουν τὴν γνώσιν τοῦ Ὑψίστου καὶ τὴν σοφίαν τῶν υἱῶν τοῦ Οὐρανοῦ». Καὶ ἐν τῷ Σαδ. Κωδ. II, 3 σημειοῦται ὅτι «...σοφίαν καὶ φρόνησιν ἔθηκε πρὸ αὐτοῦ· σύνσις καὶ γνώσις αὐτὰ τὸν ὑπηρετοῦν». Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῆ τις ἐπίδρασιν τοῦ Γνωστικισμοῦ εἰς τὰ τοιαῦτα διδάγματα περὶ Σοφίας. Βεβαίως, οἱ καλοὶ καιροὶ τοῦ Σειραχίδου δὲν ὑπάρχουν πλέον, παρήλθον ἀνεπιστρεπτεῖ εἶναι φανερὰ ἡ ἔντασις μεταξὺ δύο μεριδίων ἀνθρώπων ἀφ' ἑνός, τοῦ ἔθνους των καὶ τοῦ κόσμου ἀφ' ἑτέρου, μεταξὺ τοῦ σήμερον καὶ τοῦ αὔριον. Πρόκειται ὄχι περὶ μεταφυσικῆς διαρκείας, ἀλλὰ περὶ ἠθικῆς καὶ ἐσχολογικῆς. Διὰ τοῦτο τὸ ἀντίθετον τῆς «Σοφίας» ἐν κεφ. 42 εἶναι ἡ «ἀδικία».

Κεφ. 43-44. Τὰ κεφ. αὐτά, τὰ ὁποῖα φαίνονται πάντοτε ὡς διασπόντα τὴν ἐνότητα, δὲν δεικνύουν μόνον τὸ ἀδιαμφισβήτητον τοῦ Ἰουδαίου τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἠθικά, καὶ διὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα (βλ. καὶ Ἰώβ, Σοφ. Σειράχ, Σοφ. Σολομ.)· διδάσκουν καὶ τὴν μυστικὴν σύνδεσιν τῶν ἐπὶ γῆς δικαίων μετὰ τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐξ Ἀνατολῶν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίδρασις εἶναι ἀναμφισβήτητος. Θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἶπῃ ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἀστρολογία ἔχει ἀποθῆσαι τὴν σφραγίδα τῆς ἐφ' ὧν τῶν θρησκευμάτων καὶ φιλοσοφημάτων τῶν ἐλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Οἱ Μάγοι, οἱ ὁποῖοι ἐξ Ἀνατολῶν ἦλθον νὰ προσκυνήσουν τὸν Σωτῆρα, δηλώνουν ἐν Ἱεροσολύμοις, συμφῶνως πρὸς τὰς παραστάσεις των, «...εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ», Ματθ. 2,2). Ὁ καταπολεμούμενος ἐν Ἀποκ. κεφ. 12,3 ἐξ., παρουσιάζεται ὡς δράκων, τοῦ ὁποῦ ἡ οὐρὰ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ καὶ «ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν...» πρὸς καταδίωξιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ Ἐπιστ. Ἰούδα (στίχ. 13) οἱ αἰρετικοὶ ὀνομάζονται «ἀστέρες πλανῆται».

Κεφ. 45-71. Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη Παράβολή. Θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ πλέον γενικά καὶ σημαντικὰ θέματα. Ὁ ἀκαινὸς οὐρανὸς καὶ ἡ καινὴ γῆ, ἅτινα φυλάσσονται διὰ τοὺς δικαίους ἐν 45,5 οὐδὲως διαφέρουν κατὰ τὸ νόημα τῶν ἐν Ἦσ. 65,17 καὶ 66,22 μνημονευομένων. Λόγω τῆς σχέσεως τῶν συμβαινόντων ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς πρὸς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἀστέρων συμβαίνοντα, δὲν ἦτο νοητὴ πλέον

καινή γῆ ἄνευ καινοῦ οὐρανοῦ. Πρβλ. Β' Πέτρου 3,13· Ἀποκ. 21,1. Θὰ ἀπετέλει παρεξήγησιν τοῦ σ., ἂν ἐνόμιζέ τις ὅτι αἱ ἀντιθέσεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζει, εἶναι ἐν τελευταία ἀναλύσει ἢ ἀντίθεσις τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἀφθαρτον. Ὅχι. Τὸ ἐνδιαφέρον του συγκεντροῦται ὄχι εἰς μεταφυσικὰ θέματα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς. Ἡ ἀντίθεσις εἶναι μεταξύ τοῦ σήμερον τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων καὶ ἰσχυρῶν καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν δικαίων καὶ ἐκλεκτῶν πρὸς τὸ αὐριον τοῦ ἐσχατολογικοῦ θαύματος τῆς δυνάμεως τῶν δευτέρων καὶ τῆς πλήρους ἐξουθενώσεως τῶν πρώτων. Αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο Αἰώνων εἰς τὰ κεφ. 51·52·54· 58. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ κεφ. 60-63. Ὁ νέος ἢ μέλλων αἰὼν δὲν εἶναι μεταφυσικὴ ἔννοια ὅσον εἶναι μία νέα ἱστορικὴ κατάστασις, ἀνεπίτευκτος διὰ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἡ ὅποια σχετίζεται πρὸς τὸ παρὸν τῶν δικαίων via negativa. Βλ. περὶ τούτου πλειονα ἐν μνημ. μελέτῃ ἡμῶν: Ἐνώχ...Οἱ δύο Αἰῶνες, σελ. 38-47.

Ἡ παράστασις τῆς Κρίσεως ὡς δίκης ἀποτελεῖ λαμπρὰν καὶ πλαστικὴν εἰκόνα. Ἡ Κρίσις δὲν ἔρχεται ἐπὶ πάντων ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῶν βασιλέων καὶ ἰσχυρῶν, ἐπὶ τῶν ἀποστατῶν, ἐπὶ τῶν κακοποιούντων «τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ», δηλ. τοὺς δικαίους, ἐπὶ τῶν διωκτῶν τῶν συναγωγῶν τῶν δικαίων καὶ ἐπὶ ἀρνούμενων τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων (κεφ. 46). Ἡ Κρίσις θὰ ἔλθῃ, ὅταν ὁ καθωρισμένος ἀριθμὸς τῶν δικαίων θὰ ἔχη πλέον θυσιασθῇ (κεφ. 47), καὶ θὰ διεξαχθῇ διὰ τῆς παραδόσεως τῶν βασιλέων κτλ. εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐκλεκτῶν (48,9 ἐξ.). Πάντα ταῦτα καθιστοῦν φανερόν ὅτι ἡ Κρίσις σημαίνει τὴν νίκην τῶν δικαίων ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων (50,2 ἐξ.), δηλ. τὴν σωτηρίαν τῶν μὲν καὶ τὴν καταδίκην τῶν δέ, τοὔτέστιν ἔχει συγκεκριμένον ἱστορικὸν περιεχόμενον. Πρόκειται ἐν τῇ Κρίσει περὶ συγκεκριμένων ἱστορικῶν καταστάσεων καὶ ὄχι περὶ μεταφυσικῆς φιλοσοφίας, ἥτοι περὶ πάλης δύο ἀρχῶν, φέρ' εἰπεῖν τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, ὡς ἐν τῷ Πλατωνισμῷ, εἴτε περὶ τῆς πάλης τοῦ Ὁμοῦς πρὸς τὸν Ἀριμὰν ὡς ἐν τῷ Παρσισμῷ. Ἡ Κρίσις εἶναι, ὡς σημειοῦται χαρακτηριστικῶς ἐν 60,6 «...διαθήκη διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐπίσκεψις». Οὕτε ἐν κεφ. 61 πρόκειται περὶ γενικῆς Κρίσεως, δικαίων καὶ ἀδίκων, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Charles. Ἐν στίχ. 8-9 δὲν πρόκειται περὶ Κρίσεως τῶν δικαίων, ἀλλὰ περὶ Κρίσεως τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἐν οὐρανοῦς! Τὸ κείμενον εἶναι ἐφθαρμένον. Ὅτι δὲν πρόκειται, ἐν πάσῃ περιπτώσει, περὶ τῶν δικαίων καταφαίνεται ἐκ τοῦ κεφ. 62,11 ἐξ. καὶ 63, 10-11. Φυσικά, οἱ ἀποκαλυπτικοὶ Ἰουδαῖοι συγγραφεῖς, ὅπως καὶ οἱ Ἑσσαιοὶ συγγραφεῖς τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης, εἶχον νὰ παλαίσουν μεταξύ τοῦ Θεοῦ ὡς Κριτοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν του ὡς ὀργάνων τῆς Κρίσεως, ἢ ἀντιστρόφως ἑαυτῶν ὡς κριτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ ὡς ἰδιοῦ των ὀργάνου κατὰ τὴν Κρίσιν. Πότε ἕμως ἡ θρησκευτικὴ σκέψις ἦτο ἀπαλλαγμένη αὐτοῦ τοῦ προβλήματος; Δὲν δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐστεροῦντο συνειδήσεως τῆς ἀναξιότητός των νὰ κρίνουν τοὺς ἄλλους, τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρτωλοὺς, ὅταν περὶ ἑαυτῶν ἐκφράζονται μὲ τόνους εὐκρινεοῦς τρόμου πρὸ τῆς θείας δικαιοσύνης. Βλ. π.χ. 1 Q HFrg. 4 ἡ τὸν ἐν κατακλειδί Ψαλμὸν τοῦ Ἐγγ. Πειθαρχ. X, 11· 13· 16· 18 «δὲν θὰ ἀποδώσω εἰς τίνα ἀναπαῖδοσιν κακοῦ· διὰ τοῦ ἀγαθοῦ θὰ καταδώξω τὸν ἄνθρωπον, διότι μετὰ τοῦ Θεοῦ (εἶναι) ἡ κρίσις παντός ζῶντος (ἀνθρώπου)...»· 20 «Ἀλλὰ τὸν θυμὸν μου δὲν θὰ ἀποστρέψω ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀνομίας καὶ δὲν θὰ εὐαρεστηθῶ, μέχρις οὗ καταστήσῃ (ὁ Θεὸς) κρίσιν». Ἐν τῇ Κ.Δ. θὰ εἶχε σχετικῶς νὰ σημειώσῃ τις ἐν συντομίᾳ τὰ ἐξῆς: α) Ἡ Κρίσις ἔχει οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα καὶ σημαίνει καταδίκην τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ρίζαν («οὐκ οἶδατε ὅτι οἱ ἄγιοι τὸν κόσμον κρinoῦσιν;... οὐκ οἶδατε ὅτι ἀγγέλους κρinoῦμεν;» Α' Κορ. 6,2-3), διεξάγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀγίων, δηλ. ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐσχατολογικοῦ Κριτοῦ. β) Ἐπειδὴ ἕμως ὁ Μεσσίας ἦλθεν, ἤρχισεν ἤδη καὶ ἡ Κρίσις («... οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ... Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ

φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα», Ἰωάν. 3,17 ἐξ.). γ) Τὰ κριτήρια τῆς Κρίσεως δὲν εἶναι αἱ περὶ ἀληθείας ἢ ἀγιότητος ἀξιώσεις μιᾶς θρησκευτικῆς φατρίας ἀλλ' ἡ χαριτόβρυτος, μυστηριώδης καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως, ἄγνωστος καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀκόμη, ζωὴ τῆς ἀγάπης, τῆς θυσίας καὶ τῆς συνταυτίσεως μετὰ τῶν δεινοπαθούτων ἀδελφῶν τοῦ ἐσταυρωμένου Μεσσιου (Ματθ. κεφ. 25 «Κύριε, πότε σὲ εἶδομεν πεινῶντα καὶ ἐθρέψαμεν... Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε»).

Ἔτσι μόνον διὰ τοῦ κεφ. 47, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ τμήματος τῶν Παραβολῶν διαφαίνεται ἡ συνείδησις τοῦ μάρτυρος. Ὁ σ. ἀντιπροσωπεύει τὰς ἀπόψεις ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ὑποφέρουν, δεινοπαθοῦν, ὅσα δὲ γράφει ἀποσκοποῦν νὰ τοὺς ἐνισχύσουν εἰς τὸ μαρτύριον τῶν. Τὸ αὐτό, ὡς γνωστόν, συμβαίνει καὶ μετὰ τὸν Ἰωάννην τῆς χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ἔχη ὁ μελετητῆς τοῦ Ἐνῶχ πρὸ ὀφθαλμῶν διαρκῶς, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ πολλὰ φαινόμενα ὅχι μόνον φιλολογικὰ ἀλλὰ καὶ θεολογικὰ τοῦ βιβλίου τούτου.

Ἐν ταῖς Παραβολαῖς τοῦ Ἐνῶχ διδάσκει σαφῶς ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Βλ. π.χ. 46,6c· 53,2· 5· 61,3 ἐξ· 63,10. Ἐκ τῶν χωρίων τούτων ἐξάγεται σαφῶς ἡ διδασκαλία περὶ ἀναστάσεως τῶν δικαίων, ὅχι ὅμως καὶ ἡ καθολικὴ ἀνάστασις. Ταύτην ἐρευνῆται τινες εὐρίσκουν εἰς τὸ κεφ. 51,1-2. Τὸ νόημα ὅμως καὶ τοῦ χωρίου τούτου δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφές. Τί εἶναι ἐμπεισιτευμένοι εἰς τὴν γῆν, τί εἰς τὸ Σεδλ καὶ τί εἰς τὸν Ἄδην; Αἱ ἔννοιαι Σεδλ καὶ Ἄδης σημαίνουν ἐνδιάμεσον τινα κατάστασιν διὰ τοὺς δικαίους, καὶ φαίνονται ταυτόσημοι. Ἡ λέξις Ἄδης χρησιμοποιοῖται, καθὼς φαίνεται, εἰς τὸ τρίτον ἡμιστίχιον διὰ λόγους ὕφους. Ἡ γῆ θὰ ἐπιστρέψῃ τὰ σώματα, τὸ δὲ Σεδλ καὶ ὁ Ἄδης τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα. Ἐὰν ὅμως δεχθῶμεν παραλληλισμὸν τῶν μελῶν μεταξὺ τῶν στίχ. 1 καὶ 2, τότε ἡ ἐπιστροφή ἐκ τῆς γῆς, τοῦ Σεδλ κτλ. ἔχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλογὴν τῶν δικαίων ἐκ μέσου αὐτῶν: «1. Καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἡ γῆ θὰ δώσῃ ὅπισσω ὅ,τι εἶναι ἐμπεισιτευμένοι εἰς αὐτήν, καὶ τὸ Σεδλ θὰ ἐπιστρέψῃ ὅ,τι ἔλαβεν καὶ ὁ Ἄδης θὰ ἐπιστρέψῃ ὅ,τι κατέχει. 2. Καὶ θὰ ἐκλέξῃ τοὺς δικαίους καὶ ἀγίους, ἐκ μέσου αὐτῶν· διότι ἠγγικεν ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας αὐτῶν». Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ σημαίνεται διὰ τῶν στίχων τούτων ἡ καθολικὴ ἀνάστασις.

Ποία θὰ εἶναι ἡ κατάστασις τῶν ἀνεστημένων δικαίων ἐπὶ τῆς καινῆς γῆς; Κατὰ τὸ ναχαϊκὸν τεμάχιον τοῦ κεφ. 60 οἱ δίκαιοι θὰ διαμένουν εἰς κῆπον καὶ θὰ τρέφονται μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἐκ τῆς Π.Δ. μυθολογικὰ τέρατα Behemoth καὶ Leviathan (στίχ. 7 καὶ 24), ὡς καὶ ἐν 4 Ἔσοδρ. 6,49-52· Βαρούχ 29,4. Ὁ συνδέσμος τὰ ναχαϊκὰ τεμάχια μετὰ τῶν Παραβολῶν δὲν εὕρισκε εἰς τὰ δύο κείμενα μεγάλας διαφορὰς, ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς τύχης τῶν δικαίων. Ἐν κεφ. 58 εἰς ποιητικὴν γλῶσσαν ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἀλλαχόθεν γνωστὰ δῶρα τῆς μακαρίας ζωῆς: οἱ δίκαιοι θὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὴν ἀφάνειαν, δὲν θὰ κινδυνεύουν πλέον ἀπὸ τὴν φονικὴν διάθεσιν τῶν ἐχθρῶν καὶ θὰ μακροημερεύσουν. Δὲν πρέπει εἰς τὰ κείμενα αὐτὰ νὰ σπεύδῃ τις νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἀναριθμητὸν τῶν ἡμερῶν τῶν δικαίων ὡς ἀθανασίαν. Ἐκ τῶν 5,9a· 10,9· 18-22· 25,5-6 ἡ αἰωνιότης τῶν δικαίων δὲν ἐξικνεῖται πέραν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡσ. 65,20 δηλουμένης: «καὶ οὐ μὴ γίνεται ἐτι ἐκεῖ ἄωρος καὶ πρεσβύτης, ὅς οὐκ ἐμπλήσσει τὸν χρόνον αὐτοῦ· ἔσται γὰρ ὁ νέος ἕκατὸν ἐτῶν, ὁ δὲ ἀποθνήσκων ἁμαρτωλῶς ἕκατὸν ἐτῶν καὶ ἐπικατάρτος ἔσται». Ἐν 10,10 σημειοῦται ὅτι τὰ τέκνα τῆς πορνείας τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων ἐλπίζουν νὰ ζήσουν «αἰῶνιον ζώην, καὶ ὅτι ζήσεται ἕκαστος αὐτῶν ἔτη πενταχόσια». Ἡ ἀποκατάστασις τῆς μακροβιότητος τῶν Πατριαρχῶν τῆς πρὸ τοῦ Κατακλισμοῦ ἐποχῆς θεωρεῖται ὡς τὸ δῶρον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εἰς τὰς Παραβολὰς ὅμως τὸ θέμα δὲν εἶναι τόσο ἀπλοῦν. Ποίαν ἔννοιαν π.χ. ἔχει ἡ λέξις «οὐρανός» ὡς κατοικία τῶν δικαίων. Βεβαίως, ὁ κῆπος τῆς ζωῆς ἢ τῆς δικαιοσύνης καθὼς καὶ τὸ Σεδλ εἶναι ἐπιγίγειο τόποι. Ἐξ ἄλλου, ὁ οὐρανὸς στηρίζεται ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δὲ ἄκρα ἀμφοτέρων συναντῶνται. Οὕτως συμβαίνει π.χ. ἐν 14,3· 11· 18,3· 21, 2·

3· 33,2· 57,2· 80,1· 2· 83,3· 93,14. Ὁ οὐρανὸς μετὰ τὴν ποιητικὴν ἔννοιαν, ἦτοι μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μετὰ τὴν Κρίσιν μακαριότητος, εὐρηται ἐν χωρίοις ὡς τὸ 101,1· 104,2· 4· 6· 108,10, ἅτινα ἀπουσιάζουν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐνώχ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸς ὁ ἐλεγχος ἂν καὶ κατὰ πόσον ὁ χριστιανὸς αἰθίοψ μεταφράστης ἀπέδωκε εἰς ἰδίαν γλῶσσαν τὸ κείμενον. Τί θὰ εἶπη τις ὅμως διὰ τὸ κεφ. 39, ὅπου ὁ τόπος διαμονῆς τῶν δικαίων εἶναι καὶ τόπος διαμονῆς τῶν ἀγγέλων; Ὁ Martin δέχεται παρεμβολὴν τοῦ κειμένου ὑπὸ χριστιανικῆς χειρὸς (σελ. XXXV), ἐνῶ ὁ Charles λέγει ὅτι ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας. Ἡδὴ ἡμεῖς συνεσχέτισαμεν τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὸν ἐν 70,3 (πρβλ. 61,1 ἐξ.) μεταξύ Βορρά καὶ Δύσεως τόπον κατοικίας τῶν προπατόρων, «οἱ ὅποιοι ἀπαρχῆς κατοικοῦν εἰς αὐτὸν τὸν τόπον». Τὸ ὅτι ἐκεῖ — ἂν ὑποτεθῆ ὅτι τὸ κείμενον τοῦ κεφ. 39 ἔχει καλῶς — ἔχομεν καὶ ἀγγέλους καὶ τὸν Ἐκλεκτὸν ἢ (καὶ) τοὺς ἐκλεκτοὺς εἶναι πολὺ φυσικὸν δι' ἓνα συγγραφέα ὡς ὁ Ἐνώχ, χωρὶς τοῦτο νὰ συνεπάγεται ὅτι ἐννοεῖ τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ποιητικῶς διάφορον τῆς γῆς. — Ὡσαύτως, ἡ Γέενα εὐρίσκεται συνήθως πλησίον τοῦ τόπου τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων (27,3· 90, 26-27), δηλ. τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ Ναοῦ. Ἐπὶ τῆς γῆς ἐπίσης εὐρίσκονται αἱ «νάπαι», ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται ριπτόμενοι εἴτε οἱ ἀποστάται ἀγγελοι, εἴτε οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰσχυροὶ (βλ. κεφ. 53,1· 54· 67). Διακρίνει τις πανταχοῦ τὸ αὐτὸ χαρακτηριστικόν, τὴν ἐξάρτησιν δηλ. τῶν ἐνοιῶν ἐκ τῆς συγκεκριμένης ἱστορικῆς καταστάσεως: ἡ αἰωνία μακαριότης, ἡ ἀνάστασις κ.τ.τ. δὲν ἐμφανίζονται ὡς αὐτοτελεῖς διδασκαλίαι, ἀλλ' ὡς ἐξαρτήματα τῆς διδασκαλίας περὶ Κρίσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς κοινότητος τῶν δικαίων καὶ εὐσεβῶν.

Διὰ τὸ θέμα τοῦ Μεσσίου εἰς τὰς Παραβολὰς ἔχει χυθῆ πολλὴ μελάνη. Οὗτος δηλοῦται διὰ τῶν τίτλων Δίκαιος (38,2· 53,6), Μεσσίας (48,10· 52,4), Ἐκλεκτὸς (39,6· 40,5· 45,3· 4· 6· 49,2· 4· 51,3· 5· 52,6· 9· 53,6· 55,4· 56,6· 61,5· 8· 10· 62,1), Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου (46,2· 3· 4· 48,2· 62,5· 7· 9· 14· 63,11· 69,26· 27· 29· 70,1· 71,14· 17). Εἰς τὴν μνημ. καὶ προηγουμένως μελέτην ἡμῶν προβαίνομεν εἰς ἐξονυχιστικὴν ἀνάλυσιν τῶν χωρίων τούτων ἐντὸς τῆς συναφείας των (Ἐνώχ..., σελ. 74-103). Ὄλονδῆποτε τελικὸν συμπέρασμα εἶναι δύσκολον νὰ ἐξαχθῆ. Οἱ λόγοι εἶναι οἱ ἐξῆς: (1) Τὸ κείμενον τῶν Παραβολῶν ἔχει διασωθῆ μόνον εἰς τὰ πολὺ μεταγενέστερα αἰθιοπικὰ χειρόγραφα καὶ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἔτυχε τῆς χριστιανικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἀντιγραφῶν. Βεβαίως, ἐδῶ εἰς τὰς Παραβολὰς δὲν παρουσιάζονται αἱ τόσον ὀφθαλμοφανεῖς καὶ ἀναμφισβήτητοι χριστιανικαὶ παρεμβολαὶ τοῦ τύπου ποῦ ἔχομεν εἰς τὰς Διαθήκας τῶν XII Πατριαρχῶν. Ἡ ἀπόχρωσις ὅμως πολλῶν ἐκφράσεων ἀναποτρέπτως πρέπει νὰ ἔλαβε χριστιανικὴν χροιάν. Δυστυχῶς δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εἶπη τις ποῦ ἔχει γίνεαι καὶ ποῦ δὲν ἔχει γίνεαι αὐτῇ ἡ ἐπεξεργασία. Πάντως, διὰ πολλοὺς ἐρευνητὰς τὸ κείμενον τῶν Παραβολῶν, ποῦ ἔχομεν, ἂν δὲν εἶναι χριστιανικῆς προελεύσεως (ὡς ἰσχυρίσθησαν οἱ Hilgenfeld, Colani, Stanton), ὅπως δῆποτε ἔχει τύχει χριστιανικῆς ἐπεξεργασίας. (2) Εἰς ἱκανὰς περιπτώσεις εἶναι, πράγματι, δύσκολον νὰ διακρίνη τις μεταξύ Ἐκλεκτοῦ καὶ ἐκλεκτῶν, Δικαίου καὶ δικαίων, οὔτε Υἱοῦ Ἀνθρώπου ἐν ἀτομικῇ ἔννοια (= ὁ Μεσσίας) ἢ ἐν τῇ ἔννοια τῆς «συλλογικῆς προσωπικότητος», δηλ. τῆς συναγωγῆς τῶν εὐσεβῶν. Βεβαίως, τὰ περὶ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου ἐν ταῖς Παραβολαῖς ἀποτελοῦν midrash εἰς τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ Δανιὴλ (κεφ. 7). Στεροῦνται ὅμως συγκεκριμένων χαρακτηριστικῶν. Ἡ σύγκρισις τῶν περὶ τοῦ Ἐκλεκτοῦ ἢ περὶ τοῦ Υ. τοῦ Α. εἰκόνων πρὸς τὸν μεσσιανικὸν 17ον Ψαλμὸν Σολομ. δεικνύει πόσον ὠχρὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικά του καὶ πόσον ἑλλείπουν ἐν ταῖς Παραβολαῖς τὰ στοιχεῖα περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Ἐκλεκτοῦ ἢ τοῦ Υ. τοῦ Α. πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐν ὀλίγοις ὁ Ἐκλεκτὸς ἢ Υ. τοῦ Α. εἶναι καὶ πράττει ὅτι οἱ Ἐκλεκτοὶ καὶ ἡ κοινότης τῶν εὐσεβῶν. «Παρουσιάζεται ὡς μία ἀσύλληπτος, ἀναιμικὴ μορφή, τοῦτο δὲ δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον χαρακτηριστικὸν τῶν οὐρανίων ὄντων» (Messel, σελ. 42). Ὁ Ἐνώχ πολλάκις ἔχει τὸν Υ. τοῦ Α. ἐνώπιόν του, οὐδέποτε ὅμως ἐκστομίζει τι περὶ τῆς

σχέσεώς του πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τοὺς ἀγγέλους, πρὸς τὸν λαόν. Οὐδὲν λέγεται περὶ καθόδου του εἰς τὴν γῆν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε περὶ τῆς μορφῆς τῆς ἐπὶ γῆς ἐμφανίσεώς του. "Ὅπως καὶ ὁ Volz ὁμολογεῖ «ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ἐν ταῖς Παραβολαῖς δὲν εἶναι ἀληθῶς δρῶσα προσωπικότης» ("Ἐνθ' Ἄνωτ., σελ. 188). "Ὅσα περὶ προϋπάξεως τοῦ Υ. τοῦ Α. μνημονεύονται ἐν κεφ. 48 καὶ 62 δύναται νὰ ἐρμηνευθοῦν διαφοροτρόπως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ περιεχόμενον, ἡ συνάφεια καὶ τὸ ἐφθαρμένον τοῦ κειμένου συνηγοροῦν μᾶλλον πρὸς τὴν ὑπόθεσιν περὶ χριστιανικῆς ἐπεξεργασίας. Ἐν πάσῃ συντομίᾳ, πρὸς γενικὸν κατατοπισμὸν τοῦ ἀναγνώστου, παρατηροῦμεν ὅτι ἐν σχέσει πρὸς τὰ κεφ. ταῦτα τίθενται τρία βασικὰ ἐρωτήματα: α) Διατί μετὰ τὸ κεφ. 48 καὶ μέχρι τοῦ κεφ. 62 οὐδαμοῦ μνημονεύεται ὁ Υ.Α. ἀλλὰ ὁ Ἐκλεκτός; Ὁφείλεται ἄραγε ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος εἰς ἀντίστοιχον ἐν τῇ ἐλληνικῇ μεταφράσει ἀλλαγὴν αὐτοῦ, ἢ εἰς αὐθαίρετον ἐπέμβασιν τοῦ αἰθίοπος μεταφραστοῦ; Μήπως εἰς τινα σημεία ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ αἰθίοπος μεταφραστοῦ τὸ «ἐκλεκτός» διὰ τοῦ Υ.Α.; β) Τί νόημα θὰ εἶχε διὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἡ σκηνὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐκλεκτοῦ ἢ Υ. τοῦ Α. Κρίσεως τοῦ Ἀζαζὲλ καὶ τῶν ὁπαδῶν τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων (κεφ. 55); Τί νόημα εἶχε ἡ ἐπίδειξις αὐτῆς δυνάμεως, ἀν ὁ Ἐκλεκτός ἢ ὁ Υ.Α. δὲν εἶχε σχέσιν μετὰ τὴν ἀσθενῆ κοινότητα τῶν εὐσεβῶν, τὴν ὅποιαν αὐτοὶ εἶχον καταπιέσει; Τί νόημα ἔχει, ὅταν οὗτοι ἐν κεφ. 62,5 καταλαμβάνονται ὑπὸ τρόμου καὶ ἐντροπῆς, ὅταν βλέπουν «ἐκείνον τὸν Υἱὸν τοῦ Ἀνθρ. καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης»; Πρέπει νὰ εἶχον γνωρίσει τὸν Υ. τοῦ Α. καὶ νὰ εὐρίσκοντο εἰς τινα σχέσιν πρὸς αὐτόν. Μόνον οὕτω θεωρούμενον ἀποδίδει νόημα τὸ χωρίον 63,11: «...Καὶ μετὰ ταῦτα θὰ πληρωθοῦν σκότους καὶ αἰσχύνης τὰ πρόσωπά των ἐνώπιον τοῦ Υ. τοῦ Α. καὶ θὰ διωχθοῦν ἀπ' ἐνώπιόν του καὶ τὸ ξίφος θὰ παραμείνῃ πρὸ τοῦ προσώπου του ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν». Καὶ εἰς τὸ κεφ. 63 τὸ θέμα εἶναι τὸ αὐτὸ μετὰ τῶν περισσοτέρων περὶ τοῦ Ἐκλεκτοῦ εἰκόνων τῶν προηγουμένων κεφ. γ) "Ἄν οἱ ἀρχαῖοι ἐκκλ. συγγραφεῖς καὶ πατέρες ἐγνώριζον τὴν ὑπαρξίν ἐνὸς τοιοῦτου Ιουδαϊκοῦ προχριστιανικοῦ ἔργου μετὰ τὸσον σαφεῖς ὑπαινιγμούς διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ, θὰ ἐχρησιμοποιοῦν τοῦτο δι' ἀπολογητ. καὶ χριστολογικῶς σκοποῦς. Διὰ τοιοῦτου ὅμως σκοποῦς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὸ ἔργον οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθη. Εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Martin καὶ τοῦ Charles παρατίθενται πᾶσαι αἱ εἰς τοὺς Πατέρας ἀναφοραί. (3) Ὁ Jansen θεωρεῖ τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ ὡς ἀφῆγησιν τῶν τυχῶν τοῦ ἥρωος τούτου. Ὑπῆρξαν ἐρευνῆται, οἱ ὅποιοι θεωροῦν τὸν Ἐνώχ ὡς τὸν Υ. τοῦ Α., ἀφοῦ μάλιστα εἰς τὸ 71,14 προσφωνεῖται ὡς Υ.Α. κατὰ ἕνα ἐκστάσει ἄνοδόν του εἰς τὸν οὐρανὸν ἐκ τοῦ τόπου τῶν προπατόρων, ὅπου εἶχε μεταστῆ (κεφ. 70). Ἡ περιπτώσις τοῦ Ἐνώχ περιπλέκει, ἀπὸ τινος ἀπόψεως, τὸ πρόβλημα τοῦ Υ.Α. Ἐρωτοῦν τινες μήπως ὁ Ἐνώχ εἶναι τὸ ἐν οὐρανοῖς πρότυπον τοῦ δικαίου ἀνθρώπου τῶν ἐσχάτων χρόνων (Urmensch—Πρῶτος ἄνθρωπος). Ἡ ἀσάφεια εἶναι μεγάλη καὶ αἱ δυνατότητες πλείονες τῆς μιᾶς: Εἶναι ὁ Υ.Α. ὁ Ἐνώχ ὡς ἐκπρόσωπος τῆς κοινότητος τῶν δικαίων; Εἶναι ὁ Υ.Α. ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας; Ἡ εἶναι ἡ ἐσχατολογικὴ κοινότης τῶν εὐσεβῶν; Εἶναι ὁ Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Qumran; Ἡ εἶναι ὁ Υ. τοῦ Α. ὅλα αὐτὰ ἢ τινα ἐξ αὐτῶν ὁμοῦ; Λόγω τῆς ἀβεβαιότητος ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους σημείων, αἱ γνώμαι τῶν ἐρευνητῶν διχάζονται (βλ. ἡμέτ. ἄρθρον, The Son of Man in Enoch, ἐν Δελτίῳ Βιβλικῶν Μελετῶν, Δεκέμβριος 1973, τεύχος βον, σελ. 130 ἐξ. Ἡ βιβλιογραφία εἶναι ἀπέραντος. Βλ. εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο, καὶ εἰς τὸν ἡμέτ. Ἐνώχ..., Ἐνθ' Ἄνωτ.).

Ὁ Charles εὐρίσκει μετὰ τῶν κειμένων τοῦ α' π.Χ. αἰῶνος ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ νοήματος τῆς βασιλείας, ὅτι αἱ Παραβολαὶ ἀποτελοῦν ἐξαιρέσιν. Ἐνῶ δὲλ. εἰς ὅλα τὰ κείμενα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ βασιλεία τοῦ Μεσίου διακρίνεται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καθισταμένη πρόσκαιρος, ἐν ταῖς Παραβολαῖς ἡ μέλλουσα βασιλεία εἶναι μεσσιανικῆ, ἀφοῦ ὁ Μεσσίας θὰ κατοικῇ ἐν μέσῳ τῶν δικαίων (45,4). Ὡς τόπος τῆς βασιλείας τούτης θεωρεῖται ὁ καινὸς οὐρανὸς καὶ ἡ καινὴ γῆ (45,4-5). Ὁ Volz διαβλέπει ἐν ταῖς Παραβολαῖς «μέσῃν τινὰ κατάστασιν μεταξὺ τῆς ὑλιστικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀπόψεως» ("Ἐνθ'

Ἄνωτ., σελ. 120). Ἄλλ' ἤδη ἐσημειώσαμεν ὅτι ἡ καινὴ γῆ ἀπαιτεῖ καινὸν οὐρανόν, ὄχι μόνον λόγῳ τῆς σχέσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σχέσιν τῶν ἀστέρων δαιμόνων πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα (αἶφα regunt orbem). Ὁ νέος οὐρανὸς θὰ ἀποτελεῖ αἰωνίαν εὐλογίαν καὶ φῶς) ἡ δὲ νέα γῆ (εὐλογία). Ὁ οἶκος τῆς συνάξεως τοῦ Μεσσίου ἐν 53,6 δύναιται, κατὰ τὸν Martin, νὰ σημαίνῃ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν συναγωγῶν ἢ τὸ Νέον Ἱερὸν τῆς Νέας Ἱερουσαλήμ. Τὰ διακριτικὰ τῆς ζωῆς τῶν δικαίων ἐν τῇ βασιλείᾳ δι' ὅλων τῶν κεφ. τῶν Παραβολῶν, εἶναι ἐντελῶς διάφορα ἐκείνων τῆς ἐν τῷ παρόντι ζωῆς: φῶς, τιμὴ, δόξα, αἰωνία μακαριότης. Ἐρευνηταί τινες πιστεύουσι ὅτι αἱ λέξεις αὗται σημαίνουν πάρα πολλά, καὶ ὅτι τὸ νόημά των πλησιάζει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχουσι ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. Ἄλλοι ἐρευνηταί πιστεύουσι ὅτι οἱ ὅροι οὗτοι σημαίνουν πολὺ ὀλίγα καὶ δὲν τοὺς συσχετίζουσι πρὸς τοὺς ἀντιστοιχοὺς ἐν τῇ Κ.Δ. Ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι ἡ ἔννοια τῶν ὄρων αὐτῶν δέον νὰ προσδιορίζεται τῆς κυρίας τάσεως ἢ ἐκ τοῦ κεντρικοῦ θέματος τῶν Παραβολῶν, τοῦτέστιν ἐκ τοῦ θέματος τῆς Κρίσεως τῶν εὐσεβῶν ἐπὶ τῶν βασιλείων, τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν. Π.χ. ἐν κεφ. 51 καὶ 62,15-16 λέγεται ὅτι οἱ δίκαιοι θὰ φορέσουσι ἐν τῇ μελλούσῃ βασιλείᾳ ἐνδύματα, ἅτινα δὲν παλαιοῦνται. Ὁ Charles θεωρεῖ τὰ ἐνδύματα ταῦτα ὡς τὰ νέα σώματα τῆς Ἀναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ 62,14 οἱ δίκαιοι ἐν τῇ βασιλείᾳ θὰ τρώγουσι, θὰ κατακλίνονται καὶ θὰ ἐγείρονται «μετ' Ἐκείνου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου». Διὰ τοῦτο, ἄλλοι ἐρευνηταί ἐκλαμβάνουσι μεταφορικῶς ἀμφοτέρας τὰς ἐκφράσεις. Δι' αὐτοὺς ἡ μὲν πρώτη σημαίνει τὴν μέλλουσαν δόξαν τῶν δικαίων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν παρούσαν τῆς καταφρονήσεως, ἡ δὲ δευτέρα τὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παρούσαν καταπάτησιν των ὑπὸ τῶν βασιλείων καὶ ἰσχυρῶν. Εἶτε μὲ ρεαλιστικὴν εἶτε μὲ μεταφορικὴν ἔννοιαν ἤθελεν ἐκλάβει τις αὐτάς, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ προσδιορισθῇ τί περισσότερο ὑπαινίσσονται αἱ ἐκφράσεις περὶ τῆς μελλούσης μακαρίας ζωῆς τῶν δικαίων, ἂν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπεξεργασία τοῦ κεμένου ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀντιγραφῶν αὐτοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν εἶτε μετ' αὐτῆν, εἰς τὴν αἰθιοπικὴν. Εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῖαν σπουδαιότητα ἔχουσι τὰ ἀνωτέρω ἐν συντομίᾳ σημειούμενα περὶ συγκεκριμένου ἱστορικοῦ περιεχομένου τῶν εἰκόνων περὶ Κρίσεως, ἀναστάσεως, Μεσσίου, Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δύναιται νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ αἱ ἀντίστοιχοι διδασκαλαὶ τῆς Κ.Δ. ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων λαμβάνουσι τὸ περιεχόμενον των ἐκ τῆς συγκεκριμένης—ἱστορικῆς πραγματικότητος τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰ. Χ. Τοῦτο ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν διὰ τὴν θεολογίαν. Ἐν συνεχείᾳ παρατίθενται ἐπιτροχάδην παρατηρήσεις τινὲς εἰς ἐπὶ μέρους σημεία τῆς δευτέρας καὶ τρίτης παραβολῆς τοῦ Ἐνώχ.

Κεφ. 46. Ἐν στίχ. 3 ὁ Υἱοῦ. «θὰ ἀποκαλύψῃ ὅλους τοὺς θησαυροὺς ἐκείνου ὅπερ εἶναι κεκρυμμένον...» πρβλ. πρὸς Κολ. 2,3 «...ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι». — Ἐν στίχ. 7 γίνεται μνεῖα διωγμῶν κατὰ «τῶν οἴκων τῶν κοινοτήτων του (Υ. τοῦ Α.) καὶ τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐμμένον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων». Τοιαῦτα ἐκφράσεις εἶτε πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς χριστιανικαὶ προσθήκαι, εἶτε ὅπισθεν αὐτῶν πρέπει νὰ ἐνοησώμεν μίαν κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην προσώπων καὶ ἀναμενομένων καταστάσεων εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θεολογίας.

Κεφ. 47. Τὰ περὶ ἐκδικήσεως τῶν δικαίων ἐπὶ τῶν ἀσεβῶν ἐνθυμίζουσι τὰ χωρία Λουκ. 18,7 «... ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιῆσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τῶν βωόντων ἡμέρας καὶ νυκτῶν». Πρβλ. καὶ Β' Πέτρ. 3,9 καὶ Ἀποκ. 6,10 «καὶ ἔκραξαν... ἕως πότε σὺ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν...».

Κεφ. 48. Τὰ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων ὡς μέσου σωτηρίας πρβλ. Α' Κορ. 6,11 «...ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰ.Χ., καὶ Πράξ. 4,12 «οὐδὲ γὰρ ὄνομα ἕτερον ἐστίν... ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς». — Τὴν παράδοσιν τῶν ἀσεβῶν εἰς τὰς βασάνους ἐνώπιον τῶν ἁγίων πρβλ. πρὸς Ἀποκ. 14,9-10 «...καὶ βασιανισθήσεται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων ἁγίων».

Κεφ. 49. Τὴν ἐν στίχ. 4 ἔκφρασιν «διότι εἶναι ὁ Ἐκλεκτός... κατὰ τὴν εὐδοκίαν Αὐτοῦ» πρβλ. πρὸς Ἐφ. 1,9 «...κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ...».

Κεφ. 51. Τὸν στίχ. 1 πρβλ. πρὸς Ἀποκ. 20,13 «...ὁ θάνατος καὶ ὁ Ἄδης ἔδωκαν τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐν αὐτοῖς...». Τὴν ἐν στίχ. 2 φράσιν «...διότι ἐπλησίασεν ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας αὐτῶν» πρβλ. Λουκ. 21,8 «διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν».

Κεφ. 54. Ὁ ἐν στίχ. 4 ἄγγελος τῆς εἰρήνης, πού συνοδεύει τὸν Ἐνώχ, ἀπαντᾷται συχνάκις ἐν ταῖς Διαθήκαις τῶν XII Πατριαρχῶν. Βλ. ἰδίᾳ σημείωσιν ἐν Διαθ. Δάν 6,6. Ὁ σ. ἐκ τῆς κοιλάδος, ὅπου ἐτοιμάζονται οἱ κολασμοὶ διὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἰσχυροὺς ἔρχεται εἰς τὴν γέενναν, ὅπου ρίπτονται οἱ πεπτωκότες ἄγγελοι καὶ οἱ βασιλεῖς. Πεπτωκότες ἄγγελοι καὶ βασιλεῖς, ἢ ἄνθρωποι ἐν τῇ κρίσει μνημονεύονται ὁμοῦ καὶ ἐν Ἦσ. 24,21·22 καὶ Ματθ. 25,41—Ἐν στίχ. 6 ἡ ἐνοχὴ τῶν Ἐγγρηγῶρων συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὑπετάγησαν εἰς τὸν Σατανᾶν. Οὗτος, κατὰ τὸν στίχ. 2, πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ἀζαζέλ, ἡ δὲ μνημονευομένη κρίσις πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐν κεφ. 10-15.—Τὴν ἔκφρασιν «...καὶ παρεπλάνησαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς» πρβλ. Ἀποκ. 13,14 «...καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς».

Κεφ. 58. Τὴν ἐν στίχ. 5 ἔκφρασιν «τὸ σκότος παρῆλθεν» πρβλ. Α' Ἰωάν. 2,8 «ἡ σκοτία παρῆλθεν».

Κεφ. 61. Τὰ ἐν στίχ. 3-5 μέτρα καὶ σχοινία συμβολίζουν τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων, ζώντων καὶ κεκοιμημένων, μετὰ τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων. Πρβλ. τὴν μέτρησιν τοῦ Ναοῦ ἐν Ἀποκ. 11,1, καὶ τῆς Ἁγίας Πόλεως ἐν 21,15-17. Τοὺς ἐν στίχ. 10 μνημονευομένους «ἀγγέλους τῆς δυνάμεως», «τῶν κυριοτήτων», καὶ τὰς λοιπὰς «δυνάμεις» πρβλ. πρὸς Β' Θεσ. 1,7 («μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ») Ρωμ. 8,38 «...οὔτε ἀρχαὶ οὔτε ἄγγελοι... οὔτε δυνάμεις» καθὼς καὶ Ἐφ. 1,2· Κολοσ. 1,16.—Ἐκ τῶν ἀρχαγγελικῶν δυνάμεων (πρβλ. 14, 11·18·20,7·71,7) τὰ Χερουβίμ εἶναι τὰ μυστηριώδη ἐκεῖνα πνευματικὰ ὄντα, τὰ ὅποια ἀποκαλύπτουν ἢ ἀποκρύπτουν τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ. Τὰ Σεραφίμ, τὰ ὅποια ἐν τῇ Π.Δ. δὲν ἀναφέρονται ὁμοῦ μετὰ τῶν Χερουβίμ, ὑπηρετοῦν ὡς πνεύματα πρὸ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Τὰ Ὀφανεῖμ (=Τροχοὶ) κατὰγονται ἐκ τοῦ Ἰεζεκ. 1,15, κατατάσσονται δὲ καὶ ἐν τῷ Ταλμούδ, ὁμοῦ μετὰ τῶν προηγουμένων τάξεων.

Κεφ. 62. Τὰς ἐν στίχ. 4-5 ἐκφράσεις: «τότε ὠδίνεις θὰ ἔλθουν ἐπ' αὐτούς, ὅπως εἰς τὴν ὠδίνουσαν γυναῖκα» «...καὶ θὰ τρομοκρατηθοῦν ...καὶ πόνος... ὅταν ἴδουν ἐκεῖνον τὸν Ὑ.Α. καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης του» πρβλ. πρὸς Α' Θεσ. 5,3 «...ὡσπερ ἡ ὠδὴν τῇ γαστρὶ ἔχουσα» καὶ Ἀποκ. 6,15-16 «καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ μεγιστάνες καὶ οἱ... ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου». Ἐπίσης πρβλ. Ματθ. 19,28 «ὅταν καθήσῃ ὁ Ὑ. τοῦ Α. ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθήσεσθε καὶ αὐτοὶ ἐπὶ δώδεκα θρόνους...».—Τὰ ἐν στίχ. 14 περὶ τρώγειν, κοιμᾶσθαι καὶ ἐγείρεσθαι μετὰ τοῦ Ὑ. τοῦ Α. πρβλ. Ἀποκ. 3,20 «...εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ».

Κεφ. 69. Εἰς τὰ περὶ ἀρρήτου ὀνόματος καὶ ὄρκου δέχεται καὶ ὁ Kautzsch ὡς πιθανὴν τὴν ἐκ τῆς ἀριθμομαγείας ἐξήγησιν καὶ παραπέμπει εἰς τοὺς Βαβυλωνιακοὺς «πίνακας τῆς τύχης»—ἐν εἶδος φυλακτηρίων, τὰ ὅποια ἐξησφάλιζον εἰς τὸν φέροντα τὴν ἐπὶ τοῦ κόσμου κυριαρχίαν.—Τὴν ἔξαρσιν τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ὡς κατόχου καὶ φύλακος ἐνταῦθα τοῦ ἀρρήτου ὀνόματος τοῦ «ὄρκου», εὐρίσκομεν μὲ διάφορον αἰτιολογικὸν εἰς ἅπαντα τὰ ἀπόκρυφα κείμενα. Βλ. π.χ. Πόλεμος... XVII, 6 ἐξ. «...καὶ θὰ ἀποστελεῖ βοήθειαν αἰώνιον εἰς τὸν κληρὸν τῆς ἀπολυτρώσεώς του διὰ τῆς δυνάμεως Ἀγγέλου. Αὐτὸς (ὁ Θεὸς) ἐδόξασε τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μιχαήλ δι' αἰώνιου φωτὸς διὰ νὰ φωτίσῃ ἐν χαρᾷ [τὸν οἶκον] τοῦ Ἰσραήλ. Εἰρήνην καὶ εὐλογίαν εἰς τὸν κληρὸν τοῦ Θεοῦ (θὰ φέρῃ) ὥστε νὰ ἀνυψώσῃ μεταξὺ τῶν ἀγγέλων τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μιχαήλ καὶ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἰσραήλ ἐπὶ πάσης σαρκός...». Πρὸς τὰ ἐν στίχ. 22 «πνεύματα τῶν ὑδάτων καὶ τῶν ἀνέμων καὶ ὄλων τῶν ζεφύρων...» πρβλ. Ἀποκ. 7,1 «...ἀγγέλου κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους».—Οἱ στίχ. 26-29 ἀποτελοῦν τὸ τέλος τῆς τρίτης Παραβολῆς, πιθανῶς δὲ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθοῦν τὰ κεφ. 63 ἢ 64, ἢ ἕως τὸ 48,7α. Διὰ τὴν ἐν

στίχ. 26 ἀποκάλυψιν τοῦ δνόματος τοῦ Ὑ. τοῦ Α. πρβλ. Ἄποκ. 2,17 «...καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰμὴ ὁ λαμβάνων» 3,12 «...ὁ νικῶν... καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ μου τῆς καινῆς Ἱερουσαλήμ... καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ καινόν». Ἡ τοιαύτη ἀποκάλυψις τοῦ δνόματος τοῦ Ὑ. τοῦ Α. ἐν ταῖς Παραβολαῖς σημαίνει κατ' οὐσίαν φανέρωσιν πρὸ τῶν καταπλήκτων ὀμμάτων τῶν βασιλέων, ἰσχυρῶν καὶ ἀμαρτωλῶν κ.τ.λ., ὅτι ὁ παντοδύναμος κριτὴς τῶν εἶναι ἢ κοινότης τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων, τὴν ὁποίαν περιεφρόνησαν καὶ κατεπάτησαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα. — Ὁ στίχ. 27 «Ὁ Ὑ. τοῦ Α. ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης του καὶ πᾶσα ἡ κρίσις παρεδόθη εἰς αὐτόν» (ὅχι «εἰς αὐτούς» ὡς ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους ἔχει ἐν τῷ κειμένῳ) ἐνθυμίζει τὸ χωρίον Ἰωάν. 5,22 «...ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν παρέδωκεν τῷ Ἰῶῳ».

Κεφ. 70-71. Ἀμφότερα τὰ κεφ. ἄρχονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὁ Charles ὀρθῶς διαπιστώνει ὅτι τὰ κεφ. 70-71 ἀνήκουν εἰς τὰς Παραβολάς, δὲν εἶναι ὅμως ὀρθὴ ἡ ἄποψις του ὅτι τὸ κεφ. 71 ἀποτελεῖται ἐκ δύο κεχωρισμένων ὁραμάτων (α. 1-4 β. 5-17) καὶ ὅτι προηγείται τοῦ κεφ. 70, τὸ ὁποῖον πράγματι διηγεῖται τὴν ἀνύψωσιν τοῦ «δνόματος» τοῦ Ἐνώχ εἰς ἐκείνον τὸν Ὑ. τοῦ Α. καὶ εἰς τὸν Κύριον τῶν Πνευμάτων, καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ «δνόματος» του (δηλ. τοῦ προσώπου του ἐκ τοῦ μέσου τῶν ἀνθρώπων). Νομίζομεν ὅτι ὁ Charles παραγνωρίζει τὸν σκοπὸν τοῦ κεφ. 71, τὸ ὁποῖον καθ' ἡμᾶς κλείει πράγματι τὸ βιβλίον τῶν παραβολῶν ἐπισημαίνον ὅτι πάντες ὅσοι μιμηθοῦν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἐνώχ θὰ ἔχουν τὴν ἴδιαν μετ' αὐτὸν τύχην. Τὰ δύο δῆθεν ὁράματα περὶ ὧν ὀμιλεῖ ὁ Charles εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι ἓν: ὁ Ἐνώχ ἐκ τοῦ τόπου τῶν προπατόρων καὶ δικαίων εἰς ὃν μετέστη (πρβλ. Ἐβρ. 11,5) ἀνέρχεται κατὰ τὸ πνεῦμα εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ὁ Μιχαὴλ τὸν συνοδεύει καὶ δεικνύει εἰς αὐτὸν «βλα τὰ μυστικά τῆς εὐσπαγγελίας καὶ τῆς δικαιοσύνης» καὶ «τὰ μυστικά τῶν ἄκρων τῶν οὐρανῶν». Μετὰ ταῦτα ἀνύψωσεν ὁ Μιχαὴλ τὸ «πνεῦμα» τοῦ Ἐνώχ μέχρι «τοῦ οὐρανοῦ τῶν οὐρανῶν», ἐκεῖ δὲ θεᾶται οὗτος τὸν ἴδιον τὸν Θεόν. Ὁ Ἐνώχ ρίπτει κατὰ γῆς τὸ πρόσωπον καὶ προσεύχεται. Οἱ λόγοι τῆς δοξολογίας του εὐαρεστοῦν τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ὁ Μιχαὴλ, ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ πάντοτε τὸν πλησιάζει καὶ τὸν προσφωνεῖ: «Σὺ εἶσαι ὁ Ὑ. τοῦ Α., ὁ γεννηθεὶς διὰ δικαιοσύνην· δικαιοσύνη κατοικεῖ ἐπὶ σέ καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν δὲν σέ ἐγκαταλείπει». Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὸ κείμενον τοῦτο ὁ Ἐνώχ προσφωνεῖται ὡς Ὑ. τοῦ Α. Ὅθεν ἐγεννήθη εἰς πολλοὺς τὸ ἐρώτημα μήπως ἐν ὅλῳ τῷ βιβλίῳ τῶν Παραβολῶν δὲν εἶναι ἄλλος τις ὁ Ὑ. τοῦ Α. εἰμὴ ὁ Ἐνώχ. Κατὰ τὸν Ludin Jansen π.χ., ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ ὡς ἀφήγησιν περὶ τῆς τύχης τοῦ ἥρωος τούτου, ἀσφαλῶς ὁ Ἐνώχ εἶναι ὁ Ὑ. τοῦ Α. Καὶ δι' ἄλλους ἐρευνητάς, οἰαιδήποτε παραστάσεις ἐκ τοῦ Παρισμοῦ καὶ ἂν κρύπτωνται ὀπισθεν τῶν εἰκόνων καὶ ὄρων τοῦ βιβλίου, ὁ Ἐνώχ εἶναι ὁ Ὑ. τοῦ Α. Μετὰ παραλλαγῶν ὡς πρὸς τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ ἐκ τοῦ Παρισμοῦ ὑπόβαθρον ἐξηγοῦν τὸ κείμενον ὁ E. Sjöberg καὶ ὁ R. Otto εἰς τὰς εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτας των. Διὰ τὰς ἀποπείρας ἄλλης ἐξηγήσεως βλ. παρὰ Charles καὶ τῇ ἡμετέρᾳ μελέτῃ Ἐνώχ..., σελ. 97-101. Ἐν ὀλίγοις πιστεύομεν ὅτι θὰ ἠδύνατό τις εἰς τὸ θέμα τοῦτο νὰ δεχθῆται ἐξῆς: (1) Ἐφ' ὅσον δὲν ἐπενεχθῆ ὀιαδήποτε μεταβολὴ εἰς τὸ κείμενον, ὁ Ἐνώχ καὶ ὅχι ἄλλος τις προσφωνεῖται ὡς Ὑ. τοῦ Α. Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ τοῦ Ἐνώχ ὡς Ὑ. τοῦ Α. ἐν ταῖς Παραβολαῖς εἰς τὸ σύνολόν των. Δὲν ἔχει δηλ. τὸ βιβλίον χαρακτῆρα πνευματοκρατικὸν καὶ ἀτομοκρατικὸν μετὴν φιλοσοφικῆν ἔννοιαν καὶ δὴ μετὴν ἔννοιαν τοῦ Παρισμοῦ. Πανταχοῦ εἶναι παρούσα καὶ προσδιορίζει τὴν ἔννοιαν τῶν πάντων ἢ συγκεκριμένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ κητάστασις. Ἡ κοινότης τῶν δικαίων, ἡ δικαιοκρομένη ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ ἰσχυρῶν, καὶ ταλαιπωρουμένη ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν, ἀποτελεῖ τὸ οὐσιαστικὸν ὑπόβαθρον τοῦ βιβλίου. Ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ διὰ τὴν δικαιοσύνην ταύτην ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ἀγωνιζομένη καὶ σκληρῶς δοκιμαζομένη κοινότης τῶν δικαίων ἀποτελεῖ τὸ ὑπόβαθρον τοῦ ἔργου. Ἡ ἔννοια τοῦ κεφ. 71 εἶναι ὅτι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ἐνώχ

θὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν τύχην, δηλ. τῆς εἰρήνης (Shalom) τοῦ μέλλοντος αἰῶνος μετὰ τῶν λοιπῶν δικαίων καὶ προπατόρων καὶ μετὰ τοῦ Ἐνώχ. Κανονικῶς τὰ ἐν κεφ. 71 ἔπονται τῆς ἐν κεφ. 70 μεταστάσεως τοῦ Ἐνώχ, ἀφοῦ ἡ μετάστασις αὕτη προβάλλει τὴν «δικαιοσύνην» τοῦ Ἐνώχ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην κοινότητα τῶν δικαίων ὡς παράδειγμα ἀνταποδόσεως καὶ ἀμοιβῆς. Ὁ Ἐνώχ εἶναι ὁ προφήτης καὶ ὑποφήτης τῶν δικαίων, ἀπὸ ὀρισμένων δὲ ἀπόψεων καὶ τὸ πρότυπὸν των. Πάλιν δηλ. καὶ ἐδῶ ἔχομεν ἐν εἶδος «συλλογικῆς προσωπικότητος» (corporate personality). (2) Καὶ εἰς ἄλλας προσωπικότητας ὡς ὁ Ἐσδρας καὶ ὁ Βαρούχ ἀποδίδονται ἰδιότητες οἷαι καὶ εἰς τὸν Ἐνώχ (4 Ἐσδρ. 14,6· 49· Βαρούχ 13,3·25,1· κεφ. 32· 34,1·76,2). Δύναται δηλ. νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἑνὸς «τύπου», τὸν ὁποῖον χρησιμοποιοῦν γενικώτερον οἱ ἀποκαλυπτικοὶ συγγραφεῖς. (3) Οὐχὶ μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Παραβολῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα τμήματα τοῦ ἔργου γίνεται λόγος, καὶ μάλιστα εἰς τὰ τμήματα ταῦτα ἐκτενῆς λόγος περὶ τοῦ Μεσσία. Δὲν δυνάμεθα ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀποφύγωμεν τὸν συσχετισμὸν Μεσσία—Υ. τοῦ Α.—Ἐνώχ—λαοῦ τῶν δικαίων. Ὑπάρχει δηλ. εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἔρου Υ. τοῦ Α. μία ρευστότης. Σημαίνει: τὸν λαὸν τῶν ἁγίων τοῦ Ἰψίστου, οἱ ὅποιοι ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις θὰ δικάσουν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἰσχυροὺς, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Δανιήλ, κεφ. 7. Σημαίνει τὸν Μεσσίαν ὡς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ τῶν δικαίων. Σημαίνει ἐπίσης τὸν Ἐνώχ ὡς τύπον καὶ πρότυπον τῶν δικαίων.

Κεφ. 72-82. Τὸ Βιβλίον τῶν οὐρανίων φωστῆρων.

Θὰ περιορισθῶμεν καὶ ἐδῶ εἰς τὰς πλέον γενικὰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὸ κύριον ἐρώτημα περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς λειτουργίας τῶν κεφ. τούτων ἐν τῇ οικονομίᾳ τοῦ Βιβλίου τοῦ Ἐνώχ ἐν τῷ συνόλῳ. Ἡ κλεις τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸ ἐρώτημα δίδεται ἐν κεφ. 81 ἐξ. Τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης. Τρία νομίζομεν ὅτι εἶναι βασικῶς τὰ leitmotifs τοῦ ἀστρονομικοῦ τμήματος τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ:

1) Εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θεολογίας ἐξαίρεται ἡ προσωπικότης τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης ὡς κατέχοντος τὸ μυστικὸν τῆς ἀληθοῦς ἐρμηνείας τοῦ Νόμου. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐσχατολογικὸν του χάρισμα, ἡ ἐσχατολογικὴ του, θὰ ἐλεγέ τις, ἀποστολή. Εἰς τὴν περιπτῶσιν ἑμῶς τοῦ Ἐνώχ ὅ,τι ἐξαίρεται, προφανῶς ἔναντι τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης καὶ γνώσεως, εἶναι ἡ ἰουδαϊκὴ γνῶσις τῆς φύσεως ἡ ἀναποσπαστῶς πάντοτε συνδεδεμένη μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς νοήματος καὶ τέλους τῆς ἱστορίας. Ὁ Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης εἶναι ἀληθὴς ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν καὶ προφήτης, ἐνῶ ὁ Ἐνώχ εἶναι ἐπιστήμων τῆς φύσεως, σοφὸς δηλ., καὶ προφήτης τοῦ μέλλοντος. Ὡς τὸ *raison d' être* δηλ. ἑνὸς τοιούτου τμήματος δεόν νὰ θεωρηθῇ κατ' ἀρχὴν ἡ ἀληθὴς γνῶσις τοῦ Ἰουδαίου περὶ τῆς φύσεως ἔναντι τῆς θεοποιήσεως ταύτην εἰδωλολατρικῆς ἐπιστήμης τῶν ἐθνῶν. Τοῦτο διατυπώνει ὁ σ. σαφέστατα ἐν 80,7-8. «Ὀλόκληρος ἡ τάξις τῶν ἀστέρων θὰ ἀποκρυβῇ ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ αἱ σκέψεις ἐκείνων ἐπὶ τῆς γῆς θὰ πλανηθῶν ἐξ αἰτίας αὐτῶν θὰ ἀποστατήσουν ἐξ ὅλων τῶν ὁδῶν αὐτῶν, θὰ πλανηθῶν καὶ θὰ ἐκλάβουν αὐτὰ τὰ θεοῦ. Τὰ κακὰ θὰ πολλαπλασιασθῶν ἐπ' αὐτοὺς καὶ συμφοραὶ θὰ ἔλθουν ἐπ' αὐτοὺς, ὥστε νὰ ἀφανίσουν ὅλους». Κατὰ τὸν Ἐνώχ ὑπάρχουν δώδεκα οὐράνια πύλαι ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὰ 12 (βαβυλωνιακὰ) σημεῖα τοῦ ζωδιακοῦ, ἐξ ὧν 6 πρὸς Α., δι' ὧν ὁ ἥλιος ἀνατέλλει, καὶ 6 πρὸς Δ., εἰς ἃς ὁ ἥλιος δύει. Ἐκ τῶν πυλῶν τούτων ὁ ἥλιος διέρχεται καὶ κατέρχεται κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς μηνὸς καὶ μάλιστα δις τοῦ ἔτους: ἀπὸ τῆς τετάρτης μέχρι τῆς ἕκτης πύλης (Μάρτιος ἕως Μάιος) καὶ ἀπὸ τῆς ἕκτης μέχρι τῆς τετάρτης (Ἰούνιος ἕως Αὐγούστος), ἥτοι ἀπὸ τὸν χρόνον τῆς ἀνοιξέως μέχρις ἐκείνου τοῦ φθινοπώρου, καθ' ὃν ἡμέρα καὶ νύκτα εἶναι ἴσαι, καὶ ἀπὸ τῆς τρίτης πύλης μέχρι τῆς πρώτης (Σεπτ. ἕως Νοέμβριος) καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἕως τῆς τρίτης (Δεκ. ἕως Φεβρ.) ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου μέχρι τῆς ἀνοιξέως. Ὅταν ὁ ἥλιος διαγράφῃ ἡμικύκλιον, ἔχομεν ἰσότητα ἡμέρας καὶ νυκτός. Ὅταν ἕμως διαγράφῃ μεγαλύτερα ἢ μικρότερα τόξα, τότε ἔχομεν ἀξομειώσεις τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτός. Τὰ 18 μέρη ἐν 72,10 ἐξ. ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν 6 πυλώνων. Καθὼς δηλ. ὁ ἥλιος διέρχεται διὰ τῶν πυλώνων

4-5-6-3-2 καὶ 1, ἡ ἡμέρα προσθίεται εἰς ἑαυτὴν ἐν μέρος, συνολικῶς δὲ ἔξ ἑξ μέρη. Ἡ μακροτέρα ἡμέρα (ἐν τῷ 6 πυλῶνι) ἀποτελεῖται ἐκ 12 μερῶν (6+6), ἡ δὲ μικροτέρα νύξ ἔξ 6 μερῶν. Ἄν καὶ γνωρίζῃ ὅτι τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἀποτελεῖται ἐκ 365 $\frac{1}{4}$ ἡμερῶν, τὸ ὑπολογίζει εἰς 364 ἡμέρας δηλ. εἰς 52 σαββατιαίας ἡμέρας! Τοιοῦτοτρόπως ὑπολογίζει 8 μῆνας τῶν 30 ἡμερῶν καὶ τέσσαρας τῶν 31 ἡμερῶν, τῶν τεσσάρων τούτων ἐπὶ πλέον ἡμερῶν ὀφειλομένων εἰς «τὰ σημεῖα» τοῦ ἡλίου δηλ. εἰς τὰς ἰσημερίας. Ὁ Charles σημειώνει ὅτι ἡ τοιαύτη εἰς 18 μέρη διαιρέσις τοῦ 24ώρου ἀρμόζει εἰς τὴν βόρειον Ἀσίαν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους τῶν 49^ο.

Τὸν σεληνιακὸν μῆνα, ἔξ ἄλλου, ὑπολογίζει ὁ σ. εἰς 30 καὶ 29 ἡμέρας, ἢ ἐναλλακτικῶς, καὶ διαιρεῖ εἰς δύο μέρη· κατὰ τὸ πρῶτον ἡ σελήνη μεγαλῶνει ἀπὸ τῆς νέας σελήνης μέχρι τῆς πανσελήνου εἰς 14 ἡμέρας, ὅταν ὁ μῆν εἶναι τῶν 29 ἡμερῶν, καὶ εἰς 15 ἡμέρας, ὅταν ὁ μῆν εἶναι τῶν 30 ἡμερῶν. Κατὰ τὸ δεύτερον μέρος ἡ σελήνη πάντοτε ἐλαττοῦται εἰς 15 ἡμέρας. Καὶ ἡ σελήνη διαιρεῖται εἰς 14 μέρη, καὶ κάθε ἡμισέληνος εἰς 7 μέρη. Τὸ γιόμισμα τοῦ φεγγαροῦ ὀφείλεται εἰς τὸ διαδοχικὸν ἄναμμα ἐκάστου ἐκ τῶν 14 μερῶν. Καθὼς σημειοῖ ὁ Charles, ἐν 74,5·6 ἡ περίοδος ἀπὸ νέας σελήνης μέχρι πανσελήνου ὑπολογίζεται εἰς 14 ἡμέρας, ἐνῶ ἐν στίχ. 7 εἰς 15 ἡμέρας.

2) Ἡ διπλῆ ἰδιότης τοῦ Ἐνώχ ὡς ἐπιστήμονος καὶ «προφήτου» τῶν δικαίων ἀπαίτει, ὥστε ἐκάστη ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τούτων νὰ μὴ εἶναι νοητὴ ἄνευ τῆς ἑτέρας. Ἀπλῆ γνώσις ἄνευ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ εἶναι διὰ τὸν Ιουδαῖον σατανικὴ γνώσις. Ἐξ ἄλλου ἡ διὰ τῆς τοιαύτης ἐπιστήμης μύησις εἰς τὴν τάξιν τῆς φύσεως ὀδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ κυριαρχεῖ ὁ Θεός, ὅπως καὶ ἐν τῇ φύσει. Εἰς τοὺς ἀμφιβάλλοντας νῦν, τοῦτο θέλει ἀποδειχθῆ κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς. Ὁ νόμος τῆς θείας δικαιοσύνης θὰ ἰσχύσῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς οἱ λοιποὶ νόμοι τοῦ Θεοῦ ἰσχύουν ἐν τῇ φύσει. Οἱ ἀπλοϊκώτεροι ἀναγνώσται τοῦ ἔργου ὀδηγοῦνται κατὰ τρόπον ἀπλοῦν εἰς τὸν συλλογισμόν, καθ' ὃν, ἀφοῦ ὁ Ἐνώχ γνωρίζει τόσοσιν πολλὰ διὰ τὴν φύσιν, ἀσφαλῶς γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν καὶ περὶ τῆς ἱστορίας.

3) Ὁ σ. ἔχει καὶ ἕνα ἐπὶ μέρους λόγον διὰ νὰ ἀσχολῆται μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην. Πρόκειται περὶ τῆς ἀστρονομικῆς, τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ δηλ. ὑποστηρίξεως τοῦ ἡλιακοῦ ἡμερολογίου, τὸ ὅποιον ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς κοινότητος τῶν δικαίων, ἐναντι τοῦ σεληνιακοῦ, τὸ ὅποιον ἰσχύει διὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοινότητος. Τὸ θέμα τοῦτο τοῦ ἡμερολογίου εἶδομεν ὅτι ἀπασχολεῖ καὶ τὸν συγγραφέα τῶν Ἰωβηλαίων δι' ὅλου τοῦ ἔργου του. Τὰ κείμενα αὐτὰ προέρχονται ἐκ τῶν αὐτῶν κύκλων, ἔξ ἐπόψεως τοῦ ἡμερολογίου, ἔξ ὧν καὶ τὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης (Ἐγγ. Πειθ. I,14-15· X,1 ἔξ. Δαμάσκ. Κωδ. III,14 ἔξ. X,15 ἔξ. XVI,2-4· Ὑμνοι VIII,21 ἔξ. Πόλεμος 2,1 ἔξ. X,15 ἔξ. XVI,13 ἔξ.). Ἐν τῷ σχολιασμῷ τοῦ βιβλίου τῶν Ἰωβηλαίων διευκρινίσθη ποία ἦτο ἡ σημασία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν διαφόρων ἑορτῶν καὶ μάλιστα τοῦ Σαββάτου ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν Ἰουδαίων κατὰ τὸν ἀκριβῆ αὐτῶν χρόνον. Ἡ ἀποδοχὴ σχετικότητος τινος εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἑορτῶν ἐσήμαινε διὰ τοὺς εὐσεβεῖς τοῦτοσιν ἀποδοχῆν σχετικοκρατίας εἰς τὴν καθόλου φυσικὴν καὶ ἠθικὴν νομοτέλειαν. Ἡ φύσις διὰ τὸν Ἰουδαῖον, ὡς καὶ προηγουμένως ἐσημειώθη, συνηγορεῖ καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, ἡ δικαιοσύνη δὲ αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται καὶ ἐξαγγέλλεται εἰς τὸ τελεουργικόν. Ἡ τοιαύτη σύνδεσις φύσεως καὶ ἱστορίας καθίστα διὰ τοὺς Ιουδαίους ἐκεῖνοσιν εὐσεβεῖς ἀναπόφευκτον τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἑορτῶν. Διὰ τοὺς ἀπλοϊκωτέρους μάλιστα ἀναγνώστας τοῦ βιβλίου ἡ γνώσις καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ Ἐνώχ ἐγγυᾶται διὰ τὴν ὀρθότητα τοῦ ἡλιακοῦ ἡμερολογίου.

Τὰ κεφ. 81-82, ὡς ἐν ἀρχῇ ὑπέδειχθη, ἐκφράζουν τοὺς κυρίους στόχους τοῦ σ. ἐν τῷ ἀστρονομικῷ τμήματι. Τὰ περὶ οὐρανίων πλακῶν ἐν κεφ. 81 παρουσιάζουν τὴν ἀσφάλειαν καὶ βεβαιότητα τῶν περὶ ἐσχάτων τῶν δικαίων «Παραβολῶν» τοῦ Ἐνώχ. Ἐν στίχ. 6 ἔχομεν μίαν ἄλλην ἐκδοσιν τῆς περὶ μεταστάσεως τοῦ Ἐνώχ παραδόσεως. Ἐν ἔτος πρὸ αὐτῆς

οὔτος θὰ καταστῆ ὁ κήρυξ τῆς «δικαιοσύνης», ὡς ἀνέγνωσε ταύτην ἐπὶ τῶν οὐρανίων πλακῶν, περὶ ὧν τόσος λόγος γίνεται εἰς τὰ Ἰωβηλαῖα. Περαιτέρω, ἐν κεφ. 82, ἐπὶ τῶν αὐτῶν πλακῶν στηριζόμενος, προσφέρει ἐν συντομίᾳ τὴν σοφίαν του περὶ τοῦ ὀρθοῦ ἡλιακοῦ ἡμερολογίου τῶν 364 ἡμερῶν. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς φύσεως ἐποπτεύουν αὐστηρῶς οἱ «ἄρχοντες», ἀγγελικαὶ δηλ. δυνάμεις καὶ ἐξοχότητες. Πιεζόμενος ὁ Ἰουδαῖος εὐσεβῆς ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν φιλοσοφικὴν ἀντίληψιν περὶ ἐνθέου σύμπαντος ἀναπτύσσει τὴν μονοθεϊαν τῆς Π. Διαθήκης ἀποδεχόμενος τὴν σύνδεσιν τῆς φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων δι' ἐποπτῶν ἀγγέλων, ὅπως ὁ Φίλων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τελῶν τῆς Στωᾶς συνέδεσε Θεὸν καὶ φύσιν διὰ τοῦ Λόγου ἢ τῶν Λόγων. Τοιοῦτοτρόπως, ἔναντι τῆς ἀνατολικῆς καὶ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τονίζει τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ τῆς Π.Δ. ἀφ' ἑνός, παραδέχεται δὲ ἀφ' ἑτέρου τὴν διὰ Πνευμάτων ἢ ἀγγέλων, δηλ. τὴν ἔμμεσον, μετὰ τῆς φύσεως σχέσιν τοῦ Θεοῦ.

Κεφ. 83-90. Δ ὁ ὁ Ἐν ὕπνι α περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου.

Ἐν τῷ πρώτῳ ἐνυπνίῳ ἀξιοσημεῖωται τυγχάνουσι αἱ ἰδέαι περὶ «καταλείμματος» ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τὸν Κατακλυσμὸν (83,8), καθὼς καὶ τὰ περὶ δικαιοσύνης τοῦ Νῶε χάρις εἰς τὰς προσευχὰς τοῦ Ἐνώχ (84,5-6).

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἐνυπνίῳ, κατὰ τρόπον μᾶλλον πεζόν, ποὺ προδίδει ἀπομίμησιν διὰ τῶν εἰκόνων περὶ ταύρων καὶ βοῶν μαύρων ἢ λευκῶν, καθὼς καὶ ἄλλων ζώων καὶ δὴ προβάτων, ὁ σ. σκιαγραφεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου μέχρι τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν ζώων ἐν τῷ εἰκονισμῷ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τῆς Π.Δ. σχετίζεται μὲ τὴν ἀποψιν τοῦ σ. περὶ καταπτώσεως τῶν προπατόρων εἰς δυνάμιν καὶ πίστιν. Ἡ ἠθικὴ κατὰπτωσις συνεπιφέρει τὴν φυσικὴν ἢ σωματικὴν. Ὀλόκληρος ἡ ἀφήγησις τοῦ σ. στηρίζεται εἰς τὸ vaticinium ex eventu. Ἀφοῦ ὅσα ὁ προπάτωρ Ἐνώχ εἶδεν ἐν ἐνυπνίῳ ἀπεδείχθησαν ἀληθῆ μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ βιβλίου, τὸ αὐτὸ θὰ συμβῆ καὶ διὰ τὰς προρρήσεις καὶ προφητικὰς περιγραφὰς περὶ τοῦ μέλλοντος. — Ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους παρατηρητέα τὰ ἐξῆς: Ἡ πρὸ τοῦ γάμου τοῦ Ἐνώχ ἐν ἐνυπνίῳ συμβολικῆ ὑπ' αὐτοῦ θέα τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου ἐν 85,3 δὲν ὑπαινίσσεται τι τὸ ἀσκητικόν, ἀφοῦ, μετὰ τὸν γάμον του, ὁ Ἐνώχ μετέστη σωματικῶς εἰς τὸν τόπον τῶν δικαίων.— Ἐν 86,1 «...καὶ ἰδοὺ ἀστήρ ἔπεσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ...» πρβλ. πρὸς Ἀποκ. 9,1 «...καὶ εἶδον ἄστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότα εἰς τὴν γῆν». Τὰ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν «κρυφῶν μελῶν» τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων ἐν 86,3 καὶ 90,21 μυκητρίζουν πᾶσαν περὶ διαρχίας ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐνώχ ὑπόνοιαν. — Ἐν 89,1 ὁ Νῶε κατασκευάζει δι' ἑαυτὸν τὴν κιβωτὸν, ἐνῶ ἀλλαχοῦ 67,2 αὕτη κατασκευάζεται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων.— Ἐν 89,22 ἡ παράστασις τοῦ Μωϋσέως ὡς Κυρίου τῶν προβάτων, ὡς ἀρχηγοῦ των μὲ πρόσωπον λάμπον, ἔνδοξον καὶ φοβερόν εἰς τὴν θεάν, ἔχει ἐνδιαφέρον τυπολογικὸν διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ ὡς ποιμένος τῶν προβάτων ἐν Ἰωάν. 10,11 ἐξ. — Τὰ ἐν 89,51 ἐξ. περὶ ἀποστολῆς τῶν προφητῶν εἰς τὰ δύο Βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, τὰ περὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐγκαταλείψεως τοῦ οἴκου των καὶ τοῦ πύργου αὐτοῦ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς χεῖρας τῶν λεόντων (στίχ. 56 καὶ 66) πρβλ. πρὸς Ψευδοβαρναβαν 16,4 «λέγει γὰρ ἡ γραφὴ καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καὶ παραδώσει Κύριος τὰ πρόβατα τῆς νομῆς καὶ τὴν μάνδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν εἰς καταφθοράν». — Ἐν 89,59 ἐξ. ἔχομεν τὰ περὶ κηδεμονίας τῶν προβάτων ὑπὸ 70 ποιμένων. Δὲν εἶναι σαφὲς περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται. Μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐν Παλαιστίνῃ κυριαρχίας 35 Ποιμένες ἐποίμαναν τὰ πρόβατα. Ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς Μακκαβαϊκῆς ἐξεγέρσεως ἐποίμαναν ἕτεροι 28 Ποιμένες. Ἀλλ' οἱ ὑπολειπόμενοι 12 ἔκαμαν πολὺ μεγαλυτέραν καταστροφὴν ἢ ὅλοι ὁμοῦ οἱ προηγούμενοι Ποιμένες (90,17). Οἱ 70 οὗτοι Ποιμένες καταδικάζονται μετὰ τῶν «ἀστέρων» εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ πυρός! Διάφοροι ἐρμηνεῖαι ἔχουν δοθῆ περὶ τῶν Ποιμένων τούτων: Ὁ Charles πιστεύει ὅτι οὗτοι εἶναι εἰδωλολάτραι βασιλεῖς, ἢ καλύτερον τὰ οὐράνια ἀντίτυπά των, δηλ. οἱ ἀποδυναμωμένοι εἰδωλολατρικοὶ θεοὶ (Ψαλμ. 58 καὶ 82). Ὁ ἄριθμός των ἀποτελεῖ ἐπέκτασιν τῆς ἔννοιας τῶν 70 ἐτῶν τοῦ Ἰερεμίου καὶ τῶν 70 ἑβδομάδων

τοῦ Δανιήλ. Ἐπίσης ὁ Peter (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 34· 38) δέχεται ὅτι πρόκειται περὶ midrash εἰς τὸ χωρίον Ἰερ. 25, 11-13. Εἰς τὰ 70 ἔτη τῆς θλίψεως καὶ τῆς ταπεινώσεως, ἅτινα θὰ προηγηθοῦν τῆς βασιλείας τοῦ Κυρίου, ὁ σ. τῆς Ἀποκαλύψεως τῶν Ἑβδομάδων, ἐν 93,1-10 διακρίνει τὰς 70 δυναστείας τῶν ξένων κυριάρχων. Ἄλλοι τέλος ὡς ὁ Volz (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 287) δέχονται τοὺς Ποιμένας ὡς δαίμονας ἀρχηγούς καὶ ἀντιπροσώπους τῶν 70 ἔθνων ποὺ περιβάλλουν τὸν Ἰσραήλ, ὅπως ἀκριβῶς ἐν Δανιήλ 10 ὁ Μιχαήλ ἐμφανίζεται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ νόημα τῆς εἰκόνας εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅταν ὁ Ἰσραήλ ἔχασε τὴν πολιτικὴν του αὐτονομίαν, ὑπήχθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν εἰδωλολατρῶν κυριάρχων καὶ τῶν Θεῶν μετὰ τὴν ἔννοιαν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Kautzsch, «cujus regio eius religio». Ὁ μονοθεϊσμός τοῦ σ. ἐκφράζεται ἐν τῷ ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ τῶν ἔθνων εἶναι ὑπόλογοι εἰς τὸν «Ἵψιστον Θεόν». Ὅταν κατὰ τοὺς μεσσιανικοὺς χρόνους ἀποκατασταθῇ ἡ ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἰσραήλ, τότε ὁ Ἰαβὲ μόνος θὰ εἶναι ὁ Ποιμὴν τοῦ λαοῦ του. Ἡ περίοδος τῆς κυριαρχίας τῶν ἔθνων ἐπὶ τοῦ Ἰσραήλ χωρίζεται εἰς 4 τμήματα ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν παρ' ἄλλοις λαοῖς (ἀρχικὴν Βαβυλωνιακὴν, ἢ τὴν περσικὴν, καθ' ἣν μάλιστα συνδέονται ἐπίσης πρὸς ἐσχατολογικὰς προσδοκίας) παράστασις περὶ 4 αἰώνων. Τὸ σχῆμα τῶν 4 μοναρχιῶν, αἵτινες προηγούνται τῆς βασιλείας τῶν ἀγίων, υἰοθετεῖ καὶ ὁ Δανιήλ. Κατὰ τὸν ἡμέτερον σ. ἡ πρώτη περίοδος φθάει μέχρι τοῦ Κύρου τὸ 536 π.Χ., ἡ δευτέρα μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ 332, ἡ τρίτη μέχρι περιπέτου τὸ 200 π.Χ. (ὅτε ἡ Παλαιστίνη περιῆλθεν ἀπὸ τοὺς Πτολεμαίους εἰς τοὺς Σελευκίδας), καὶ ἡ τετάρτη μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας. — Ἐν 90,6-12 περιγράφεται ἡ ἐμφάνισις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ κινήματος τῶν Chasidim (= εὐσεβῶν) πρὸ τῆς Μακκαβαϊκῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τὰς ἀφομοιωτικὰς δυνάμεις τῶν Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὸν γ' ἐξ. αἰ. π.Χ. Βλ. Α' Μακκ. 2,42· 3,11 καὶ Ἐνώχ 90,9. Χαρακτηριστικὰ τοῦ κινήματος τῶν εὐσεβῶν εἶναι αἱ διδασκαλίαι περὶ Κρίσεως, Βασιλείας τοῦ Μεσσοῦ καὶ Ἀναστάσεως ὑπὸ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔννοιαν, καθὼς καὶ ἡ αὐστηρὰ κριτικὴ τῶν τελετουργικῶν ἀνωμαλιῶν εἰς τὰς τελετὰς τοῦ Ἱεροῦ (89,73). Διὰ τὸν σ. τῶν ἐνυπνίων ἢ παλινόρθωσις τῆς Θεοκρατίας καὶ ἡ προετοιμασία διὰ τὴν μεσσιανικὴν βασιλείαν συνδέονται πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγίου Μακκαβαίου τινὸς ἡγέτου. Κατὰ τὸν Charles οὗτος εἶναι ὁ Ἰούδας Μακκαβαῖος· κατὰ τὸν Kautzsch πρόκειται εἴτε περὶ τοῦ Ἰούδα εἴτε περὶ τοῦ Ἰωάννου Ἵρχανου. Ἄν πρόκειται περὶ τοῦ Ἰούδα, τότε ὁ στίχ. 12 δηλοῖ τοὺς Σύρους γενικῶς, ἐνῶ ἂν εἶναι ὁ Ἵρχανός, ὑπαινίσσεται τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀντιόχου Σιδῆτου, οἱ δὲ κόρακες τοῦ στίχ. 13 εἶναι ἴσως Ἀντιόχος ὁ Κυζικηνός.

Ἡ μνεία τοῦ Μεσσοῦ ἐν τῇ ἀλληγορικῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου (κεφ. 90,37 ἐξ.) γίνεται ὡς ἐν παρόδῳ καὶ εἶναι ὅλως γενικῆς φύσεως. Μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ chasidim εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν μακκαβαϊκὴν δυναστείαν, ἡ περὶ Μεσσοῦ ἀντίληψις τῶν ἐμφανίζεται ἀπλῶς ὡς τὸ ἀπαραίτητον ἐκ παραδόσεως decore τῶν ἐσχάτων καιρῶν, καὶ οὐδὲν πλέον. Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, «τὰ πρόβατα», συγκεντρῶνουν ὅλον τὸ ἐνδιαφέρον των. Εἰς αὐτὰ δίδεται τὸ «ξίφος» διὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ἑθνικῶν. Ὅσον περιεργος καὶ ἂν φαίνεται ἡ τοιαύτη σύνθεσις τῆς τελικῆς Κρίσεως πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μακκαβαίων, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίξῃ. Εἰς τὸ ἐσσαϊκὸν κείμενον τοῦ Πολέμου ἀπαντῶμεν παρομοίῳ χαρακτηριστῆρος ἀπόψεως. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἰουδαϊκῶν μερίδων ἔχει πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν μελετητὴν τοῦ περιβάλλοντος τὴν Κ.Δ. ἰουδαϊκοῦ κόσμου, λόγῳ τοῦ συγκεκριμένου ἱστορικοῦ περιεχομένου, τὸ ὅποιον περικλείουν ἢ ὑπαινίσσονται αἱ χρησιμοποιοῦμεναι ὑπ' αὐτῶν θεολογικαὶ ἔννοιαι. Ὁ Μεσσίας ἐν τῇ ἀλληγορικῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου δὲν διαδραματίζει ἰδιαιτερόν ρόλον οὔτε ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἑθνικῶν ἀγῶνι οὔτε κατὰ τὴν Κρίσιν. Ἐν στίχ. 30 τὰ ἔθνη ἀποτίουν σεβασμὸν καὶ τιμὴν πρὸς τὰ πρόβατα καὶ αὐτὰ ἱκετεύουν καὶ αὐτὰ ὑπακούουν ἐν παντί, ὅπως ἀκριβῶς ἐν στίχ. 37 τὰ θηρία τοῦ πεδίου καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ ἀέρος φοβοῦνται καὶ ἱκετεύουν διαρκῶς τὸν λευκὸν ταῦρον μετὰ τὰ μεγάλα κέρατα (δηλ. τὸν Μεσ-

σίαν). Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τούτου (τὰ μεγάλα κέρατα συμβολίζουν τὴν δυνάμιν του) τὰ πρόβατα μετατρέπονται εἰς λευκοὺς ταύρους, αὐξάνει δηλ. ἡ δυνάμις των καὶ ἐπανερχοῦνται εἰς τὴν μακαρίαν κατάστασιν τῶν προπατόρων, οἱ ὅποιοι συμβολικῶς ἐν ἀρχῇ τῆς ἀλληγορίας ἐμφανίζονται καὶ αὐτοὶ ὡς λευκοὶ ταῦροι. Τὸ τέλος εἶναι ὅπως καὶ ἡ ἀρχή. Ὁ στίχ. 38 εἶναι σκοτεινός· ὀνομάζει τὸν Μεσσίαν «λόγον». Τρεῖς ἐξηγήσεις τοῦ ὅρου τούτου ἔχουν προταθῆ: α) Πρόκειται περὶ χριστιανικῆς παρεμβολῆς. Πῶς ὅμως μεταξὺ ὄλων αὐτῶν τῶν συμβολικῶν ζῶων ἐμφανίζεται αἰφνιδίως εἰς τὸ μέσον ὁ «Λόγος»; β) Πρόκειται περὶ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως τοῦ ἔβρ. κειμένου ὑπὸ τοῦ ἑλληνοῦ μεταφραστοῦ. Τὸ ἀρχικὸν ἔβρ. κειμ. εἶχε τὴν λέξιν taleh, ὅπερ ὁ ἑλληνοῦ μεταφρ. ἀνέγνωσεν ὡς milaḥ, λόγῳ ὁμοιογραμμάτου, καὶ ἔγραψεν ἀδιστακτικῶς «ἀρνίον». Ἄλλὰ πῶς ὁ Μεσσίας ἀπὸ ταύρος γίνεται ἀρνίον (ἀφοῦ μάλιστα αὐτὰ τὰ ἀρνία, οἱ δίκαιοι, εἶχον μετατραπῆ εἰς ταύρους), τὸ ὅποιον, σημειωθῆτω, ἐγένετο μέγα ζῶον καὶ εἶχε μεγάλα μαῦρα κέρατα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του; γ) Κατ' ἄλλους, ὁ Μεσσίας εἰκονίζεται, πράγματι, μετατρέπόμενος εἰς πελώριον ἄγριον βοῦν. Τὸ ἀρχικὸν κείμενον εἶχε reem, ὅπερ μὴ κατανοηθὲν ὑπὸ τοῦ ἑλληνοῦ μεταφραστοῦ καὶ ἀποδοθὲν διὰ μεταγραμματισμοῦ ὡς «ρήμη», μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ αἰθίοπος ὡς νὰ ἦτο «ρήμα». Πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἄποψιν τοῦ Dillmann συντάσσεται καὶ ὁ Leon Gray ("Ἐνθ' Ἄνωτ., σελ. 34 ἐξ.). Ὁ ρόλος τοῦ Μεσσοῦ εἰς τὸ κείμενον τοῦτο εἶναι ἀσήμαντος. Καθὼς γράφει ὁ Volz, ὁ Μεσσίας ἐδῶ εἶναι «εἰς primus inter pares, εἰς Ἰσραηλίτης ὅπως καὶ οἱ λοιποί· δὲν εἶναι ὁ κομίζων τὴν λύτρωσιν, ἀλλὰ μόνον ὁ βασιλεὺς, ὁ ὅποιος εἶναι ἀπλῶς ἀναγκαῖος καὶ αὐτόνοτος εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» ("Ἐνθ' Ἄνωτ., σελ. 178). Οὐχὶ διάφορος παρουσιάζεται ὁ ρόλος τοῦ Μεσσοῦ ἢ τῶν Δύο Μεσσοῦν εἰς τὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ('Εγγ. Πειθ. IX, 11· Δαμ. Κωδ. XII, 23· XIV, 19· XIX, 10· XX, 1· 1QSa II, 12· 14· 20). Ἐσημειώθησαν ἀλλαχοῦ τὰ δέοντα περὶ τούτου. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Μακκαβαίων καὶ τὴν ἀνοδὸν τῶν Ἡρωδῶν, κατὰ τὴν περίοδον δηλ. τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας (63 π.Χ. καὶ ἐξ.), ἐντονατέρα αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπανῆλθεν ἡ προσδοκία ἐνὸς δαυιδικοῦ βασιλέως - Μεσσοῦ, ὀπλισμένου μετὰ ἰδιαιτέρων χαρισμάτων. Ἡ προσδοκία αὕτη παρουσιάζεται ὡς διάχυτος μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κ. Διαθήκης. — Τὰ περὶ πυρίνης ἀβύσσου δηλ. τῆς Γεέννης ἐν 90,26 πρβλ. Ἀποκ. 20,13 «καὶ εἰ τις οὐχ εὐρέθη ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός». Ὡσαύτως, τὰ περὶ λευκῶν ἐνδυμάτων ἐν στίχ. 31 πρβλ. Ἀποκ. 3,5 «ὁ νικῶν οὕτως περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς».

Κεφ. 91-105. Τὸ Βιβλίον τῶν Παραινέσεων.

Εἶτε ὀνομάσωμεν τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Ἐνώχ «βιβλίον» εἶτε, ὡς θέλει τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν 100,6 («λόγους ἐπιστολῆς»), πρόκειται περὶ σειρᾶς παραινέσεων, ἀπευθυομένων πρὸς τοὺς δικαίους διὰ τῆς περιγραφῆς εἶτε τῶν ἀναμενόντων αὐτοὺς ἐσχατολογικῶν ἀγαθῶν εἶτε τῶν ἀναμενουσῶν τοὺς ἀμαρτωλοὺς βασάνων. Φυσικά, ὅσα φοβερὰ καὶ τρομερὰ γράφονται περὶ τῆς τύχης τῶν ἀμαρτωλῶν δὲν ἀνεμένετο νὰ ἀναγνωσθοῦν παρ' αὐτῶν, πολλὴ δὲ περισσώτερον νὰ συντελέσουν εἰς τὴν μετάνοιάν των. Οἱ ταλανισμοὶ τῶν πλουσίων καὶ ἀσεβῶν ἀποσκοποῦν εἰς τὸ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς δικαίους ἐν τῷ δικαίῳ ἀγῶνι αὐτῶν. Πρβλ. παράλληλα φαινόμενα ἐν τῇ Κ.Δ.: π.χ. Λουκ. 6,20 ἐξ.· Ἰακώβ. 4,13 ἐξ., καθὼς καὶ τινε σημεῖα τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου. Ἄς προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ λόγου δὲν εἶναι χρηστομάθειά τις, προοριζομένη διὰ μίαν πνευματικὴν ἢ θρησκευτικὴν ἀριστοκρατίαν. Διὰ μέσου τῶν γραμμῶν τοῦ σ. ἀναδύεται τὸ πνεῦμα τοῦ σκληροῦ ἀγῶνος, τῆς πάλης μεταξὺ δύο θρησκευτικῶν μεριδῶν. Διακρίνει τις σαφῶς τὴν συγκεκριμένην ἱστορικὴν κατάστασιν. Οἱ «δίκαιοι», δηλ. συγκεκριμένη τις ὁμάς ἀνθρώπων, μάχονται μετὰ τὴν ψυχὴν εἰς τὸ στόμα, ὡς λέγομεν, ὑπὸ τὰ πλήγματα καὶ τὰς πιέσεις ἐτέρας συγκεκριμένης ἱστορικῆς ὁμάδος, τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀδίκων. Οἱ ταλανισμοὶ τῶν ἀσεβῶν, τὸ ὑπὸ τοῦ σ. ἀπο-

καλυπτόμενον (μυστήριον) περὶ ἀναστάσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν δικαίων, καθὼς καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῶν ἀντιρρήσεων τῶν ἐπικουρείων ἀρνητῶν τῆς μετὰ θάνατον ἀναταπόδσεως, ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ φρονήματος τῶν μαχομένων δικαίων. — Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς παραινέσεως ἔχει ἐλάχιστα παράλληλα ἐν τῇ Κ.Δ., πλοῦτον ὅμως ὀλόκληρον παραλλήλων εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης. Εἰς πολλὰ σημεῖα ἔχει τις ἐκ τοῦ θέματος, τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης τὴν ἐντύπωσιν ὅτι περὶ τῆς αὐτῆς μερίδος τῶν δικαίων πρόκειται εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα.

Κεφ. 92· 91,1-11· 18-19.

Ἐσχατολογία καὶ ἠθικὴ συνδέονται ἀρρήκτως ὑπὸ τοῦ σ., καὶ ὀνομάζονται «διδα-
σκαλία περὶ σοφίας». Ἡ Σοφία αὕτη ἔχει ταυτισθῆ πρὸς τὸν Νόμον καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐρμη-
νειαν του, ἰδίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔσχατα.— Ἐν στίχ. 3 διδάσκεται ἡ ἀνάστασις. Ὁ θάνατος
τοῦ δικαίου παρουσιάζεται ὡς ὕπνος. Πρβλ. τὴν ὁμοίαν χρῆσιν τοῦ «κοιμᾶσθαι» ἐν τῇ Κ.Δ.—
Οἱ ἐν στίχ. 4 ὅροι «εὐθύτης», «ἀγαθότης», «δικαιοσύνη» κτλ., ὡς καὶ ἐκφράσεις «περιπα-
τεῖν ἐν τῷ φωτὶ» κ.τ.λ. εὐρίσκονται εἰς ὁμοίαν συνάφειαν εἰς τὰ κείμενα τοῦ Qumrān.
Παραθέτομεν ἐν συνεχείᾳ παράλληλά τινα κείμενα ἐνδεικτικὰ τοῦ κοινοῦ πνευματικοῦ περι-
βάλλοντος προελεύσεως τῶν κειμένων τούτων: Π.χ. «... Εἰς τὸν Θεὸν (ἀνῆκει) ἡ δικαιοσύς
μου καὶ ἐν ταῖς χερσὶν Αὐτοῦ (εἶναι) ἡ τελειώσις τῶν ὁδῶν μου μετὰ τῆς εὐθύτητος τῆς
καρδίας μου, ἐν δὲ τῇ δικαιοσύνῃ Του θὰ ἐξαλειφθῆ ἡ παράβασίς μου. Διότι ἐκ τῆς πηγῆς τῆς
γνώσεως Του ἐξέπεψε τὸ φῶς μου... ἐπὶ σοφίαν, ἡ ὅποια εἶναι ἀποκεκρυμμένη ἐξ ἀνδρός
γνώσεως... Εἰς ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐξέλεξεν ὁ Θεός, ἔδωκεν αὐτὰ εἰς αἰωνίαν κτήσιν· καὶ
ἐκκληροδότησεν αὐτοὺς ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ἁγίων, καὶ μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ οὐρανοῦ συνέδεσεν
(ὁ Θεός) τὴν ὀμήγυριν των... εἰς αἰώνιον φύτευμα...» (Ἐγγ. Πειθ. XI, 2-9.). Τὸ χωρίον
Ἄριθμ. 24,17 σχολιάζει τὸ Σαδωκ. Κεῖμ. ὡς ἐξῆς: «Τὸ σκῆπτρον εἶναι ὁ ἡγεμὼν ὀλοκλήρου
τῆς Κοινότητος καὶ ὅταν θὰ ἐμφανισθῆ, θὰ πατάξῃ πάντας τοὺς υἱοὺς τοῦ Σῆθ ὡς ὁ Θεὸς
εἶπε... (Ζαχαρ. 13,7). Καὶ ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι θὰ προφυλάξουν αὐτὸν θὰ εἶναι οἱ πτωχοὶ τῆς
ποιμνῆς. Ἐκεῖνοι θὰ ἀθωωθοῦν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπισκέψεως (τοῦ Θεοῦ), ἐνῶ οἱ διαστά-
σαντες θὰ παραδοθοῦν εἰς τὸ ξίφος, ὅταν ἔλθῃ ὁ Μεσσίας τοῦ Ἀαρῶν καὶ τοῦ Ἰσραήλ, ὅπως
συνέβη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπισκέψεως τῆς πρώτης... Ὁ ἀσυντρίψῃ ὁ Θεὸς πάντας τοὺς
ἐπαναστάτας, διότι... δὲν ἀπεμακρύνθησαν τῆς ὁδοῦ τῶν ἀποστατῶν καὶ ἐμόλυναν ἑαυτοὺς
διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πορνείας καὶ διὰ τοῦ ἁμαρτωλοῦ πλοῦτου ἐκδικούμενοι καὶ ὀργιζόμενοι...
καὶ μισούντες... καὶ ἔγιναν ἰσχυροὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ κέρδος...» (VIII 1,7). «... Ὅταν
ἐπορεύοντο ἐν τῇ πωρώσει τῶν καρδιῶν των ἔπιπτον οἱ φύλακες τοῦ οὐρανοῦ. Δι' αὐτοῦ
(τοῦ τρόπου) συνελαμβάνοντο, διότι δὲν ἐτήρουν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ὡσαύτως οἱ υἱοὶ των
(= τῶν ἀγγέλων) τῶν ὁποίων τὸ ὕψος ἦτο...» (II, 18-19). «Ἐνεκα τούτου τὰ πρῶτα μέλη τῆς
διαθήκης ἔθεωρήθησαν ἔνοχοι καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ ξίφος» (III, 10). «Καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Σαδωκ
θὰ εἶναι οἱ ἐλεκτοὶ τοῦ Ἰσραήλ, οἱ ὀνομασθέντες δι' ὄνοματος, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐμφανισθοῦν
κατὰ τὰς ἔσχάτας ἡμέρας» (IV 4-5)... «... ἐκτὸς ἐὰν φροντίσουν νὰ πράττουν κατὰ τὴν ἀκρι-
βειαν τοῦ Νόμου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀσεβείας, νὰ διαχωρισθοῦν ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς ἀπωλείας
καὶ νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὸν ρυπαρὸν πλοῦτόν τῆς ἀσεβείας (ἀποκτιθέντα) ἀπὸ ἀφιέρωμα
καὶ ἀνάθεμα καὶ ἀπὸ τὸν πλοῦτον τοῦ Ἁγίου. Νὰ μὴ ληστεύουν τὸν πτωχὸν τοῦ λαοῦ του...»
(VI, 14-16)... «Καὶ αὕτη εἶναι ἡ τύχη πάντων ὅσοι περιφρονοῦν τὰς διατάξεις τὰς προγε-
νεστέρας καὶ τὰς μεταγενεστέρας, καθ' ὅσον εἰς τὴν καρδίαν των ἔθηκαν εἰδῶλα καὶ ἐπο-
ρεύθησαν κατὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας των... οἱ σύντροφοὶ των, οἱ ὁποῖοι ἐγύρισαν πρὸς
τοὺς ἀνθρώπους τοῦ χλευασμοῦ θὰ καταδικασθοῦν, διότι ὠμίλησαν λόγους παραπλανητικοὺς
ἐναντίον τοῦ Νόμου τῆς Διαθήκης...» (XX, 8-11)... «Καὶ εἰς τὸν καθωρισμένον Του χρόνον
θὰ ἐπέλθῃ (ὁ Θεός) μετὰ μεγάλην ὀργήν, διὰ νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τῶν βασιλείων τοῦ Βορρᾶ...
Αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ χρόνος τῆς λυτρώσεως τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ καθωρισμένος χρόνος τῆς

κυριαρχίας πάντων τῶν ἀνθρώπων τῆς κληρονομίας Του καὶ τῆς αἰωνίου ἐκμηδενίσσεως πάσης τῆς κληρονομίας τοῦ Βελίας... Οἱ υἱοὶ τῆς δικαιοσύνης θὰ λάμπουν μέχρι τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης... θὰ λάμπη ἡ ὑπερβάλλουσα μεγαλειότης Του κατὰ πάντας τοὺς χρόνους τῆς αἰωνιότητος πρὸς εἰρήνην καὶ εὐλογίαν καὶ χαρὰν καὶ μακροήμερευσιν... Κατ' αὐτὴν (τὴν ἡμέραν) θὰ πολεμήσουν διὰ μιαν μεγάλην μάχην ἡ συναγωγὴ τῶν ἀγγέλων καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν ἀνθρώπων, οἱ υἱοὶ τοῦ φωτὸς καὶ (ἀφ' ἑτέρου) ἡ κληρονομία (ἡ μερίς) τοῦ σκοτούς» (Πόλεμος I, 4-11)... «θυγατέρες φωνάξατε μὲ χαρούμενη φωνή, στολισθῆτε μὲ στολίδια πολυτίμα καὶ κυβερνᾶτε τὰ βασίλεια τῶν λαῶν, διότι εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἀνήκει ἡ βασιλεία διὰ τὸ νὰ βασιλεύσῃ ὁ Ἰσραὴλ αἰωνίως» (XIX, 7-8).

Ἡ παραινετικὴ διδασκαλία τῶν ἀρχικῶν κεφ. τοῦ βιβλίου τῶν παραινέσεων ἐπαναλαμβάνεται, μὲ τὰς αὐτὰς ἢ μὲ ἄλλας λέξεις, πάλιν καὶ πολλάκις, μέχρι τέλους τοῦ βιβλίου. Παρεθέσαμεν παράλληλά τινα ἐκ τῶν κειμένων τοῦ Qumran, ὥστε εὐθὺς ἀμέσως νὰ ἔχη ὁ ἀναγνώστης ἐν νῶ τὴν συγκεκριμένην κατάστασιν, τὴν ὅποιαν προϋποθέτουν αἱ Παραινέσεις. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ σ. ἐπιτίθεται κατὰ τῆς σαδδουκαϊκῆς αἰρέσεως. Ὡς ἁμαρτωλοί, ἀποστάται καὶ πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ρέποντες καταγγέλλονται οἱ Σαδδουκαῖοι. «Ἄν δεχθῶμεν ὅτι παρ' Ἐνώχ (κεφ. 91-108) ὁ σ. καταβάλλει προσπάθειαν νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώστας του διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας περὶ ἀναστάσεως καὶ μετὰ θάνατον ἀναποδόσεως, ἀναρῶν τὰς ἐπικουρείους σαδδουκαϊκὰς περὶ ἀναποδόσεως ἰδέας (βλ. ἰδίᾳ κεφ. 102-103)· καὶ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν δέξυτῃα τοῦ ἀγῶνος τούτου τῶν εὐσεβῶν κατὰ τῆς σαδδουκαϊκῆς αἰρέσεως, τότε πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ τιμῆμα τοῦτο τοῦ Ἐνώχ εἰς τὸ ὑπόβαθρον τῆς ρήξεως μετὰ τῶν δύο μερίδων, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συνεργασίας Ἰωάννου Ἰρκανοῦ καὶ Φαρισαίων (περὶ τὸ 110 π.Χ.). Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος ἐγγύτερον.

Τὸ «περιπατεῖν ἐν αἰωνίῳ φωτὶ» ἐν 92,4, πρβλ. Α' Ἰωάν. 1,7 («ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν»). Τὸ κεφ. 91,1-19 ὁμοιάζει κατὰ τὸ ὕφος πρὸς τὰς Διαθήκας τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Μωϋσέως ἐν τῇ Πεντατεύχῳ, καὶ πρὸς τὰς ἀποκρύφους Διαθήκας τῶν XII Πατριαρχῶν. Μάλιστα, τὰ περὶ δύο καρδιῶν ἐν στίχ. 4, ἐξ. πρβλ. πρὸς Διαθήκην Ἀσθήρ. — Ἡ ἔκφρασις «διὰ δευτέραν φοράν» ἐν στίχ. 6, ὑπομνησκει ὅτι πρώτη ἦτο ἡ πρὸ τοῦ Κατακλισμοῦ. — Ἐν στίχ. 8 περιγράφεται ἡ Κρίσις ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ, στίχ. 11 ἐξ., ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐχθρῶν τῆς Κοιότητος. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ ἦθος τῶν εὐσεβῶν περιγράφεται ὡς «ὁδοὶ δικαιοσύνης», ἐνῶ τῶν ἀντιπάλων των ὡς «ὁδοὶ τῆς βίας». — Ἐν 92,3 καὶ 91,10 διδάσκεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Δὲν γίνεταί λόγος περὶ καθολικῆς ἀναστάσεως. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ σ. δὲν συντάσσει ἐγγχειρίδιον περὶ ἀναστάσεως, ἀλλὰ μαχητικὸν φυλλάδιον, ἀναποκρινόμενον εἰς ἐπείγουσας ἀνάγκας συγκεκριμένης ἱστορικῆς καταστάσεως.

Κεφ. 93· 91,12-17. Ἡ ἀποκάλυψις τῶν Ἐβδομάδων.

Ὁ «νόμος... διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς» ἐν στίχ. 4 ἀναφέρεται εἰς τὸν δοθέντα τῷ Νῶε νόμον. Ὡς πρὸς τὴν γενικὴν ἔννοιαν πρβλ. Α' Τιμ. 1,9 «...δικαίῳ νόμῳ οὐ κεῖται, ἀνόμοιοι δὲ καὶ ἀνοποτάκτοι, ἀσεβεῖσι καὶ ἁμαρτωλοῖς.» — Ἡ ἔννοια τοῦ φυτοῦ τῆς εὐθύτητος ἢ δικαιοσύνης ἀπαντᾷται καὶ εἰς τὰ κείμενα τοῦ Qumran (πρβλ. ἀνωτ. Ἐγγ. Πιεθ. XI,9). — Αἱ «ὀράσεις» ἐν στίχ. 6 ἀναφέρονται εἰς τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς πατέρας τῆς Ἐξόδου. Δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ὁ σ. ἀναφέρεται ἐδῶ καὶ εἰς ἀποκρύφους σχετικὰς παραδόσεις. — Ἐν στίχ. 9-10 ὁ σ. περιγράφει τὴν περίοδον ἀπὸ τῆς Αἰχμαλωσίας μέχρι τῶν ἡμερῶν του ὡς περίοδον ἀποστασίας. Πρβλ. καὶ κεφ. 89,73-75. — Μεγάλαις ἀξιώσεις ἐναντι τοῦ παρελθόντος τοῦ ἀγίου λαοῦ τοῦ Θεοῦ προβάλλει ὁ σ. ἐν στίχ. 10 ἐξ., ἀποδίδων εἰς τὴν ὁμάδα του κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς «ἐπταπλασίαν», δηλ. πολλάκις πλουσιωτέραν καὶ ἀκριβεστέραν «διδασκαλίαν». Πρβλ. διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀξιώσεων Σοφ. Σειρ. 24,28-32. Εἰς τοὺς στίχ.

τούτους εἶναι σαφές ὅτι ὁ σ. ὁμιλεῖ περὶ ὠρισμένης θρησκευτικῆς μερίδος, εἴτε πρόκειται περὶ τῶν Hassidim γενικώτερον, εἴτε περὶ τῶν Ἰσσαίων, εἴτε περὶ ἄλλης συγγενοῦς πρὸς τοὺς Ἰσσαίους ομάδος.

Ἐν κεφ. 91 ἡ βασιλεία τῶν δικαίων ταυτίζεται πρὸς τὰ ἔσχατα. Ὁ Martin νομίζει ὅτι ἐν στίχ. 13 ἔχομεν τὴν λεγομένην μεσοβασιλείαν τῶν δικαίων ἢ τοῦ Μεσσίου, ἥτις περατοῦται κατὰ τὴν ἐνάτην ἑβδομάδα διὰ τῆς παγκοσμίου Κρίσεως (Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. Π). Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ παρεξήγησιν, διότι μεταξὺ 8ης καὶ 9ης ἑβδομάδος μεσολαβεῖ ὅ,τι καὶ μεταξὺ 9ης καὶ 10ης. Κατ' οὐσίαν αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἑβδομάδες ἀποτελοῦν μᾶλλον τρεῖς διαδοχικὰς εἰκόνας τῆς Κρίσεως κατὰ τὰς ἔσχάτας ἡμέρας. Πρῶτον, τὸ ξίφος δίδεται εἰς τοὺς δικαίους καὶ Κρίσις διεξάγεται ἀδιακρίτως κατὰ τῶν καταπιεστῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐν Παλαιστίνῃ, εἴτε ἐθνικῶν εἴτε ἐντοπίων· οἱ δίκαιοι γίνονται κάτοχοι τῆς γῆς καὶ ἐγείρουσι Ναὸν εἰς τὸν Μέγα Βασίλευ. Ἐπειτα, κατὰ τὴν ἐνάτην ἑβδομάδα, ἡ Κρίσις ἐπεκτείνεται εἰς ὅλον τὸν κόσμον, κατὰ δὲ τὴν δεκάτην περιλαμβάνει καὶ τὸν κόσμον τῶν ἀποστατῶν ἀγγέλων. Τὸ θέμα δηλ. τῆς Κρίσεως περιγράφεται ἐν στίχ. 12-15 in crescendo. Κατὰ τὴν 10ην ἑβδομάδα ἀκολουθοῦν ἀναριθμητοὶ παρόμοιαι ἑβδομάδες, τῶρα ὅμως ἐν ἀγίῳ τῆτι, ἀγαθότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Οὐδαμοῦ φαίνεται ἐδῶ ἡ ἔννοια τῆς μεσοβασιλείας (ἐφ' ἧς στηρίζεται καὶ ὁ Χιλιασμός). Ταύτην εὐρίσκει τις εἰς τὰς μετεγενεστέρας Ἀποκαλύψεις τοῦ Βαροῦχ καὶ τοῦ Ἰσοδρα (βλ. Volz, Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 77, καθὼς καὶ ἡμετ. Ἐνώχ..., σελ. 111-112). — Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἑβδομάδων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 γενικώτερον ἐγένετο λόγος εἰς τὸν σχολιασμόν τῶν Ἰωθηλαίων. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ δέκα πρβλ. Λόγια Πατέρων V, 1-9 «Διὰ δέκα λόγων ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος... Δέκα γενεαὶ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἕως τοῦ Νῶε... Δέκα γενεαὶ ἀπὸ τοῦ Νῶε ἕως τοῦ Ἀβραάμ... Δέκα οἱ πειρασμοὶ τοῦ Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς ἡμῶν... κ.ο.κ.». Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήθη, ὁ πρῶτος οὐρανὸς ἀπέρχεται καὶ ἄβραϊ αἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ θὰ δίδουν ἑπταπλάσιον φῶς», δηλ. πολὺ ἐντονώτερον φῶς λόγῳ τῆς συνδέσεως ἀγγελικῶν δυνάμεων καὶ οὐρανίων σωμάτων, καὶ τῆς ἐκπτώσεως πολλῶν ἐκ τῶν πρώτων. Ἡ νέα γῆ ἀπαιτεῖ νέον οὐρανόν. — Ἡ ἐν στίχ. 13 ὑπόσχεσις ὅτι οἱ δίκαιοι θὰ ἀποκτήσουν οἰκίας διὰ τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν, ἐνῶ οἱ ἁμαρτωλοὶ κτίζουσιν τὰς οἰκίας των διὰ τῆς ἁμαρτίας 94,7, ἐνθυμίζει τὴν περικοπὴν Ματθ. 19,27-30.

Κεφ. 94. «...αἱ ὁδοὶ τῆς δικαιοσύνης ἀξίζουσιν νὰ γίνουσι ἀποδεχταὶ» πρβλ. Α' Τιμ. 1,15 «πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἀξίος». — «Αἱ ὁδοὶ τῆς βίας», «αἱ ὁδοὶ τῆς κακοηθείας» καὶ «ὁδοὶ τοῦ θανάτου». — Σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν κεφ. 42 περὶ κατοικίας τῆς Σοφίας παρετηρήσαμεν ὅτι δὲν ἔχουν οὐσιαστικὴν σχέσιν πρὸς τὸν Γνωστικισμόν. Ἐνταῦθα, καὶ ἐν στίχ. 5 ἀποσαφηνίζεται ὅτι ἡ Σοφία δὲν εὐρίσκει θέσιν δι' ἑαυτὴν, ὅταν οἱ δίκαιοι ὑποκύπτουν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῶν ἁμαρτωλῶν. — Οἱ ταλανισμοὶ ἐν στίχ. 6-11 ἐνθυμίζουν Λουκ. 6,24-26 καὶ Ἰακ. 4,13-5,6.

Κεφ. 95. Ὁ σ. καταλαμβάνεται ὑπὸ ποιητικοῦ οἴστρου. Καὶ πάλιν τονίζεται ὅτι οἱ δίκαιοι θὰ διεξαγάγουν τὴν τελικὴν Κρίσιν ἐπὶ τῶν ἁμαρτωλῶν. — Ὁ στίχ. 4 ἀναφέρεται εἰς ἀναθέματα τῶν ἀδικῶν ἐναντίον τῶν δικαίων. Τὸ χωρίον εἶναι ὅπως δὴ ποτε σκοτεινόν. Τὸ ἀνέκκλητον τῶν ἀναθεμάτων προφανῶς ὀφείλεται, κατὰ τοὺς Charles καὶ Kautzsch, εἰς τὸν μαγικὸν χαρακτῆρά των. Εἰς ἡμᾶς φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ὁ σ. ἐκφράζεται εἰρωνικῶς περὶ τῶν ἀναθεματισμῶν τῶν Σαδδουκαίων, ἀντιπάλων τῆς Κοινότητος τῶν δικαίων. — Περὶ τῶν ἐν στίχ. 5 ἀναποδιδόντων κακῶν εἰς τὸν πλησίον πρβλ. Παροιμ. 20,22· 24,29· Ρωμ. 12,17. — Τὰ περὶ ψευδομαρτυρίας ἐν στίχ. 6 πρβλ. Ἰακ. 5,12, τὰ δὲ περὶ διωγμοῦ τοῦ δικαίου ἐν στίχ. 7 πρβλ. Ἰακ. 5,6. Οἱ ἀποδίδοντες ἀδικίας εἶναι οἱ δικασταί.

Κεφ. 96. Ἐνθάρρυνσις τῶν δικαίων. Νέοι ταλανισμοὶ διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Εἶναι πολὺ ἐμφανῆς ἡ δι' ὅλου τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ καθὼς καὶ δι' ὅλων τῶν κειμένων τῆς Ν. Θεολογίας διάθεσις καταδίκης τῶν ἀντιπάλων — αἴσθημα ἐντελῶς ζῆνον διὰ τὴν Κ. Διαθήκην, ἧς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἐχθρούς! Ὅσον καὶ ἂν ἔχουν δίκαιοι

τὰ ἀπόκρυφ· κείμενα εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἀρετῶν τῶν δικαίων καὶ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀδικίας τῶν ἀμαρτωλῶν, ἐλλείπει ἀπὸ αὐτὰ ἢ βαθυτέρα καὶ καθολικωτέρα προοπτικὴ περὶ ἀγιότητος καὶ περὶ ἀμαρτίας. Τοιοῦτοτρόπως, οἱ δίκαιοι ἐμποδίζονται νὰ ἀναμετρήσουν, εἰς τὰς ἀληθεῖς τῶν διαστάσεις, τὰς ἐλλείψεις καὶ ἠθικὰς ἀποτυχίας των, οὔτε ἀντικειμενικῶς νὰ ἴδουν τὰ θετικὰ καὶ ἐποικοδομητικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ὑπάρχουν εἰς τοὺς ἀντιπάλους των.— Ἡ ἐν στίχ. 2 καταφυγὴ τῶν δικαίων εἰς τὰ ὑψηλὰ ἐνθυμίζει τὴν σύστασιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ματθ. 24,16 «...τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη».— «Σειρήνες» εἶναι τὰ τσακάλια, κατὰ τὴν ἀπόδοσιν ὑπὸ τῶν Ο'.— Περὶ τῶν καρδιῶν αἱ ὅποια καταδικάζουν καὶ μαρτυροῦν ἐναντίον ἡμῶν πρβλ. Α' Ἰωάν. 3,19-20.— Ἐγκατέλειψαν «τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς», κατὰ τὸ Ἰερεμ. 2,13.

Κεφ. 97-98. Τὰ ἐν στίχ. 5 πρβλ. πρὸς Ἰακώβ. 5,4.— Ὁ στίχ. 7 σημαίνει ὅτι δὲν θὰ λησμονηθοῦν τὰ κακὰ ἔργα τῶν ἀμαρτωλῶν ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ζοῦν.— Τὸν στίχ. 8 πρβλ. Ἀποκ. 3,17 «ὅτι λέγεις ὅτι πλούσιός εἰμι καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδὲν χρεῖαν ἔχω». Οἱ λόγοι τῶν πλουσίων ἐδῶ ἐνθυμίζουν τὸν ἄφρονα τῆς παραβολῆς ἐν Λουκ. 12,16 ἐξ.— Τὰ ἐν στίχ. 98,3 «πνεύματα», τὰ ριπτόμενα εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός, δὲν ἐκφράζουν ἰδιαιτέραν τινὰ ἐσχατολογικὴν διδασκαλίαν, δὲν ὑπαινίσσονται δηλ. ἀνάστασιν μόνον τῶν πνευματικῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν σωμάτων. Ὁ σ. ἐκφράζεται ἐλευθέρως. Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος, καθὼς φαίνεται, πιστεύει ὅτι εἶναι καὶ ποιητής.— Τὰ ἐν κεφ. 98 περὶ προελεύσεως τῆς ἀμαρτίας ἔχει ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον, διδάσκονται καὶ ἐν 69,11, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη δίκαιος καὶ ἀθάνατος, ὅπως οἱ ἄγγελοι. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 1,13· 14· 2,23· 24. Περὶ παρεμβάσεως τοῦ φθόνου τοῦ διαβόλου βλ. Σοφ. Σειρ. 2,24. Τὴν πλάνην εἰσήγαγον οἱ Σατὰν ἢ ἄγγελοι κατὰ τὸ κεφ. 69, 11, ἐνῶ κατὰ τὸν στίχ. 4 τοῦ παρόντος κεφ. εἰσήγαγεν ἡ κακὴ ἐκλογὴ τοῦ ἀνθρώπου.— Ἐν στίχ. 15 πρόκειται περὶ πολεμικῆς ὑπὸ τοῦ χασίδ σ. ἐναντίον τῆς φιλολογίας ἐλληνιζόντων Ἰουδαίων. Πρβλ. 94,5· 98,15.

Κεφ. 99-101. Ἡ ἐν στίχ. 2 «μεταμόρφωσις» τῶν ἀμαρτωλῶν ἐνδέχεται νὰ σημαίνῃ τὴν υἰοθέτησιν εἰδωλοατρικῶν ἐθίμων καὶ τρόπων ζωῆς καὶ σκέψεως, ἴσως δὲ καὶ τὴν «ἐπίστασιν», τὴν σχετικὴν δηλ. ἐπέμβασιν πρὸς ἀπόκρυψιν τῆς περιτομῆς, περὶ ἧς κάμνει λόγον καὶ ὁ Παῦλος ἐν Α' Κορ. 7,18.— Ἐν στίχ. 3 αἱ προσευχαί τῶν δικαίων ὑψοῦνται ὡς «μνημόσυνον». Πρβλ. Πράξ. 10,4 «αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύνη σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ». — Τὰ ἐν στίχ. 5 πρβλ. Ματθ. 24,19 «... οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις». — Ἐν στίχ. 6 ἐξ. καταδικάζεται ἡ εἰδωλοατρεία καὶ οἱ πρὸς αὐτὴν ἐρωτοτροποῦντες Ἰουδαῖοι, «οἱ γενόμενοι ἄθεοι μετὰ τῶν ἀθέων» (στίχ. 10). — Τὸν θάνατον ἐν τῷ Σεδλ θεωρεῖ ὁ Charles ὡς τὴν χειρίστην τῶν ποιῶν (βλ. καὶ 108,3), πολὺ δὲ χειροτέραν τῆς ἀπλῆς καθόδου εἰς αὐτὸ (22,13). Εἶναι, πάντως, παρακειανδυνεμένη ἡ συναγωγὴ συμπερασμάτων θεωρητικοῦ δογματικοῦ χαρακτῆρος ἀπὸ ἐκφράσεις χαρακτῆρος μᾶλλον ποιητικοῦ. — Ἐν 100,3 κατὰ τὸν ἐσχατολογικὸν πόλεμον τὸ αἷμα ἀνέρχεται μέχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων. Πρβλ. Ἀποκ. 14,20 «...καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τοῦ ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων». — Ἐν στίχ. 5 ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀγγέλων φυλάκων τῶν δικαίων. Ἡ φύλαξις αὕτη εἶναι ἀναγκαία, καθ' ὃν χρόνον θὰ διεξάγεται ἡ Κρίσις κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν, προφανῶς διὰ τὴν πρόληψιν οἰουδήποτε λάθους.— Ὁχι μόνον ἐν στίχ. 6 ἀλλ' εἰς πλεῖστα σημεῖα ὁ σ. ἀποδίδει μεγάλην καὶ ἰδιάζουσαν σημασίαν εἰς τοὺς λόγους του. Προσπαθεῖ νὰ ἐντυπωσιάσῃ. — Ἐν στίχ. 12 χρησιμοποιεῖ καὶ πάλιν τὴν εἰρωνίαν. — Ἡ ἐν στίχ. 101,7 ἐπιτίμησις τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν τρομερῶν συνεπειῶν τῆς ἐνθυμίζει τὸν ἀρχαῖον ἀνατολικὸν μῦθον περὶ τοῦ ὑδατινοῦ στοιχείου ὡς ἐχθρικοῦ πρὸς τὸν δημιουργὸν κατὰ τὴν δημιουργίαν. Εἰς τὴν παρούσαν συνάφειαν δηλοῖ ἀπλῶς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ.

Κεφ. 102-105. Στίχ. 1: Οἱ πολλοὶ ὅροι τοῦ Ἐνώχ δὲν σχετίζονται ἀπλῶς πρὸς ὠρισμένον ὕψος τοῦ σ., ἀλλὰ προδίδουν καὶ τὰς δυσκολίας του νὰ γίνῃ πιστευτός. —

Τὴν μετὰ θάνατον ἀναπαύσειν χαρακτηρίζει ὁ σ. ὡς «μυστήριον». Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται ἐν ἐσχατολογικῇ σημασίᾳ καὶ ἐν τῇ Κ.Δ. (Ματθ. 13,11 καὶ παρ., Ρωμ. 11,25· 16,25· Α' Κορ. 2,7· 15,51· Β' Κορ. 2,7· Ἀποκ. 10,7· 17,5· 7) καὶ ἐν τοῖς κειμένοις τῆς Ν. Θεολογίας (π.χ. Ἐγγ. Πειθ. III, 23· Δαμ. Κωδ. III,18· Ὑμνοι II,13· IV,27 ἐξ. Πόλεμος III,9· Ὑπόμν. Ἀββακ. VII, 5· 8· 14 κ.ο.κ.). Ἀναλυτικῶς εἰς τὰ κεφ. 102-104 ὁ Φαρισαῖος ἡ ἐσσαῖος συγγραφεὺς καταπολεμεῖ τὴν παραδεδομένην τοῦ σαδδουκαϊκοῦ ἱερατείου διδασκαλίαν περὶ ἀναπαύσεως τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς. — Ἐν στίχ. 4 ὁ σ. ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἐν τῷ Σεδλ ψυχὰς τῶν δικαίων διὰ τὴν συστάσιν ἀναμονῆν τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως (πρβλ. πρὸς στίχ. 11, καθ' ὃν τὰ πνεύματα τῶν δικαίων κατήλθον εἰς τὸ Σεδλ ἐν θλίψει). Ἐξ ἄλλου ἐν κεφ. **103,3** προλέγονται τὰ ἀγαθὰ καὶ ἡ χαρὰ, ἅτινα ἀναμένουν («τὰς ψυχὰς») ἐκεῖνων, οἵτινες ἀπέθανον ἐν δικαιοσύνῃ. Ἐν στίχ. 4 ὁ σ. συνεχίζει ὡς ἐξῆς: «καὶ χαρήσονται καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται τὰ πνεύματα αὐτῶν οὐδὲ τὸ μνημόσυνον ἀπὸ προσώπου τοῦ μεγάλου εἰς πάσαις τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων». Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς δηλώνει ὅτι «εἰς ἄδου²κατάξουσιν τὰς ψυχὰς ὑμῶν» (στίχ. 7) καὶ ὅτι «εἰς μεγάλην κρίσιν εἰσελεύσονται αἱ ψυχαὶ ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς τοῦ αἵωνος». Ὑποστηρίζεται ὑπὸ τινων ἐρευνητῶν βάσει τοῦ 91,10 ἐξ. καὶ τῶν ἀνωτέρω χωρίων τοῦ κεφ. 102-103 ὅτι εἰς τὰς Παραινέσεις (κεφ. 91-108) τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ διδάσκεται ἡ ἄμεσος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάστασις τῶν ψυχῶν τῶν δικαίων. Ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον χωρίον παρατηρητέον ὅτι οὐδὲν λέγεται περὶ ἀναστάσεως ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἡ δὲ συνάφεια δὲν εἶναι καθόλου πνευματικῆς ὕψης. Ὡς πρὸς τὸ κεφ. 103 εἶναι καταφανὲς ἡ ἐξάρτησις αὐτοῦ ἐκ τοῦ 22, 5-9. Οἱ ἐν τῷ κοιλώματι τοῦ κεφ. 22 βασιανίζομενοι ἁμαρτωλοὶ εἶναι οἱ ταλαινίζομενοι ἐν κεφ. 103,6. Ἡ ἔμφασις ἐπὶ τοῦ στοιχείου τῆς «ζωῆς τῶν πνευμάτων» μετὰ θάνατον ἔχει, φαίνεται, σχέσιν πρὸς τὴν «σφαγὴν τοῦ πνεύματος» τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ Σεδλ, δὲν εἶναι ὁμῶς σαφὲς τί σημαίνει ἡ ἔκφρασις αὐτῆ. Ἀλλωστε, ὁ σ. εἰς τὰ κεφ. αὐτά, ὡς καὶ προηγουμένως ἐπεσημάναμεν, δοκιμάζει καὶ τὸ ποιητικόν του τάλαντον. Φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἔργα τῶν βλασφημῶν ὁ Κύριος θὰ πληροφορηθῇ παρὰ τῶν ἀγγέλων, παρὰ τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῶν ἀστέρων, τῶν νεφῶν, τῆς δρόσου, τῆς ὀμίχλης καὶ τῆς βροχῆς (100,10 ἐξ.) Ἐχομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι, ἐπειδὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν εὐρίσκουν ἀνάπαυσιν καὶ χαρὰν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ σώματα τῶν δικαίων, ὁ σ. τονίζει ἐν σχέσει πρὸς τὰ μετὰ θάνατον τὴν ἀντιθέτον κατάστασιν, ἥτις ἀναμένει τὰ πνεύματα τῶν μὲν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν δέ. Ἀλλὰς λέξεσιν, εἶναι παρακεκινδυνευμένον νὰ θεμελιώη τις δογματικὰς ἐσχατολογικὰς ἀπόψεις τοῦ σ. ἐπὶ τοιούτων ἐκφράσεων. — Ἐν στίχ. 14-15 «οἱ ἄρχοντες» εἶναι πιθανῶς οἱ ἐν κεφ. 83-90 «Ποιμένες». Ἐδῶ παρουσιάζονται ὡς βοηθοὶ καὶ ἐνισχυταὶ τῶν δικαίων τῶν δικαίων. Ὁ «διασκορπισμὸς» καὶ αἱ «δολοφονικαὶ» ἀπόπειρα κατὰ τῶν δικαίων ἀναφέρονται εἰς τοὺς διωγμοὺς τῶν Φαρισαίων ἢ τῆς μερίδος τῶν Ἑσσαίων παρὰ τῶν Σαδδουκαίων καὶ τοῦ Ἰουδαίου βασιλέως Ἀλεξάνδρου Ἰανναίου (94-79 π.Χ.).

Ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν περὶ ἀναστάσεως ἰσχύουν καὶ περὶ τοῦ κεφ. 104. Ἐν προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ παράδοσις τῶν δικαίων εἰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν ἐξαιρεται εἰς τὰς Παραινέσεις περισσώτερον ἢ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ. Παρομοίως ἐξαιρεται ὅτι «ἡ αἰώνιος κρίσις θὰ εἶναι μακρὰν ὑμῶν εἰς πάσαις τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων» (στίχ. 5). Εἶναι δύσκολον νὰ ἐνοήσῃ τις πῶς ἐντὸς τοιούτων πλαισίων, εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρῶσιν διαρχικαὶ ἀθροπολογικαὶ ἀπόψεις. Τὰ ἐν στίχ. 9 ἐξ. περὶ ἀθέων ἐν τῇ καρδίᾳ, περὶ ἀλλοιώσεως τῶν λόγων τῆς ἀληθείας, περὶ διαστροφῆς τῶν λόγων τοῦ Ἀγίου (δηλ. τῆς Π. Διαθήκης), καὶ τὰ περὶ ἐπαίνου τῶν εἰδώλων κ.τ.λ. εὐρίσκουν ἰκανὰ παραλληλὰ ἐν τοῖς κειμένοις τῆς Ν. Θεολογίας: Π.χ. ἐν Ὑμνοῖς IV, 15 ἐξ.: «... Σὲ ἀνεζήτησαν μεταξὺ τῶν εἰδώλων καὶ πρὸ τοῦ προσώπου των ἔθεσαν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τοὺς ἔκαμε νὰ ἁμαρτήσουν, καὶ ἔφθασαν νὰ σὲ ἀναζητοῦν κατὰ τὸ κήρυγμα τῶν προφητῶν τοῦ ψεύδους, οἱ ὅποιοι ὠδηγῆ-

τῶν αἰώνων...] οἱ Ἰῶοι τοῦ Οὐρανοῦ, ἕως ἔτου σὺ εἴπης εἰς ἐμὲ ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ ἄν...] εἰπέ μοι ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἄνευ ψεύδους [. . .] ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων ἕως ἔτου ὀμιλήσῃς εἰς ἐμὲ ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἄνευ ψεύδους [. . .].

Τότε ἡ σύζυγός μου Beth-Enosh ὠμίλησεν εἰς ἐμὲ λίαν ἐντόνως [καὶ...] καὶ εἶπε * "ὦ ἀδελφέ μου! "ὦ κύριέ μου! Ἐνθυμήσου τὰ θέλλητρά μου! [. . .] πρὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἄς μείνῃ ἡ ἀναπνοή μου ἐντός τοῦ 'δέματός' τῆς! 'Ὡς πρὸς ἐμέ, θὰ εἶπω εἰς σέ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν [. . .]'. Καὶ τότε ἡ καρδιά μου ἐντός μου μετεβλήθη λίαν.

"Ὅταν ἡ σύζυγός μου Beth-Enosh εἶδεν ὅτι τὸ πρόσωπόν μου μετεβλήθη [. . .] τότε ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς συγκινήσεώς της καὶ ἐλόγησεν εἰς ἐμὲ καὶ εἶπεν: "ὦ κύριέ μου! "ὦ ἀδελφέ μου [. . .] ἐνθυμήσου τὰ θέλλητρά μου! Ὀμνῶ εἰς σέ εἰς τὸν Μέγαν Ἅγιον, τὸν Βασιλέα τῶν Οὐρανῶν . . .] ὅτι αὐτὸς ὁ σπόρος εἶναι πράγματι ἀπὸ σέ καὶ αὐτὴ ἡ σύλληψις εἶναι πράγματι ἀπὸ σέ καὶ αὐτὴ ἡ γέννησις τέκνου εἶναι πράγματι ἀπὸ σέ [. . .] καὶ ἀπὸ οὐδένα ἄλλου· οὔτε παρ' οὐδενὸς ἐκ τῶν Ἐγγρηγόρων οὔτε παρ' οὐδενὸς ἐκ τῶν Ἰῶων τοῦ Οὐρα[νοῦ... Διατι] μετεβλήθη ἡ ὄψις σου ἐπὶ τοῦ προσώπου σου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡλλοιώθη; καὶ διατι τὸ πνεῦμά σου κατεβλήθη τοιουτοτρόπως; [. . . Διότι] λαλῶ εἰς σέ ἐν ἀληθείᾳ'.

Τότε ἐγώ, ὁ Λάμεχ, ἔτρεξα πρὸς Μαθουσάλαν τὸν πατέρα μου καὶ εἶπον εἰς αὐτὸν πάντα, καὶ τοῦ ἐζήτησα νὰ ὑπάγῃ εἰς Ἐνώχ, τὸν πατέρα του, ὥστε νὰ πληροφορηθῇ παρ' αὐτοῦ τὰ πάντα μετὰ βεβαιότητος, διότι ἦτο φίλος (τοῦ Θεοῦ) [καὶ... καὶ μετὰ τῶν Ἁγίων εἶχε δοθῆ ὁ κληρὸς αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ ἔλεγον εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.

Καὶ ὅταν ὁ Μαθουσάλας ἤκουσε [τοὺς λόγους μου...] [ἐπῆγεν εἰς] Ἐνώχ τὸν πατέρα του διὰ νὰ μάθῃ παρ' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν [...] τὴν βούλησίν του, καὶ ἀπῆλθε πρὸς Ἄνατολάς (?) τοῦ Parwaim καὶ εὗρεν αὐτὸν ἐκεῖ [. . .] Καὶ εἶπεν εἰς τὸν Ἐνώχ τὸν πατέρα του: "ὦ πάτερ μου! "ὦ κύριέ μου! Σὺ πρὸς τὸν ὅποιον ἐγώ [. . .] καὶ θὰ ὀμιλήσω πρὸς σέ ὥστε νὰ μὴ ὀργισθῆς πρὸς ἐμέ, διότι ἤλθον ἐδῶ εἰς [. . .] τρομερὸν [. . .].

Περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τῆς Ἀποκρύφου Γενέσεως, ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰ Ἰωβηλαία ἐν ταῖς παραδόσεσι περὶ τοῦ Ἀβραάμ, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι αὕτη εἶναι μεταγενεστέρα τῶν Ἰωβηλαίων (βλ. Dupont-Sommer, *The Essene Writings*, 1962, σελ. 281). Ἐξ ἄλλου ὁ Johann Maier (*Die Texte von Totem Meer*, τομ. I, 1960, σελ. 157) σημειοῖ μὲν τὰ κοινὰ τοῦ κειμένου τούτου τῆς Γενέσεως πρὸς ἀντιστοίχους διδασκαλίας τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης, θεωρεῖ ὅμως δυνατὴν τὴν συγγραφὴν τῆς Γενέσεως ὑπὸ μὴ Ἑσσαίου, παρὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἀποδοχὴν αὐτῆς ὑπὸ τῆς Κοινότητος τοῦ Qumran. Κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν παρατήρησιν τοῦ Dupont-Sommer, ἡ διήγησις Λάμεχ ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν midrashim, τὰ ὅποια διὰ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας καθιστοῦν ἐν βιβλικῶν κείμενων ζῶν καὶ πλήρες, συσχετίζοντα αὐτὸ πρὸς τὰ ἔσχατα. Τὸ εἶδος τοῦτο σχολιασμοῦ τῶν ἱερῶν κειμένων διαφέρει τῶν pesharim, δηλ. τῶν ἐρμηνευτικῶν midrashim ἢ ὑπομνημάτων εἰς τὸ ἱερὸν κείμενον τῆς Π.Δ. Ἡ περὶ τοῦ Λάμεχ ἀφήγησις ἀνήκει εἰς τὸν φιλολογικὸν τύπον τῆς ἀφηγήσεως τῆς γεννήσεως τοῦ θαυμαστοῦ παιδιοῦ (Wunderkind). Μέχρι τοῦδε οἱ ἐρευνῆται εὕρισκον τὸν τύπον τοῦτον μόνον εἰς εἰδωλολατρικὰ ἐλληνιστικὰ φιλολογικὰ προϊόντα. Ὁ ἀναγνώστης πάντως πρέπει νὰ προσέξῃ, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἀπουσιάζουν ἄρα τὰ μυθολογικὰ effets, ποῦ συνοδεύουν τὴν λαϊκοῦ τύπου ἀφήγησιν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Νῶε. Μὲ πολλὴν φυσικότητα εἰς τὴν ἀφήγησιν ταύτην ἀναφέρεται ἡ δυνατότης τὸ θαυμαστὸν παιδίον νὰ ἔχῃ πατέρα ἄγγελόν τινα.— Ἡ ἔσχατολογικὴ διδασκαλία ἐν 106,19-107,1 εἶναι ἡ γνωστὴ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τμημάτων τοῦ ἔργου: Ὁ Θεός, μετὰ ἡ ἄνευ τοῦ Μεσσία, κατοικεῖ μετὰ τοῦ λαοῦ ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ. Οἱ ἄγγελοι, διδάσκαλοι τοῦ Ἐνώχ καὶ αἱ οὐράναι πλάκες ἐγγυῶνται διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας ταύτης.— Ἡ τιοιαυτὴ ἔσχατολογικὴ κατάληξις τοῦ Midrash τούτου περὶ τῶν θαυμάτων κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Νῶε ἔδωκε τὴν δυνατότητα εἰς τὸν συγγραφέα τῶν Πα-

ραϊνέσεων, ἢ εἰς τὸν ἐκδότην τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ, νὰ παρεμβάλη ἐντὸς καθαρῶς παραινει-
τικῆς συναφείας τὴν ἀφήγησιν ταύτην.

Κεφ. 108. Δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν διασωθεῖσαν ἑλλην. μετάφρ. τῶν τελευταίων κεφ. τοῦ Ἐνώχ. Πρόκειται περὶ ἀνεξαρτήτου προσθήκης, ἢ ὅποια ὅμως παρουσιάζει ἄμεσον σύνδεσμον πρὸς τὰ κεφ. 91-105, καθὼς καὶ πρὸς τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ ἔργου (κεφ. 1-36). Ἐν στίχ. 1 καθίσταται ἐμφανῆς ὁ στόχος τοῦ σ.: εἶναι «οἱ φυλάσσοντες τὸν Νόμον ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις». Τοῦτο ἦτο τὸ ἰδεώδες τῶν Chasidim, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐκ τῶν κόλπων των προελθόντων Ἑσσαιῶν. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὅτι ὁ Charles εἰς τὴν ἐκδόσιν του τοῦ 1913, πενήκοντα περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ ἐκδόσεως τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης, παρατηρεῖ τὸν ἑσσαικὸν χαρακτήρα τοῦ κεφ. τούτου! Εἰς πᾶσαν σχεδὸν σελίδα τῶν κειμένων τοῦ Qumran τονίζεται ἢ παρὰ τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς κοινότητος αὐστηρὰ τήρησις τοῦ Νόμου, οἱ δὲ ἀντίπαλοι τῆς κοινότητος κατηγοροῦνται ὅχι μόνον διὰ παραβάσεις τοῦ Νόμου τῆς Π.Δ. ἀλλὰ, λίαν ἐντόνως, καὶ διὰ παρερμηνείαν τοῦ Νόμου. Παραθέτομεν τὸ χαρακτηριστικώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου χωρίου. Τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς κοινότητος τῶν Ἑσσαιῶν ἐξέρχονται εἰς τὴν ἔρημον «ἵνα ἐτοιμάσουν ἐκεῖ τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου ὡς ἐστὶ γεγραμμένον· ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, εὐθύνετε ἐν τῇ στέππῃ τρίβον διὰ τὸν Θεὸν ἡμῶν». Αὕτη (ἐστὶν) ἡ μελέτη τοῦ νόμου, [τὸν ὁποῖον] διέταξεν (ὁ Θεὸς) διὰ τοῦ Μωυσέως, διὰ νὰ πράττων κατά πάν τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ συμφώνως πρὸς ὅ,τι ἀπεκάλυψαν οἱ προφῆται διὰ τοῦ ἀγίου Τοῦ πνεύματος» (Ἐγχ. Πειθ. VIII,13-16).— Ὁ σ. ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῆς καθυστερήσεως τῆς ἐλευσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ καταστροφὴ τῶν ἐχθρῶν τῆς κοινότητος τῶν δικαίων παρουσιάζεται διὰ συνεχῶν εἰκόνων: α) Τὰ ὄνοματά των θὰ διαγραφοῦν ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς καὶ «ἐκ τῶν ἁγίων βιβλίων», δηλ. ἐκ τῶν βιβλίων τῶν ἁγίων. Ὑπὸ τὰ βιβλία ταῦτα δέον νὰ ἐννοήσῃ τις τὰς γενεαλογίας τῶν Ἑβραίων, δι' ὧν ἀπεδεικνύετο ὅτι ἀνήκει τις εἰς τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν καὶ ἐπομένως μετέχει τῶν ἐπαγγελιῶν. Βλ. Ἐξοδ. 32, 32· Ψαλμ. 49,28· Ἦσ. 4,3· Ἰωβηλ. 30,20· 22. Ἐν Δαν. 12,1 σχετίζεται ἡ ἐγγραφή εἰς τὰ βιβλία ταῦτα πρὸς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα. Πρβλ. ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ Φιλίπ. 4,3· Ἀποκ. 3,5· 13,8· καθὼς καὶ Λουκ. 10,20· Ἐβρ. 12,23. β) Οἱ ἀπόγονοι τῶν θὰ φονευθοῦν, καὶ γ) τὰ πνεύματά των θὰ φονευθοῦν.— Ἄν καὶ γνωρίζῃ ὁ σ. τὰ κεφ. 1-36, δὲν κωλύεται νὰ περιγράψῃ καὶ ἐδῶ τὸν φοβερὸν τόπον τῆς βασάνου τῶν 7 πλανηθέντων ἀστέρων (κεφ. 18 καὶ 21) ὡς τὸν τόπον τῆς βασάνου τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τῶν διαστρεβλωτῶν τοῦ Νόμου. Ἐν στίχ. 4 τὰ «κυκλοῦμενα» ἀντὶ τοῦ ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους «κυκλάμενα».

Ἐκ τοῦ στίχ. 7 ἐξ. εἶναι φανερόν ὅτι ὁ σ. ἀναφέρεται εἰς ὠρισμένην κοινότητα, ἢ ὅποια διήλθε δοκιμασίας καὶ ἐξῆλθε νικητρία, δὲν ἀγαπᾷ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ ἴσως διακρίνεται διὰ τὸν ἀσκητισμὸν τῆς. Ἡ ἐπιφύλαξις ὡς πρὸς τὰς ἀσκητικὰς τάσεις τῶν μελῶν τῆς κοινότητος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἶναι πιθανὸν ὁ ἱερὸς σ. ἀπλῶς νὰ περιγράψῃ τὴν ζωὴν τῶν δικαίων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωὴν τῶν καταπολεμωμένων ἁμαρτωλῶν, χωρὶς νὰ ἔχη κατὰ νοῦν ὠρισμένον ἀσκητικὸν ἰδεώδες. Ἐν στίχ. 10 περιγράφονται αἱ δοκιμασίαι τῶν δικαίων. Οὗτοι τὰ πάντα ὑπέμειναν, διότι ἠγάπησαν «τὸν οὐρανὸν πλεόν ἢ τὴν ζωὴν των ἐν τῷ κόσμῳ». Ἐνταῦθα ὁ «οὐρανός» σημαίνει τι τὸ ποιοτικόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζωὴν ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶναι καθ' ἡμᾶς μοναδικὴ ἢ περίπτωσις τοιαύτης χρήσεως τῆς λέξεως «οὐρανός» παρ' Ἐνώχ. Ὄφειλεται εἰς τὸν αἰθίοπα χριστιανὸν μεταφράστην; Δυστυχῶς, δὲν ἔχομεν οὔτε τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ κεφ. τούτου. Ἄν δεχθῆ τις ἐν στίχ. 10 τὸ χιαστί σχῆμα εἰς τὴν διατύπωσιν, τότε ὁ «οὐρανός» ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ «αὐτοὶ δὲ μὲ ἠλόγουν», δηλ. οὐρανός=Θεός.— Τὰ περὶ μὴ ἀγάπης «τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ» πρβλ. Α' Ἰωάν. 2,15 «μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ...». Τὰ περὶ «γενεᾶς τοῦ φωτός» ἐν στίχ. 11, μάλιστα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σκότος τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν στίχ. 14 πρβλ. πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐν Qumran, ἰδίᾳ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτός πρὸς τοὺς

υἱὸς τοῦ σκότους· ἐπίσης πρὸς Ἐφεσ. 5,8 «ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε»· Α' Θεσ. «πάντες γὰρ ἡμεῖς υἱοὶ φωτὸς ἐστε καὶ υἱοὶ ἡμέρας· οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς οὐδὲ σκότους»· Λουκ. 16,8 «...ὕπερ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς...»· Ἰωάν. 12,36 «...ἵνα υἱοὶ φωτὸς γενήσεσθε». Καὶ πάλιν ἐν στίχ. 12 συναντῶμεν τὴν ἐπὶ θρόνου τιμῆς ἐνθρόνισιν τῶν δικαίων ὡς μέρος τῆς ἐσχατολογικῆς τῶν λαμπρότητος. — Τὸ κεφ. 108, εἴτε εἰς τὰ περὶ καταδικῆς τῶν ἀμαρτωλῶν εἴτε εἰς τὰ περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῶν δικαίων, παραπέμπει εἰς τὰ προηγούμενα (κεφ. 1-36· 91-105).

Τὰ σχόλια εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ κλειόμεν διὰ μιᾶς γενικῆς παρατηρήσεως, ἀφορώσης εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐνώχ. Ὡς πρόσωπον ὁ Ἐνώχ παίζει ἕνα ἐξέχοντα καὶ ἰδιάζοντα ρόλον ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν δικαίων, ὡς ἀποκαλυπτῆς τῶν ἐσχατολογικῶν μυστηρίων, ἔτι δὲ καὶ ὡς μεσίτης αὐτῶν τούτων τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης καταλαμβάνει ὅλας ἐξέχουσας θέσιν ἐν τῷ δράματι τῶν ἐσχάτων καιρῶν ὁ Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης (Δαμ. Κωδ. I,11· VI,11· XX,32· Ὑπομν. Ἀββ. I,13· II,2(8)· V,10· VII,4· VIII,3· IX,9 ἐξ· XI,5· 1Q14,8-10,6· 4Qp. Ps. 37: 2,15·2β,2). Οἰαδῆποτε σύγκρισις τῶν μορφῶν τούτων πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ ὡς διδασκάλου, ὡς θαυματουργοῦ, ὡς ἀποκαλυπτοῦ τοῦ Πατρὸς, ὡς φορέως μιᾶς οἰκουμενικῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ κτλ. μόνον δευτερευούσης σημασίας παράλληλα ἀποδίδει· πρέπει, παρὰ ταῦτα, νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐντὸς μερίδων τινῶν τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, ἤδη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, εἶχε καταστῆ δυνατὴ ἡ ἕξαρσις ὠρισμένων μορφῶν εἴτε ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ ἐσχατολογικοῦ ρόλου εἴτε τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ τοῦ μικροῦ ποιμνίου τῶν δικαίων καὶ τοῦ μεσιτικοῦ ἐν γένει. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα διὰ τὸν μελετητὴν τῆς Κ. Διαθήκης ὡς στοιχεῖα προδρομικὰ ἐν τῇ προετοιμασίᾳ τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.